

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

BİR SİYASALLAŞTIRMA AMİLİ OLARAK
MİLLİ GÖRÜŞ HAREKETİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Mehtap YEŞİLORMAN

HAZIRLAYAN
Samet Reşit CAN

ELAZIĞ-2019

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

BİR SİYASALLAŞTIRMA AMİLİ OLARAK
MİLLİ GÖRÜŞ HAREKETİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Mehtap YEŞİLORMAN

HAZIRLAYAN
Samet Reşit CAN

Jürimiz,.../.../2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

- 1.
- 2.
- 3.

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulununtarih vesayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ömer Osman UMAR
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****Bir Siyasallaştırma Amili Olarak Milli Görüş Hareketi****Samet Reşit CAN****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı****Elazığ – 2019; Sayfa: XII+143**

Siyasallaşma, insan hayatının ilk anından son anına kadar devam eden siyasal nitelikli bir öğrenme sürecidir. Hayatın belirli dönemlerinde hız ve yön açısından değişiklik gösteren bu süreç, birçok faktör tarafından şekillendirilmektedir. Siyasallaşmaya etki eden faktörler içerisinde siyasal hareketlerin siyasallaştırma hedefleri de önemli yer tutmaktadır. Türkiye’de 1969’dan itibaren varlık gösteren Milli Görüş Hareketi bu siyasal hareketlerden biridir. Milli Görüş Hareketi’nin siyasal yapısı ve sivil örgütlenme yapısı sayesinde, etkileşim kurduğu insanların siyasallaşma süreçlerinde etkili olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Milli Görüş Hareketi’nin siyasallaştırma yönünü ortaya çıkarmaktır. Bu kapsamda çalışmanın ilk üç bölümünde literatür taraması yapılarak ilgili kavramların gelişimi ortaya konmuştur. Çalışmanın dördüncü bölümünde araştırma yöntemi sunulmuştur. Son bölümde ise araştırmanın bulguları sunulularak yorumlanmıştır. Araştırmanın sonuç bölümünde ise teorik bilgiler ile nicel bulgular birlikte değerlendirilerek Milli Görüş Hareketi’nin siyasallaştırma yönü değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Siyasal Sosyalleşme, Siyasallaşma, Milli Görüş, Saadet Partisi, Erbakan

ABSTRACT

Master Thesis

National Opinion Movement as a Politicization Factor

Samet Reşit CAN

The University of Firat

The Institute of Social Science

The Department of Public Administration

Elazığ – 2019, Page: XII+143

Politicization is a process of political learning that continues from the first moment to the end of human life. This process, which varies in terms of speed and direction in certain periods of life, is shaped by many factors. The politicizing goals of political movements also play an important role in the factors affecting politicization. National Opinion Movement that indicating the presence in Turkey since 1969, is one of those political movements. Thanks to the political structure of the National Opinion Movement and its structure of the civil organization, it is thought that the people it interacts with are effective in the politicization process.

The aim of this study is to reveal the direction of politicization of the National Opinion Movement. In this context, the first three chapters of the study have been reviewed and the development of related concepts has been demonstrated. In the fourth part of the study, the research method is presented. In the last section, the findings of the study were presented and interpreted. In the conclusion part of the study, theoretical knowledge and quantitative findings were evaluated together and the direction of the National Opinion Movement was evaluated.

Key Words: Political Socialization, Politicization, National Opinion, Saadet Party, Erbakan

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
TABLolar LİSTESİ	VIII
ÖNSÖZ	XI
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SİYASALLAŞMA.....	5
1.1. Sosyalleşme.....	5
1.2. Siyasallaşma	8
1.2.1. Siyasallaşma Kuramları.....	13
1.2.1.1. Psikanalitik Yaklaşım	13
1.2.1.2. Yapısal - İşlevselci Yaklaşım	14
1.2.1.3. Çatışmacı Yaklaşım	14
1.2.2. Siyasallaşma Araçları	16
1.2.2.1. Aile.....	17
1.2.2.2. Eğitim ve Okul.....	19
1.2.2.3. Sosyal Gruplar/ Arkadaşlık Grupları	20
1.2.2.4. Medya	21
1.2.2.5. Sosyal Medya.....	23
1.2.2.6. Siyasal Örgütler ve Siyasal Olaylar	24
1.2.2.6.1. Siyasi Partiler	24
1.2.2.6.2. Siyasi Olaylar	25

İKİNCİ BÖLÜM

2. MİLLİ GÖRÜŞ HAREKETİ'NİN DEĞİŞİK GÖRÜNÜMLERİ	26
2.1. Milli Görüş Hareketi'nin İdeolojik Altyapısı.....	26
2.1.1. İslamcılık	26
2.1.2. Milli Görüş'ün Fikri Temelleri.....	32
2.2. Milli Görüş Hareketi'nin Siyasi Örgütlenme Yapısı	36
2.2.1. Bağımsızlar Hareketi	36

2.2.2. Milli Nizam Partisi	37
2.2.3. Milli Selamet Partisi	38
2.2.4. Refah Partisi	39
2.2.5. Fazilet Partisi	42
2.2.6. Saadet Partisi	43
2.3. Milli Görüş'ün Sivil Örgütlenme Yapısı.....	45
2.4. Milli Görüş'ün Mimarı ve Lideri Erbakan	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MİLLİ GÖRÜŞ HAREKETİ'NİN SİYASALLAŞTIRMA UNSURLARI	53
3.1. Saadet Partisi Gençlik Kolları	55
3.2. Anadolu Gençlik Derneği	58

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	63
4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	63
4.2. Araştırmanın Metodu	65
4.3. Evren ve Örneklem	66
4.4. Verilerin Toplanma Süreci	69
4.5. Verilerin Analiz Edilmesi	70

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ:.....	72
SİYASALLAŞMA SÜRECİNDE MİLLİ GÖRÜŞ BİLİNCİNİN İNŞASI	72
5.1. Araştırma Örnekleminin Demografik Özellikleri	72
5.1.1. Görüşülenlerin Yaş Durumu.....	72
5.1.2. Görüşülenlerin Cinsiyet Durumu	73
5.1.3. Görüşülenlerin Medeni Durumu.....	73
5.1.4. Görüşülenlerin Öğrenim Durumu.....	74
5.1.5. Görüşülenlerin Mesleki Durumu	75
5.1.6. Görüşülenlerin Aylık Gelir Düzeyi	76
5.2. Milli Görüşçü Siyasallaştırmanın Normatif ve Bilişsel Görünümleri.....	77
5.2.1. Görüşülenlerin Demokrasi Kapsamındaki Görüşleri	77
5.2.1.1. Siyasal Tercihleri Belirleyen Temel Ölçüler	77
5.2.1.2. Siyasi Parti Üyeliği ile İlgili Görüşler	78
5.2.1.3. Kadınların Siyasete Katılımına İlişkin Tutumlar	78

5.2.1.4. Demokratik Bir Tutum Olarak Farklı Siyasal Görüşlere Tolerans Durumu	82
5.2.1.5. Halkın Yönetime Katılmasına İlişkin Muhtelif Değerlendirme Biçimleri	83
5.2.2. Araştırma Kapsamındakilerin Aileleri ile Aynı Siyasal Kimliği Paylaşma Durumları	86
5.2.3. Araştırma Grubunun Siyasal Kimlik İfadeleri.....	88
5.3. Milli Görüşçü Siyasallaştırmanın Davranışsal Görünümleri	90
5.3.1. Milli Görüş Hareketi ile Siyasal Katılma Tercihi Belirleme.....	90
5.3.1.1. Örneklem Grubunun Gerçekleştirilen Son Genel Seçimdeki Tercihleri	90
5.3.1.2. Görüşülenlerin Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Referandumundaki Tercihleri.....	91
5.3.1.3. Katılımcıların Güncel Siyasi Parti Tercihleri	94
5.3.1.4. Araştırma Kapsamındakilerin Siyasal Bilgi Kaynakları.....	94
5.3.2. Milli Görüş Hareketi ile Parti Özdeşimi Kurma.....	95
5.3.2.1. Örneklem Grubunun Milli Görüş Hareketi ile Tanışma Süreçlerine Dair Bulgular	96
5.3.2.2. Görüşülenlerin Milli Görüş Hareketi ile İlişkilerine Dair Bulgular	103
5.3.2.3. Araştırma Grubunun Milli Görüş Hareketi ile Bağlılık ve Etkileşim Düzeyleri Hakkındaki Bulgular	105
5.4. Milli Görüşçü Siyasallaştırmanın Yargısal Görünümleri	111
5.4.1. Milli Görüş Hareketi'nin Karşılaştığı Olumsuzluklara Dair Görüşler	111
5.4.2. Türkiye'nin Dış Politikası Hakkındaki Görüşler.....	112
5.4.3. Milli Görüş Hareketi'ne İlişkin Genel Düşünceler	114
5.4.3.1. Milli Görüş'ün Yayın Organlarının Etkileyici Olduğu Konular	115
5.4.3.2. Milli Görüş'ün Geleceğine İlişkin Tasavvurlar	115
5.4.3.3. Saadet Partisi ile Milli Görüş İdeolojisi Arasındaki Temsil İlişkisine Dair Değerlendirmeler	117
5.4.3.4. Milli Görüş Hareketi'nin Türkiye'deki Siyasallaşma Sürecine Katkısına İlişkin Değerlendirmeler.....	118
SONUÇ	120
KAYNAKÇA.....	127
EKLER	136

Ek 1. Orijinallik Raporu	136
Ek 2. Anket.....	137
ÖZ GEÇMİŞ	143

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Görüşülenlerin İllere Göre Dağılımı	68
Tablo 2. Görüşülenlerin Yaş Aralıklarına Göre Dağılımı.....	72
Tablo 3. Görüşülenlerin Cinsiyete Göre Dağılımı	73
Tablo 4. Görüşülenlerin Medeni Durumuna Göre Dağılımı	73
Tablo 5. Görüşülenlerin Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı	74
Tablo 6. Görüşülenlerin Mesleki Durumuna Göre Dağılımı	75
Tablo 7. Görüşülenlerin Aylık Gelir Düzeyine Göre Dağılımı.....	76
Tablo 8. Siyasal Tercih Belirlemede Dikkate Alınan Kriterlere Göre Dağılım.....	77
Tablo 9. Siyasi Partilere Üye Olmanın Gerekliliğine İlişkin Görüşlerin Dağılımı.....	78
Tablo 10. Kadınların Siyasete Katılımı ile İlgili Görüşlerin Dağılımı.....	79
Tablo 11. Kadınların Siyasete Katılımı ile İlgili Görüşlerin Cinsiyete Üzerine Dağılımı	80
Tablo 12. Kadınların Siyasete Katılımına İlişkin Görüşlerin Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı	81
Tablo 13. Farklı Siyasi İdeolojilerden İnsanlara Yaklaşımlarına Göre Araştırma Grubunun Dağılımı.....	82
Tablo 14. Mevcut Siyasal Düzende Halkın Yönetimde Gerçekten Söz Sahibi Olduğu Fikrini Paylaşma Durumlarına Göre Örneklem Grubunun Dağılımı	83
Tablo 15. Devlet Yönetimi İle İlgili Kararların Halka Sorulmasının Doğru Olduğu Görüşünün Desteklenmesi Durumuna Göre Dağılım.....	84
Tablo 16. Halkın Her Zaman Doğru Karar Vereceği Fikrinin Desteklenmesi Durumuna Göre Araştırma Grubunun Dağılımı.....	84
Tablo 17. Halkın Siyasal Kararlara Katılımının Doğruluğuna İlişkin Görüşlerin, Alınan Kararların Doğruluğuna Dair Yargılar ile Karşılaştırılması	85
Tablo 18. Görüşülenlerin Aileleri ile Aynı Siyasi Görüşü Paylaşma Durumlarına Göre Dağılımı	86
Tablo 19. Katılımcıların Milli Görüş Kimliğini Kazanmalarında Etkili Olan Aile Üyelerine Göre Dağılımı (Çoklu Yanıt %)	87
Tablo 20. Siyasi Görüşleri Benimsemelerine Göre Örneklem Grubunun Dağılımı (Çoklu Yanıt %)	88
Tablo 21. Son Genel Seçimdeki Tercihlerin Dağılımı	90

Tablo 22. Araştırma Kapsamındakilerin Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin Oyladığı Referandumdaki Tercihlerine Göre Dağılımı.....	91
Tablo 23. Görüşülenlerin Referandum Tercihlerinin Görevli Oldukları Kuruluşlar Üzerine Dağılımı	92
Tablo 24. Görüşülenlerin Öğrenim Durumlarına Göre Referandum Tercihlerinin Dağılımı.....	93
Tablo 25. Güncel Siyasi Tercihlerine Göre Araştırma Grubunun Dağılımı	94
Tablo 26. Siyasal Bilgi Kaynaklarına Göre Görüşülenlerin Dağılımı	95
Tablo 27. Görüşülenlerin MGH ile Tanışmadan Önceki Siyasi Tercihlerine Göre Dağılımı.....	96
Tablo 28. Milli Görüş Hareketi ile İlk Temasının Gerçekleştiği Kuruluşlara Göre Katılımcıların Dağılımı	98
Tablo 29. Görüşülenlerin MGH İle Tanışmadan Önceki Siyasi Tercihlerinin, MGH ile İlk Temasını Sağlayan Kuruluşlar Üzerine Dağılımı	99
Tablo 30. Görüşülenlerin Milli Görüş Hareketi ile Tanışma Dönemlerine Göre Dağılımı.....	100
Tablo 31. Görüşülenlerin Milli Görüş Hareketi ile Tanışmalarını Sağlayan Araçlara Göre Dağılımı	101
Tablo 32. Görüşülenlerin Milli Görüş'ü Benimsemelerinde İlk Etkili Olan Etkenlere Göre Dağılımı	102
Tablo 33. Görüşülenlerin Görevli Oldukları Milli Görüş Eksenli Kuruluşlara Göre Dağılımı	103
Tablo 34. Görevli Olunan Kuruluşların Cinsiyete Üzerine Dağılımı	104
Tablo 35. Abone Oldukları Yayın Organlarına Göre Katılımcıların Dağılımı (Çoklu Yanıt %).	105
Tablo 36. TV5'i Takip Etme Sıklıklarına Göre Araştırma Grubunun Dağılımı.....	106
Tablo 37. SP'nin Genel Kongrelerine Katılım Sıklıklarına Göre Dağılım	107
Tablo 38. Milli Görüş Hareketi İçerisindeki Kuruluşlara Aidat Verme Durumlarına Göre Katılımcıların Dağılımı.....	108
Tablo 39. Görüşülenlerin Gelir Düzeylerinin Aidat Verme Durumları Üzerine Dağılımı	108
Tablo 40. Çocuklarının ya da Torunlarının MGH İçerisinde Yetişmesini İsteme Durumlarına Göre Örneklem Grubunun Dağılımı	109

Tablo 41. Görüşülenlerin Çocuklarının ya da Torunlarının Milli Görüş Hareketi İçerisinde Yetişmesini İsteme Durumlarının Cinsiyet Üzerine Dağılımı....	110
Tablo 42. Milli Görüş Hareketi'nin Yaşadığı En Büyük Olumsuzluğun Ne Olduğu Konusundaki Görüşlerine Göre Görüşülenlerin Dağılımı.....	111
Tablo 43. Milli Görüş Hareketi'nin Önündeki En Büyük Engelin Ne Olduğu Konusundaki Görüşlerine Göre Katılımcıların Dağılımı	112
Tablo 44. Avrupa Birliği Hakkındaki Görüşlerine Göre Görüşülenlerin Dağılımı	113
Tablo 45. Türkiye'nin Menfaatleri Doğrultusunda Hangi Ülkeler ile İttifak Kurması Gerektiği Konusundaki Görüşlerine Göre Görüşülenlerin Dağılımı (Çoklu Yanıt %).....	114
Tablo 46. Görüşülenlerin, Milli Görüş'ün Yayın Organlarından (Dergiler Kitaplar, Milli Gazete, TV5 v.s.) Etkilendikleri Konulara Göre Dağılımı (Çoklu Yanıt %).....	115
Tablo 47. Milli Görüş Hareketi'nin Yakın Gelecekte Tekrar İktidar Olma Olasılığına İlişkin Değerlendirmelerine Göre Araştırma Kapsamındakilerin Dağılımı	116
Tablo 48. Milli Görüş Hareketi'nin Yakın Geleceğine İlişkin Değerlendirmelerin Görüşülenlerin Yaş Grupları Üzerine Dağılımı.....	117
Tablo 49. Katılımcıların Milli Görüş Düşüncesinin Anlatılması Açısından Saadet Partisi'nin Çalışmalarının Yeterli Olup Olmadığına İlişkin Düşüncelerine Göre Dağılımı	118
Tablo 50. Türk Siyasetinde Milli Görüş Hareketi'nin Etkisine Dair Görüşlerin Dağılımı	119

ÖNSÖZ

Siyasallaşma sürecinin en önemli aktörlerinden birinin siyasal düşünce hareketleri olduğu söylenebilir. Bu düşünce hareketleri içerisinde Milli Görüş Hareketi'nin önemli bir yer tuttuğu düşünülmektedir. Milli Görüş Hareketi'nin vatandaşların siyasallaşma süreçlerindeki rolünün belirlenmesi siyaset bilimi açısından dikkate değer bir konu olarak görülmektedir. Dolayısıyla bu hareketin siyasallaşma süreci açısından incelenmesinin, bu alandaki önemli bir boşluğu dolduracağı ifade edilebilir. Bu kapsamda; çalışmamızda bireylerin siyasallaşma süreçlerinde Milli Görüş Hareketi'nin etkileri incelenmiş ve bu sayede siyaset bilimi ve siyaset sosyolojisi disiplinlerine katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında bana yardımcı olan ve desteğini esirgemeyen çok değerli danışman hocam Prof. Dr. Mehtap Yeşilorman'a en kalbî şükranlarımı arz ederim.

KISALTMALAR LİSTESİ

AGD	: Anadolu Gençlik Derneği
AK PARTİ	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
BBP	: Büyük Birlik Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DİN-BİR-DER	: Din Görevlileri Birliği Derneği
DP	: Demokrat Parti
DSP	: Demokratik Sol Parti
DYP	: Doğru Yol Partisi
ESAM	: Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi
FP	: Fazilet Partisi
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
HUDER	: Hukuki Araştırmalar Derneği
IGMG	: Milli Görüş İslam Toplumu
İHH	: İnsani Yardım Vakfı
MÇP	: Milliyetçi Çalışma Partisi
MGH	: Milli Görüş Hareketi
MGV	: Milli Gençlik Vakfı
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MİLKO	: Milli Görüşçü Kuruluş ve Organizasyonlar
MNP	: Milli Nizam Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
ÖĞDER	: Şuurlu Öğretmenler Derneği
RP	: Refah Partisi
SAĞLIK DER	: Sağlık Mensupları Dayanışma Toplum Sağlığı ve Çevreyi Koruma Derneği
SP	: Saadet Partisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TEKDER	: Teknik Elemanlar Derneği

GİRİŞ

İnsan doğduğu andan itibaren çevresi ile etkileşime girer ve bu etkileşim onun hayatı boyunca devam eder. Bu etkileşim sayesinde insan, yürümek, yemek, konuşmak gibi birçok ihtiyacını karşılamayı öğrendiği gibi, hayatın kurallarına dair ilk öğrenmeler de bu etkileşim sayesinde ortaya çıkar. “Hayat boyunca devam eden süreç içerisinde fert, genel olarak sosyal yapının, özel olarak da tek tek müesseselerin işleyişini ve kurallarını öğrenir. Bunu sosyalleşme süreci olarak ifade etmek mümkündür” (Tatar, 1997: 59). Buna göre sosyalleşme, doğum ile başlayan ve ölünceye dek devam eden bir süreçtir.

Sosyalleşme, toplumsal müesseselerdeki işleyişin ve toplumdaki inanç ve davranışların kişi tarafından öğrenilmesi ve benimsenmesi olarak tanımlandığı gibi; siyasi kurumların inanç ve değerlerinin kişiye aktarılmasını da siyasal sosyalleşme olarak adlandırmak mümkündür (Tatar, 1997: 62-63). Siyasal sosyalleşme kavramının birçok kaynakta tafsillatlı bir şekilde tanımlandığı ve açıklığa kavuşturulduğu görülmektedir. Sosyalleşme sürecinin siyasal boyutuna dikkat çeken siyasal sosyalleşme ya da siyasal toplumsallaşma kavramının birçok kaynakta siyasallaşma kelimesi ile ifade edildiği de gözlemlenmiştir. İfade ettiği mana açısından birbirinden farkı olmayan bu üç ifade biçimi “Siyasal Sosyalleşme”, “Siyasal Toplumsallaşma” ve “Siyasallaşma” içerisinde “Siyasallaşma” terimini pratiklik açısından bu çalışmada tercih edilmiştir.

Siyasallaşma süreci bireyin tüm hayatı boyunca devam eden, herhangi bir noktada nihayete ermeyen bir süreçtir. Söz konusu süreç farklı toplumsal kurumlar içerisinde cereyan eder. Bireyin ilk siyasallaşma aracı şüphesiz ailedir. Aile içerisinde sosyal yapıya dair fikirler edinerek sosyalleşen birey elbette siyasal olana dair de birikimler edinecektir ve bunun neticesinde siyasallaşma süreci başlamış olacaktır. İlk olarak aile içerisinde beliren siyasallaşma daha sonraları okul hayatı ile devam eder (Gökçe, 2016:123). Okul, en önemli siyasallaştırma araçlarından biri olarak bireyin karşısına çıkar. Bireyler okulda gerek akran grupları ve öğretmenler vasıtasıyla, gerekse müfredatlar vasıtasıyla siyasallaşma süreçlerini sürdürürler.

Eğitimin siyasal amaçlı olduğu ve olması gerektiği fikri Antik Yunan’da Sokrates ve Platon’a kadar dayanmaktadır. Platon, meşhur eseri Devlet’te toplumu sınıflara ayırmış ve bu sınıflardan yönetimle ilgili olanlara eğitimi zorunlu görmüştür. Devletin çocukları büyütmeye ve eğitmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. (Platon, 2013:

143). Platon'dan sonra da tüm yönetimler eğitimin siyasal gücünü her zaman önemsemişlerdir. “Devlet, meşruiyetini toplumsal alanda sürekli hale dönüştürmek için ideoloji ve eğitim gibi araçları kullanmaktadır” (Akın & Arslan, 2014: 86). Yeşilorman'a göre tüm yönetimler siyasal eğitimi, varlıklarını ve devamlılıklarını sürdürmek ve amaçlarını gerçekleştirmek üzere bir vasıta olarak kullanmışlardır (Yeşilorman, 2003: 23). Günümüzde de çocukların okullardaki müfredatlar vasıtasıyla siyasal bilgi kazanmaları ve özellikle de devlet ve tarih konularında ilk birikimlerini elde etmeleri ve bunların neticesinde milli duyguya erişmeleri ile siyasallaşma süreçleri devam etmiş oluyor.

Gerek duygusal gerekse bilgisel olarak gerçekleşen siyasallaşma süreci, bireyin medya ve siyasi bir çevre ile etkileşim kurması neticesinde daha da hızlanır. Medyanın insanların siyasallaşma sürecindeki rolü son derece büyük bir öneme sahiptir. İnsanlar günlük hayatlarında birçok bilgiye medya vasıtasıyla ulaşır. Medyanın gücü de dikkate alındığında bireyin siyasallaşma sürecindeki önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Medyanın yanı sıra sosyal ve siyasal kurumlar ve gruplar da kişinin siyasallaşmasında son derece büyük önem arz etmektedir (Gökçe, 2016:128). Özellikle kişinin aidiyet hissiyatının geliştiği yaş aralıklarında tanışılan sosyal gruplar aracılığıyla başlayan siyasallaşma süreci, hayatının geri kalan bölümünün tamamında etkili olabilecek bir süreç haline gelebilmektedir.

Siyasi fikir savunucuları, inandıkları fikirlerin insanlar tarafından öğrenilmesini, anlaşılmasını, benimsenmesini arzu eder ve bu doğrultuda çalışma yürütürler. İnsanların siyasallaşma süreçlerine yön vermek, bu süreçleri kendi fikirlerinin anlatılması açısından bir kazanıma dönüştürmek isteyen siyasi kurumlar, miting, propaganda gibi birçok aracı kullandıkları gibi, sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla da sistemli ve insanların siyasallaşma sürecinin birçok aşamasına hitap eden çalışmalar yürütmektedirler.

Prof. Dr. Necmettin Erbakan önderliğinde kurulan ve Türkiye'nin önemli siyasi hareketlerinden biri olan Milli Görüş Hareketi, birçok yönüyle olduğu gibi, siyasallaşma konusunda da incelenmesi önem arz eden bir siyasi harekettir. Milli Görüş Hareketi, gerek siyasi partilerindeki eğitim programlarıyla, gerekse kendine yakın sivil toplum kuruluşları aracılığıyla toplumun siyasallaşmasında etkili olabilmektedir. Siyasallaşmanın araçlarından biri olan sosyal/siyasal grupları son derece önemseyen

Milli Görüş Hareketi, stratejik programlarla insanların siyasallaşma süreçlerini Milli Görüş'ün lehine dönüştürmeyi hedeflemektedir.

Sivil toplum alanında etkili olmayı hedef edinen Milli Görüş Hareketi, organize ettiği sivil toplum kuruluşlarını MİLKO (Milli Görüşçü Kuruluş ve Organizasyonlar) ismiyle bir çatı altında toplamıştır. MİLKO çatısı altında toplanılmış olan sivil toplum kuruluşları incelendiği zaman, Milli Görüş Hareketi'nin toplumun her yaş grubuna, her meslek grubuna, her gelir düzeyine, velhasıl her kesimine ulaşmayı hedeflediği görülmektedir (Arpacı, 2012: 304). Milli Görüş Hareketi'nin siyasallaştırma unsurları olarak ifade edebileceğimiz bu kuruluşların her biri kendi içerisinde profesyonel bir örgüt yapısına sahip olmakla beraber, hepsinin ortak amacı Milli Görüş düşüncesini bireylere aşılatabilmektir. Bu aşılama gayesi ile uzun yıllar çalışan MİLKO'nun toplumun birçok kesiminden insanlara ulaşmayı başardığı, ulaşabildiği kesimlerin bir kısmını ikna edebildiği ya da en azından etkileyebildiği ve bunun neticesinde toplumda belirgin bir siyasallaşmaya sebep olduğu gözlemlenebilmektedir.

MİLKO bünyesinde faaliyet gösteren gençlik teşkilatları bu noktada en çok üzerinde durulması gereken teşkilatlardır. Milli Görüş Hareketi geçmişte MGK (Milli Gençlik Vakfı) ile günümüzde ise AGD (Anadolu Gençlik Derneği) ile gençlere ulaşmayı hedef edinmiştir. MİLKO bünyesindeki kuruluşlar içerisinde, kitlelere ulaşma açısından en büyük pay sahibi olan bu gençlik teşkilatları, siyasallaşmanın en yoğun olduğu yaş aralıklarına hitap etmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Bu çalışmanın sayısal verilere dayalı analiz bölümlerinde de gençlik teşkilatlarının önemi ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı bu çalışmada AGD ve MGK teşkilatlarının faaliyetleri üzerinde de hassasiyetle durulmuştur.

İslami değerleri referans alarak siyaset yapan bir hareket olan Milli Görüş Hareketi, dini değerlere duyarlı kesimlere ulaşmayı hedeflemektedir. Bu çalışmanın araştırma bulguları bölümünde özellikle günümüzün siyasi şartlarını ve mevcut demokratik değerleri benimseme noktasında güç bir kesim olduğu ortaya çıkan İslamcılar demokratik sistemin içerisine taşınması sebebiyle Milli Görüş Hareketi'nin siyasallaştırma yönü son derece dikkate değer bir hal kazanmıştır. Bu hadisenin daha derinlikli işlenebilmesi için İslamcılık kavramının mana ve muhtevasının ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Bundan dolayı bu çalışmada İslamcılık ideolojisine yer ayrılmıştır.

İnsanların siyasallaşma evrelerinde liderin etkisi de dikkate değer düzeydedir. Özellikle Milli Görüş lideri Erbakan'ın liderlik ve öğreticilik vasıflarının bireylerin siyasallaşmasında önemli bir unsur olduğu hem gözlemlenmiş, hem de bu çalışmada nicel veriler aracılığıyla ortaya konulmuştur. Bu sebeple, bu çalışmada Milli Görüş Hareketi'nin anlatıldığı bölüm içerisinde Erbakan'ın şahsının da tanıtılması elzem görülmüştür.

Bu tez çalışması Milli Görüş Hareketi'nin Türkiye'de siyasal hayattaki rolünü incelemek üzere hazırlanmıştır. Bu inceleme yapılırken hareketin kurumsal yapısının masaya yatırılması ve bu örgütsel ağı ile Milli Görüş Hareketi'nin neleri hedeflediğinin ortaya çıkarılması da bir diğer amaçtır. Gerek Milli Görüş partilerinin gerekse Milli Görüş fikriyatı ile ilişkili sivil toplum örgütlerinin çalışma programlarının incelenmesi, bu programlar ile nelerin amaçlandığı, bu programların sonuçları, bu programların toplumsal dönüşümdeki ve siyasallaşmadaki rolü ve başka hangi etkenlerin bireylerin siyasallaşmasında etkili olduğu gibi konuların aydınlatılması da bu çalışmada hedeflenmektedir.

Bu çalışma ile Milli Görüş Hareketi'nin içerisinde olan ya da Milli Görüş'e sempati besleyen insanların siyasal bilgi ve birikimlerini hangi araçlar ile kazandıkları, siyasallaşmalarında Milli Görüş Hareketi'nin çalışmalarının ne kadar etkili olduğu, Milli Görüş Hareketi'nin hangi çalışmalarının siyasallaştırma açısından daha başarılı olduğu, yıllara göre siyasallaştırma düzeyi, bireylerdeki siyasallaşmanın ne boyutta olduğu gibi birçok veri değerlendirilmek suretiyle Milli Görüş Hareketi'nin siyasallaşma sürecindeki rolü/işlevi tespit edilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SİYASALLAŞMA

Bu çalışma açısından önem arz eden, mana ve muhtevası üzerinde hassasiyetle durulacak olan asıl mefhum siyasallaşma mefhumudur. Bunun yanı sıra siyasallaşma kavramının açıklık kazanması açısından üzerinde durulması en fazla önem arz eden kavram siyasal sosyalleşme kavramıdır. Siyasal sosyalleşme, bireyin siyasallık kazandığı, siyasallaştığı süreci açıklayan ve sosyalleşmenin siyasal boyutuna atıf yapan bir kavramdır. Siyasallaşma kavramının sosyalleşme kavramı ile doğrudan ilişkili olması, siyasallaşmanın nihayetinde sosyalleşmenin siyasal boyutu olarak ifade edilmesi, sosyalleşme kavramının da tafsilatlı bir şekilde değerlendirilmesini zarurî kılmaktadır. Bu sebeple siyasallaşma kavramı değerlendirilirken sosyalleşme ve siyasal sosyalleşme kavramlarının da incelemeye tabi tutulmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

1.1. Sosyalleşme

Sosyalleşme mefhumunu ilk kez dile getiren Fransız Sosyolog Emile Durkheim, sosyalleşme ile eğitim arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir. Durkheim'a göre eğitim, insanların sosyalleşmelerinde en önemli unsurdur (Durkheim, 1972: 30-32). Doğduğunda asosyal bir karaktere sahip olan insan, eğitim sayesinde sosyal bir hayat tarzı ile yaşamını sürdürür (İçli, 2005: 117-118). Bundan dolayı sosyalleşmenin asosyal bir bebeğin sosyal bir yetişkin haline dönüşmesi süreci olduğu ifade edilebilmektedir. Sosyalleşme, sosyalizasyon ve toplumsallaşma kelimeleri aynı anlamı ifade etmektedirler.

Mimar Türkkahraman'a göre sosyalleşme, toplumların varlığını sürdürmesinde önemli rol oynamaktadır. Sosyalleşme bu vazifeyi, kültürel aktarmayı sağlayarak yapmaktadır. Hayata dair kurallar ve işleyişler bireylere sosyalleşme yoluyla aktarılır (Türkkahraman, 2000: 17). Sosyalleşmenin kuşaklar arası aktarım rolüne vurgu yapan bir diğer isim Giddens'tir. Giddens'a göre bir insan doğduğu andan itibaren etrafındaki insanlarla karşılıklı etkileşim kurar. Çocuğun doğuşu, onun bakımından sorumlu olan insanların hayatlarında değişikliklere neden olur. Çocuk doğduğu andan itibaren öğrenmeye başladığı gibi, çocuğun ebeveynleri de yeni bir öğrenme sürecinin içerisine

girmiş olmaktadır. Bu sebeple Giddens'a göre insan doğduğu andan itibaren etkin bir varlıktır (Giddens, 2000: 25).

Sosyalleşme üzerine tafsilatlı bir tanım da Coleman'a aittir. Coleman'a göre sosyalleşme, “doğumla başlayan, çocuk yetiştirme, eğitime, kişinin ait olduğu grup ya da topluluk yoluyla toplumsal tutumların, değerlerin, alışkanlıkların, örnek davranışların ve bilgi birikiminin aktarılması sürecidir”(Coleman, 2003: 687). Mahmut Hakkı Akın ise sosyalleşme konusunda “öğrenme süreci” ifadesinin yanı sıra karşılıklı etkileşime atıf yaparak aynı zamanda bir “öğretme süreci” olduğu vurgusu yapmaktadır (Akın, 2013: 17). Parsons da sosyalleşmeyi kimlik ve değerlerin kazanıldığı bir süreç olarak ifade etmektedir (Parsons, 1991: 157). Sosyalleşmenin bir süreç olduğunu ifade eden tüm bu tanımlara ek olarak, bu sürecin başlangıç ve bitiş noktasına dair aydınlatıcı bir ifade ise Giddens'a aittir: “Sosyalleşme yaşam boyunca sürer. Yaşamın her ayrı aşamasında, gerçekleştirilecek geçişler ya da üstesinden gelinecek bunalımlar vardır. Bu, kişisel varoluşun sonu olan ölümle yüzleşmeyi de içerir” (Giddens, 2000: 44). Sosyalleşmenin hayat boyu devam eden bir süreç olduğuna vurgu yapan bir diğer bilim insanı ise Türkkahraman'dır (Türkkahraman, 2000: 19). Tüm bu tanımlar ışığında, sosyalleşmeyi kısaca, birey tarafından toplumsal değerlerin ve normların öğrenilmesi ve bireyin toplumun bir parçası olması süreci şeklinde tanımlamamız mümkündür. Bu sürecin ise doğum ile ölüm arasındaki tüm zaman diliminde devam ettiği de ortak bir kanaattir.

Sosyalleşme konusuyla ilgilenen sosyal bilimcilerin sosyalleşme sürecini ikiye ayırdıkları görülmektedir: Birincil Sosyalleşme ve İkincil Sosyalleşme. Daha açık bir ifadeyle, bireyin çocukluk dönemlerinde onu toplumun üyesi haline getiren ilk sosyalleşme süreci Birincil Sosyalleşme, toplumun zaten bir üyesi haline gelmiş, yani sosyalleşmiş olan bir bireyin toplumun nesnel dünyasındaki yeni kısımlarla tanışma süreci ise İkincil Sosyalleşme olarak adlandırılabilir (Akın, 2013: 22-23). Bauman'a göre, Birincil Sosyalleşme gelişimin hızlı yaşandığı dönemlerde, İkincil Sosyalleşme ise daha sonraki dönemlerde gerçekleşir (Bauman, 1998: 44).

Sosyalleşme bir öğrenme süreci olarak içerisinde öğrenen ve öğreten tarafları barındırmaktadır. Öğretme misyonu tüm topluma aittir. Öğrenen ise sosyalleşme sürecine dahil olan bireydir (İçli, 2005 : 117-118). Bu sebeple süreç, “birey üzerinde eylemde bulunan toplum ve topluma tepkide bulunan birey açısından iki farklı bakış açısıyla değerlendirilebilir”(Yılmaz, 2013: 321). Bunlardan birincisi öznel bakımdan

sosyalleşme, ikincisi ise nesnel bakımdan sosyalleşme olarak ifade edilmiştir (Fichter, 2001: 23).

Öznel bakımdan sosyalleşme, bireyin toplumun davranış biçimlerini öğrenmesi, kültürel değerleri ve normları benimseyip içselleştirmesi, içinde bulunduğu çevreye uyarlanmasıdır (İçli, 2005: 118). “Öznel olarak sosyalizasyon, bireyin çevresindeki kişilere uyarlanması sırasında bireyde cereyan eden bir öğrenme sürecidir. Kişi, içinde yaşadığı toplumun alışkanlıklarını alır” (Fichter, 2001: 23).

Nesnel bakımdan sosyalleşme, “toplumun kültürünün bir kuşaktan diğerine geçirildiği ve bireyin, örgütlenmiş sosyal yaşamın kabul edilmiş ve onaylanmış yollarına uyarlandığı bir süreçtir”(Fichter, 2001: 23). Nesnel bakımdan sosyalleşmede toplumun birey üzerindeki etkisi ön plandadır. Toplum kültürünü kuşaktan kuşağa aktarırken, değer ve normları bireye aktarır ve bireye toplumsal rolünü öğretir (İçli, 2005: 118).

Akın’a göre insanın sosyalleşmesi bu iki yaklaşımdan sadece biri temel alınarak açıklanamaz. Sosyalleşme bütün yönleriyle ele alınmalıdır. “Çünkü insan gelişiminde hem bireysel hem de toplumsal süreçler ve etkenler diyalektik bir ilişki dahilinde sürekli karşılıklı inşa sürecindedir” (Akın, 2013: 24).

Sosyalleşme sürecini, başarılı sosyalleşme ve başarısız sosyalleşme olarak ikiye ayırabiliriz (İçli, 2005: 120). “Toplumsallaştırıcı faktörler, toplumun kültürünü, davranış modellerini ve uygulamalarını bireye aktarmış ve onun ahenkli ve sağlıklı bir şekilde topluma uyumunu sağlamış ise, uygun ve başarılı bir toplumsallaşma gerçekleşmiş demektir” (Coştu, 2009: 136-137). Gönül İçli başarılı bir sosyalleşme için ödüllendirme ve cezalandırma mekanizmalarının işletilmesinin faydalı olacağını ifade etmiştir (İçli, 2005: 121). Daha öz bir şekilde ifade etmek gerekirse; birey şayet toplumun ve sosyal sistemin bir parçası haline gelebilmiş ise bu sosyalleşme süreci başarılı sosyalleşme olarak ifade edilir.

Başarısız sosyalleşme ise bireyin içerisinde yaşadığı topluma uygun bir şekilde hareket etmemesi durumudur. Bu durum insanın sosyal gelişimini son derece olumsuz etkileyebilir ve hatta onun yaşama isteğini elinden alabilir (Coştu, 2009: 136). Bazı insanlar, gerek genetik sebeplerle, gerekse içerisinde bulundukları çevreler sebebiyle genel anlamda topluma aykırı kalıplar geliştirebilirler. Böyle bir sosyalleşme olumsuz sonuçlar doğurabilir ve hatta patolojik boyutlara ulaşabilir (İçli, 2005: 121).

Sosyalleşme sürecinde etkin olan birçok faktör söz konusudur. Bunlar aile, eğitim çevreleri (okul, dersane, kurslar v.s.), sosyal ve siyasi çevreler (akrabalar; iş ve mahalle arkadaşları; sosyal, kültürel ve dinî kuruluş ve organizasyonlar, siyasi partiler gibi) ve kitle iletişim araçları olarak belirtilebilir. Sosyalleşme aygıtları ile siyasallaşma aygıtlarının ortak olması nedeniyle bu aygıtların tafsilatlı değerlendirmeleri daha sonraki siyasal sosyalleşme konusu içerisinde derinlikli bir şekilde gerçekleştirilmekte, bu bölümde ise sadece isimlerinin zikredilmesinin yeterli olacağı düşünülmektedir.

1.2. Siyasallaşma

Siyasallık kavramı ile ilgili ilk bakılması gereken düşünür Aristo'dur. Zira Aristo'ya göre, "Toplum içinde yaşamayan, yahut kendi kendine yettiği için hiçbir şeye ihtiyacı olmayan kimse, devletin bir parçası değildir; böyle bir kimse ya bir hayvan veya bir tanrı olabilir" (Aristoteles, 1993: 11). Bu sebeple Aristo insanı "zoon politikon", yani "siyasal hayvan" olarak tanımlamıştır (Aristoteles, 1993: 9). Aristo tüm bu cümleleriyle insanın tabiatı gereği siyasal bir varlık olduğunun altını çizmiş ve insanı diğer canlılardan ayıran temel özellik olarak siyasallığı ön plana çıkarmıştır.

İnsan doğduğu andan itibaren iktidar ve güç mücadelelerinin yaşandığı siyasal bir ortamın içerisinde bulur kendini. Böyle bir ortamın içerisinde ise insanın ilk öğrendiği şey etrafında gelişen olayları ve çevresindeki kuralları öğrenmek zorunda olduğudur. Bu öğrenme süreci ise hayat boyu sürer. Bu süreç dâhilinde birey topluma adapte olur. İnsanlar hayatlarını devam ettirebilmek adına bu adaptasyona muhtaçtırlar ve bu adaptasyonu sağlamak adına ömür boyu birbirleriyle etkileşim içerisinde olmaktadır.

Siyasallık kavramı, insanların birbirleriyle olan ilişki ve etkileşimleri sonucunda hayat bulur. Akın'a göre; "İnsanın içinde doğduğu ve içinde yetiştiği kültür siyaset kurumu ile ilişki halindedir ve insanın siyasallığını belirlemektedir. Yalnızca gündelik siyaset sahnesinde yer alan siyasetçiler değil, toplumun her üyesi de farklı yollarla siyasetten etkilenmekte ve sürekli olarak birlikte kurdukları ilişkiler dâhilinde genel siyasal yapıyı etkilemektedir" (Akın,2013: 45).

Akın'a göre siyasallık ile toplumsallık arasında büyük bir ortak payda vardır. Hatta öyle ki, toplumsallaşma kavramının bir yönüyle "siyasallaşma süreci" olduğunu vurgulamıştır. "Dolayısıyla siyaseti ve siyasallığı taraf olma temelinde "biz" ve "onlar" ya da Schmitt'i takip ederek "dost" ve düşman" diktatomileri ile tanımlamak, siyasallık

ile toplumsallık arasında herhangi bir sınır bırakmamaktır” (Akın, 2013: 50). Aristo da siyasallık durumu ile toplumsallık durumu arasında bir özdeşliğe dikkat çekmiştir (Akın, 2013: 46).

“Siyasallık, insanın siyasetle ilgili davranışı ve bu davranışa kaynaklık eden değerler ile siyasetin başlangıcı ise kişinin kendini başkalarından ayırt ettiği bilinç düzeyinde ortaya çıkar. Buna ben idraki demek de mümkündür. Bu ben idrakiyle kişi kendi ile başkaları arasında bir sınır tespit eder. Bu sınır yalnızca farklılıkları değil ortak yanları da işaret eden bir niteliğe haiz olabilir. Zaten siyasallığın, siyasal davranışın nihayetinde siyasetin, gerçekleştirdiği şey bu başkalarıyla olan ilişkinin nasıl olacağını ortaya koyma çabasıdır denebilir. Ben idrakinin sosyalleşme ile birlikte ortaya çıkan doğal bir sonucu olarak biz - onlar ayrımı yapmak sosyal kimliği kurar. Bu kimlik kurucu ayrım iktidar istencini reddetmeden dost - düşman ayrımı noktasına taşındığı zaman siyaset fiilen başlamış olur” (Nacak, 2011: 19).

Yasin Aktay’a göre ise, “Siyasallığın temelini her şeyden önce insanın kendini bildiği, bir kimlik veya benlik unsuru olarak kendini başkalarından ayırt ettiği ve bu kimlik ve benliğin çıkarını gözettiği anda ortaya çıkan en temel insanlık durumunda arayacağız. Burada benliğin (veya bizliğin) oluşumu, ‘biz’ ve ‘onlar’ arasındaki ilişkide insanlarla olan ilişkilerin dost ve düşmana denk gelecek şekilde algılanmasına tekabül eder” (Aktay, 2005: 41).

Siyasallığın tüm yönleri göz ardı edilerek sadece dost-düşman ayrımı yönünü almak elbette doğru değildir. Dost-düşman ayrımı siyasallığın önemli bir yönünü ifade etmektedir ancak siyasal bir varlık olan insanın değerler ve ahlak alanında da tanımlandığı göz ardı edilmemelidir. “İyiye yalnızca ‘biz’ ya da ‘dostlar’ için talep etmeyerek ‘onlar’ , bizim gibi olmayanlar ve hatta ‘düşman olan ötekiler’ için de talep etmek, bir başka insani duruma işaret etmektedir. Yalnızca kendi tarafında olanlar için değil, toplumsal hayatı paylaştığı kendisi gibi olmayan diğer insanlar için de iyiye istemek ve uygulamaya çalışmak da siyasallıkla açıklanabilecek bir durumdur. Dolayısıyla, diğer toplumsal kurumlar ve sistemler gibi, siyaset ve siyasallık da çok yönlü ve karmaşık bir yapıya sahiptir” (Akın, 2013: 51).

Bazı bilim insanları siyasallık ile toplumsallık arasında ayrım yapmamışlardır ve siyasallaşmayı doğrudan siyasal sosyalleşme süreci olarak ifade etmişlerdir. Bu görüşe göre birey toplumsallaşıp toplumun bir üyesi haline geldikçe zorunlu olarak siyasallaşır ve siyasal insan haline gelir. Bundan dolayı bu görüşü savunan düşünürlere göre

sosyalleşme ile siyasal sosyalleşme arasında hiçbir fark yoktur ve her ikisi de siyasallaşma sürecidir (Akın 2013: 52). Tam olarak bu noktada Osman Metin'in siyasallaşma tanımı da önemli bir noktayı doldurmaktadır: “Bireyin toplum içerisinde siyasallaşması, yaşamında gerek kendisi gerekse çevresi ile ilgili belli tercihlerde bulunabilmesi ve kararlar alabilmesi olarak görülmektedir” (Metin, 2016 : 259).

Easton ve Dennis ABD’de çocuklar üzerinde uzun süren araştırmalar sonucunda 1969 yılında yayınladıkları “A Political Theory of Political Socialization” isimli eserlerinde çocukların siyasallaşma süreçlerini dört aşamada ifade etmişlerdir: Birinci aşama siyasallaşma (politicalization) aşamasıdır ve bu aşamada çocuk aile ve okul haricinde başka bir otoritenin var olduğunu fark eder. İkinci aşama olan Otoritenin Kişiselleşmesi (personalization) sürecidir ki; çocuk açısından bu süreç, siyasal otorite ile bir kişinin özdeşleştirildiği bir süreçtir ve bu süreçte siyasal otorite çocuğun gözünde somutlaşmaktadır. Sürecin üçüncü aşaması ise İdealleştirme (idealization) aşamasıdır ve çocuk için bu aşamada kişiselleştirilmiş siyasal otorite, hata yapmayan bir iktidar olarak algılanmaktadır ve otorite sahipleri iyi ya da kötü değerlendirmelerine tabi tutulmaktadır. Son aşama olan Kurusallaşma (institutionalization) sürecinde ise siyasi nesneler birey tarafından soyutlanarak kurumsallaşmış. Bu ergenlik döneminde oluşan bir süreçtir ve etkisi daha sonraki yıllarda devam eder (Yeşilorman, 2009: 147 ; Erzen & Yalın, 2011 :53 ; Yılmaz, 2013 :322).

Nihayetinde siyasallık ve siyasallaşma mefhumları, üzerinde durulması önem arz eden kavramlardır. Bu kavramlar kimine göre sosyalleşme ile kimine göre siyasal sosyalleşme ile özdeş olarak değerlendirilmiştir. Sosyalleşme ile siyasal sosyalleşme arasında büyük bir ortak zemin olduğu, öyle ki bazı çalışmalarda sosyalleşme ile siyasal sosyalleşme kavramları arasında ayırım yapılmadığı ve siyasal sosyalleşmenin bireyin siyasallaşma süreci olarak tanımlandığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle insanın doğduğu andan itibaren ne şekilde siyasallaşıp siyasal bir varlık haline geldiğini anlayabilmek amacıyla siyasallık, sosyalleşme ve siyasal sosyalleşme kavramlarına dair bilgilerin bir araya getirilmesinin doğru olacağı ifade edilebilir.

Sosyalleşme kavramı ile siyasal sosyalleşme kavramı birbirinden bağımsız kavramlar olarak değerlendirilmemiştir. Sosyalleşme mefhumunu özetle, kişinin toplumdaki kaide, inanç ve değerleri anlamlandırabilmesi ve benimsemesi olarak tanımladığımız takdirde, siyasal sosyalleşme de bununla ilintili olarak, siyasi kaide,

değer ve inançların öğrenilmesi ve benimsenmesi ve bu şekilde bireyin siyasallaşması sürecini ifade etmektedir (Tatar, 1997: 62). Siyasal sosyalleşme kavramı hakkında özet mahiyetinde kabul edilebilecek bir tanımlamayı Andrew Heywood gerçekleştirmiştir. Heywood'a göre siyasal sosyalleşme, "bireylerin siyasal inançları ve değerleri edinmesi ve bunların nesilden nesile nakledilmesi süreci" anlamına gelmektedir (Heywood, 2017: 577).

Günümüzde sosyalleşme ve siyasal sosyalleşme kavramları hakkında birçok bilgi ve yayın bulunmaktadır. Elimizdeki bilgilerin kaynağına baktığımız takdirde sosyalleşme sürecinin araştırılmasının başlangıcı 19. Yüzyıla kadar geri götürülebilmektedir. Buna karşılık siyasal sosyalleşme çalışmaları 1930'lardan sonra Amerika'da başlamış ve kısa sürede önem ve değer kazanarak bir disiplin olma yolunda hızla ilerlemiştir (Kışlalı, 1999: 113).

Siyasal sosyalleşme alanında çalışma yapanlar Platon'un Devlet isimli eserini ve Machiavelli'nin Prens'ini alana yapılan ilk katkılar olarak değerlendirmişlerdir. Bu düşünürlerin yanı sıra Thomas More, Jean-Jacques Rousseau, Thomas Hobbes gibi düşünürler de bu alanda fikirlerinden yararlanan düşünürlerdir (Akın, 2013: 63).

Siyasal sosyalleşme kavramını ilk kez Amerikalı siyaset bilimci Seymour Martin Lipset, 1954 yılında "The Psychology of Voting: An Analysis of Political Behavior" (Oy Vermenin Psikolojisi: Siyasal Davranışın Bir Analizi) isimli çalışmasında kullanmıştır (Alkan, 2013: 64). Ancak kavrama sistematik anlamda açıklayıcı bir şekilde ilk kez Amerikalı siyaset bilimci Herbert Hyman (1959) "Political Socialization" adlı çalışmasında değinmiştir (Bektaş, 2000: 71; Tokgöz, 1978: 81). "Hyman siyasal sosyalleşmeyi, yetişkinlerin siyasal davranışlarının arka planında yer alan ve çocukluktan itibaren grup ve ailede öğretilen sosyal değerler olarak tanımlar" (Yılmaz, 2013: 321). Türker Alkan ise siyasal sosyalleşmeyi, "toplum-siyasal çevre ile birey arasında yaşam boyu süren dolaylı ve doğrudan etkileşim sonucunda, bireyde siyasal sistemle ilgili görüş, davranış ve değerlerin gelişmesi" olarak tanımlamıştır (Alkan, 1989: 18).

Günümüzde bir insanın hayata gözlerini açtığı hastane dahi siyasetle ilintili bir kurumdur. Böylesi bir durumda, insan ilk nefesini siyasal bir ortamda alıyor dersek, bu cümle mübalağasız kabul edilebilir. İnsan gözünü açtığı andan itibaren siyasal bir ortamın içerisinde bulur kendini ve bu nedenle içinde bulunduğu ortamın kaidelerini

bilmek mecburiyetinde olur. Siyasal sosyalleşme süreci olarak tanımlanabilmekte olan siyasallaşma, tam olarak bu noktada filiz verir ve hayat boyu devam eder.

Mimar Türkkahraman’a göre siyasallaşma sürecinde, “insanlara siyasete katılma veya katılmama konusunda hangi davranışların kabul edilebilir olduğu ve insanlar arası ve devletle olan ilişkilerin nasıl olması gerektiği öğretilir”(Türkkahraman, 2000: 23). Bu yönüyle ele alındığı takdirde siyasallaşma, siyasal sistemin devamlılığını koruma altına aldığı gibi, bireye de siyasal sistemin kaidelerinin aktarıldığı bir süreçtir. Başka bir deyişle siyasal toplumsallaşma süreci, bir yönüyle düzenin sürekliliğini sağlayan, diğer yönüyle ise bu düzeni değiştirebilecek öğeleri ve araçları içeren dinamik ve çok yönlü bir olgu olarak ifade edilebilmektedir.

İnsanlar sosyalleşme süreçlerinde kültürel, ahlaki, dini ve siyasal birçok bilgi ve birikim elde eder. Bu aşamada bireyin içerisinde bulunduğu sosyal, siyasal, sosyo-ekonomik, dinsel ya da mezhepsel gruplar bireyin siyalaşma sürecine doğrudan etki emekte ve siyasal kişiliğinin oluşmasında önemli bir etki oluşturmaktadır. Bu noktada siyasallaşmayı, siyasal kültürü temel alan tanımlarını da dikkate alarak “siyasal kültürlenme” ifadesiyle de tanımlamak mümkün hale gelmektedir (Akın, 2013: 54).

Bireyin siyasallığı ile toplumsallığı arasında doğrudan bir ilişki olması nedeniyle, siyasallık toplumsal değişmeden etkilenmektedir. Kişinin siyasal tercihlerinde değişmelerin olması çoğu zaman kendisinin dışında gerçekleşen olayların veya kendi isteminden bağımsız vücut bulan siyasal sistemden ya da toplumsal değişmeden kaynaklanan etkenlerin bir sonucu olarak gözlemlenebilmektedir. Bu sebeple siyasal sosyalleşme sürecini hayatın belirli bir zaman dilimiyle kısıtlamak mümkün değildir. Siyasallaşma da daha önce ifade edilen sosyalleşme süreci gibi hayatın tamamına yayılmıştır. Bundan dolayı siyasallık durumunda, toplumsal değişmeye ya da kişisel ilgilere bağlı olarak yaşanan sürekli değişimler de siyasallaşmadır ve bu nedenle siyasallaşma hayat boyu yeniden siyasal sosyalleşmeler şeklinde tecrübe edilmektedir (Akın, 2013: 62).

Tüm bu tanımlar ışığında, siyasallaşma sürecinin çocukluğun çok erken dönemlerinde başlayan (Alkan, 1982: 7), süreklilik arz eden ve hayat boyu aralıksız bir şekilde devam eden bir süreç olduğu ifade edilebilir. Sosyalleşme ile doğrudan bağlantılı olması nedeniyle siyasallaşma sürecini birincil ve ikincil siyasallaşma süreçleri şeklinde iki bölüme ayırmak mümkündür. Birincil siyasallaşma şüphesiz bireyin hayatında yeri oldukça önemli olan aile kurumu içerisinde hayat bulan

siyasallaşma sürecini ifade etmektedir (Akın, 2013: 62). Bireyin birincil siyasallaşma sürecinin etkin kurumu olan ailede edindiği birikim, ikincil siyasallaşma sürecinde etkin olan okul ve akran grupları gibi kurumlar aracılığıyla daha da beslenebilmektedir (Taşdelen, 2010: 160). İkincil siyasallaşma sürecinin daha açık anlaşılabilmesi açısından Strohmeier'in görüşleri son derece değerlidir. Strohmeier'e göre birincil sosyalleşme döneminde elde edinilen birikim ikincil sosyalleşme döneminde sağlamlaşır, değişir ya da dönüşür. Bu aşamada bireyin kişiliği oluşmaktadır (Strohmeier, 2005: 7).

1.2.1. Siyasallaşma Kuramları

Siyasallaşma kavramını açıklamada ideolojik gerçekler üzerine inşa edilmiş farklı kuramsal yaklaşımlar mevcuttur. Bu yaklaşımlar, merkeze aldıkları kavrama göre farklılık göstermektedir. Örneğin, plüralist teorilerin bireyi; kolektivist teorilerin toplumu; otoriter ve totaliter teorilerin ise devleti ideolojilerin odak noktası olarak kabul ettiği ve siyasal toplumsallaşmanın bu olgulardan birinin etkinliği çerçevesinde geliştiği ifade edilmektedir (Çetin, 2013: 47). Siyasallaşma mefhumu, bireyi ya da toplumu merkeze alırlarına göre 3 temel kuramda incelenebilmektedir: Psikanalitik Yaklaşım, Yapısal-İşlevselci Yaklaşım ve Çatışmacı Yaklaşım (Alkan, 1979: 13; Çetin, 2003: 48)

1.2.1.1. Psikanalitik Yaklaşım

Psikanalitik yaklaşımın kurucusu olarak psikolojinin en önemli isimlerinden biri olan Sigmund Freud kabul edilmektedir (Cüceloğlu, 2008: 32). Siyasal sosyalleşme alanının ilk çalışmalarından olan Harold Laswell'in Psychopathology and Politics (Psikopatoloji ve Siyaset) isimli eseri psikanalitik yaklaşımı temel alarak siyasal sosyalleşmeyi ifade etmiştir. Bu yaklaşım çocukluk dönemlerinde edinilen çelişkilere odaklanmıştır. Çocukluk zamanlarında edinilen birtakım çelişkiler hayatın tamamında ve ilerleyen zamanlarda ortaya çıkan siyasal davranışlarda etkinlik göstermektedir. Başka bir deyişle; psikanalitik yaklaşım, siyasal çatışmaların açık unsurları olan bazı davranış kalıplarının çocukluğun ilk dönemlerinde edinilen uyarıcılardan kaynaklandığını iddia eder (Akın, 2013: 72).

Siyasallaşma alanında yapılan birçok çalışmanın çocukluk ve gençlik dönemlerine odaklandığı gözlemlenebilmektedir. Yetişkinlerin siyasallaşmalarına dair çalışmalar daha az miktardadır. Siyasallaşma çalışmalarının genelinde çocukluk

dönemlerine verilen önemin temel sebebi psikanalitik yaklaşımın etkisidir (Yılmaz, 2013: 320).

Psikanalitik yaklaşıma göre insanların çocukluklarında yaşadıkları olaylar, hayatlarının daha sonraki bölümlerinde ortaya çıkan korku, sevgi, nefret, kendini ifade etme gibi temel tutum ve davranışların oluşmasında en önemli etkidir. Çocukluk döneminde aile otoritesi ve iktidar ilişkileri ile yüzleşen birey, daha sonraları siyasal kurumlarla ilişkilerini de bu çerçevede algılamakta ve o yönde davranış sergilemektedir (Gökçe, 2016: 119). Özetle psikanalitik yaklaşım, bilinçaltında yatan herhangi bir olayın, bireyin tüm hayatında etkili olacağını ve kişinin davranışlarının oluşmasında çocukluk dönemine dair izlerin olacağını savunmaktadır.

1.2.1.2. Yapısal - İşlevselci Yaklaşım

İşlevselci yaklaşım genel olarak Amerika'daki sosyal bilimciler tarafından benimsenmektedir. Siyasal sosyalleşme konusunun da en çok çalışıldığı ülke olması nedeniyle en çok kabul gören yaklaşımlardan biridir (Akın, 2013: 73). Siyasal yapıyı yapısal-işlevselci bir yaklaşımla değerlendiren bilim insanları siyasallaşmayı da genel işlevselci bir yapı içerisinde değerlendirmişlerdir (Güllüpınar, 2010: 36).

İşlevselci yaklaşım sosyalleşmeyi bir girdi-çıktı ilişkisi şeklinde ifade etmektedir. Bu yaklaşıma göre her sistem, üyelerinin kendi ilke ve kuralları ile uyumlu hale gelmesini arzu eder ve bu uyumluluğu sağlayabilmek adına da bireye inanç ve değer aşılacak ister. Üyeler de bu isteğe karşı olumlu ya da olumsuz tepkiler verirler (Çetin, 2003: 40-50; Güllüpınar, 2010: 36; Gökçe, 2016: 120).

İşlevselci yaklaşıma göre siyasal toplumsallaşma bir düzen ve sistem sürekliliğidir (Akın,2013:74). Bu yaklaşımda bireylerin siyasal düzene karşı bağlılığı arttıkça sistem güç kazanmakta ve birey-toplum uyumluluğu tesis edilmektedir. Birey-toplum-sistem arasında gelişen uyumluluk sayesinde siyasal sistem değişime uğramadan devam edebilmek durumunda olacaktır. Özetle bu yaklaşım siyasal sistemi merkeze taşımış ve sistemin korunmasını savunmuştur (Gökçe, 2016: 120-121).

1.2.1.3. Çatışmacı Yaklaşım

Psikanalitik yaklaşım ve yapısal-işlevselci yaklaşımın noksanlıklarına atıf yapan bir yaklaşım olan çatışmacı yaklaşımın savunucuları, siyasal sosyalleşme sürecini çatışmayı merkeze alarak ifade etmeye çalışmışlardır. Bu yaklaşımda toplumsal

ayrışmaya sebep olan sosyo-ekonomik, sınıfsal ve dini faktörler dikkate alınmıştır (Akın, 2013:75).

Laswell'in özetleyerek gerçekleştirdiği tanımı "kimin neyi ne zaman ve nasıl elde edeceğinin belirlenmesi" dikkate alındığında bu anlamda siyaset mücadele, bölünme ve çatışma alanı olacaktır (Gökçe, 2016: 121-122). Siyasetin ve siyasal olanın çatışmaya dayandığı ve dolayısıyla da siyasetin bizzat kendisinin çatışma alanı olduğu savunulduğu gibi, Marx ve Engels gibi düşünürler tarafından genel anlamda toplumsal yapıların da çatışma üzerine kurulu olduğu savunulmuştur; hatta bazı sosyal bilimciler çatışmanın toplumda düzeni sağlama gibi bir işlevi olduğu fikrini savunmuşlardır (Akın, 2013:75). Bu görüşe göre ortak çıkarlara sahip olan sosyal sınıfların aralarında oluşan çıkar çatışmaları toplumdaki sürekli değişimi ortaya çıkaran itici güçtür (Yücekök, 1987: 32). Bu perspektiften bakıldığında toplumsal çatışma, "toplumsal grupların kendilerini fark ettiği, farklılıklarından kaynaklanan taleplerini mevcut sistem içerisinde dile getirdiği ve buna bağlı olarak toplumsal sistemdeki değişim ve dönüşümlere yön verdiği bir durum olarak ifade edilebilir" (Güllüpunar, 2010: 38-39).

Özetle ifade edilirse, bu yaklaşımda çatışma, toplumun ve siyasetin merkezinde kabul edilmiştir. Bunun neticesinde, işlevselci yaklaşımın aksine, bu tezde çatışmaya ve bölünmeye büyük önem ve düzenleyici bir işlev atfedilmiştir.

Çatışma yaklaşımları bakış açılarının farklılıklarına göre Marksist, elitist ve plüralist olmak üzere 3 temel siyasal söylem içerisinde sınıflandırılabilir: (Çetin, 2003: 52-60)

- **Sınıflar Çatışması:** Burjuvazi, sahip olduğu alt yapısal ve üst yapısal unsurları kullanarak, bireylerin mevcut sistemi sorgulamalarını engelleyecek biçimde siyasal toplumsallaşmalarını tamamlamalarını sağlar.
- **Elit Teorisi:** Siyasal toplumsallaşma elitler aracılığıyla olur.
- **Plüralist Teori:** Siyasal toplumsallaşma çoğulcu siyasal süreçlere katılımı gerçekleştirir.

Siyasallaşma konusunda gerek bireyi gerekse toplumu merkeze alarak süreci ifade etmeye çalışan teorik yaklaşımlar olan psikanalitik yaklaşımın, yapısal-işlevselci yaklaşımın, çatışmacı yaklaşımın ve bu teorilerinin savunucularının, bir araştırma alanı olarak siyasal sosyalleşmenin gelişmesine son derece olumlu katkılar sunmuşlardır. Bu katkıların yanı sıra tüm bu yaklaşımlar için birtakım eleştiriler de yapılabilmektedir (Akın, 2013: 76).

1.2.2. Siyasallaşma Araçları

İnsanların davranışları ve hayata bakışları itibariyle birbirleriyle benzerlikleri veya farklılıkları vardır. Benzerlikleriyle ve farklılıklarıyla insanların davranış özelliklerini incelerken, onların nasıl bir ailede yetiştiklerini, nasıl bir çevrede hangi etkiler altında büyüdüğünü bilmek isteriz. Bunun sebebi, insanların davranışları ile içerisinde yetiştikleri çevreler arasında bir ilişki bulunduğu fikridir. İnsanın gelişim süreci çok yönlü bir süreçtir ve gelişim sürecindeki etkenlerin etkileri ömür boyu devam etmektedir (Cüceloğlu, 2008: 331). İlk olarak bir ailenin içerisinde başlayan insan hayatı daha sonra muhatap olunan çevrelerin sürekli artması ve değişmesi ile devam eder. Önceleri sadece ailesini otorite olarak gören bir çocuk, okula başlayınca bambaşka otoritelerin varlığını müşahade eder. Daha sonra birbirinden farklı eğitim ortamlarıyla, sosyal ya da siyasal gruplarla tanışarak devam eden hayat içerisinde birey sürekli bir kazanım hali içerisinde bulunmaktadır. Bu çevrelerin her birinde karşılaşılan bilgi, fikir ve davranışlar hayat boyu etkisini devam ettirmektedir. Hayatın tamamında devam eden bu kazanım halini özetle sosyalleşme olarak ifade etmek mümkündür ve sosyalleşmeye neden olan her etken bir sosyalleşme aracıdır.

Siyasal sosyalleşme, sosyalleşmenin bir alt dalı olarak ele alınmaktadır ve buna bağlı olarak sosyalleşme araçları ile siyasal sosyalleşme araçları arasında da büyük ölçüde örtüşme görülebilmektedir. İnsanın, doğduktan hemen sonra, hayatında sosyalleşme sürecinin başladığını ve sosyalleşme sürecinin başlangıcına müteakip hızlıca iktidar ilişkilerine dair verilerin aktarımının başladığını, yani siyasallaşma sürecinin başladığını iddia etmek mümkündür.

Sosyalleşme üzerine yapılan çalışmalarda sosyalleşme sürecinde üzerinde durulan dört temel sosyalleşme aracı görülmektedir. Bu sosyalleşme araçları aile, okul, arkadaşlık grupları ve kitle iletişim araçları olarak ifade edilmektedir (Akın, 2013: 105). Sosyalleşmenin bu aracı kurumlarının sosyalleşme sürecine etkilerinin şiddeti şüphesiz aynı olmamakla birlikte her birinin siyasallaşma sürecinde de farklı boyutlarda etkileri gözlemlenebilmektedir. Bu durum, sosyalleşmenin aracı kurumlarının birçok kaynaktan siyasallaşma de aracı kurumu olarak değerlendirilmelerinde temel neden olarak değerlendirilebilir.

Araştırmalar, siyasallaşmanın yönü ve şiddetinin siyasallaşma araçlarına bağlı olduğunu ortaya koymuştur (Gökçe, 2016: 123). Aracı kurumların hangisinin siyasallaşma sürecine daha şiddetli etki yaptığı, hangisinin daha az etki yaptığı konusu

ise yine çalışmaların çoğunun tartışma konusu haline gelmiştir. Bu aracı kurumların etkisinin şiddetiyle ilgili dikkate alınması gereken en önemli durum ise aracının etkisinin kişiden kişiye, toplumdan topluma değişiklik arz ettiği gerçeğidir (Akın, 2013: 106).

Siyasallaşma araçlarının esasında sosyalleşme araçları olduğu ve birçok kaynaktan bunların aile, okul, arkadaşlık grupları ve kitle iletişim araçları şeklinde yer buldukları yukarıda ifade edilmişti. Fakat siyasallaşma konusunda, bu çalışmanın temel gayesi de dikkate alındığında, bu kurumların daha spesifik bir şekilde incelenmesi ve başka hangi kuruluşların siyasal sosyalleşmeye aracılık ettiğinin ortaya konulması gerekli görülmüştür.

Türker Alkan 1982 yılında yazdığı “The Political Integration of Europe: A Political Socialization Approach: Content Analysis of the Turkish, French, German, and Italian History” isimli eserinde 5 adet siyasallaşma aracı zikretmiştir. Bu araçlar aile, sosyal sınıflar, sosyal ve siyasal çevreler, kitle iletişim araçları ve çalışma alanıdır (Alkan, 1982: 8-11). Mahmut Hakkı Akın ise bu araçları aile, eğitim ve okul, arkadaş grupları ve kitle iletişim araçları şeklinde ifade etmiştir (Akın, 2013: 107-130). Tüm bu araçların yanı sıra günümüzde insanların hayatlarında önemli bir yer edinen sosyal medyanın da siyasallaşmaya aracılık ettiğini ifade eden Metin, “Sosyal Medyanın Siyasal Toplumsallaşmaya Etkileri: Bir Alan Araştırması” isimli çalışması ile sosyal medyanın siyasallaşma üzerindeki etkisini incelemiştir (Metin, 2016).

Tüm bu çalışmalar dikkate alınarak günümüzde genel olarak bireylerin siyasallaşma süreçlerine etki eden araçlar şu şekilde ifade edilebilir:

- Aile
- Eğitim ve Okul
- Sosyal Gruplar / Arkadaşlık Grupları
- Kitle İletişim Araçları
- Sosyal Medya
- Siyasal Örgütler ve Siyasal Olaylar

1.2.2.1. Aile

Ailenin çocuğu kuşatan ilk unsur olması ve hayatın önemli bir kısmının aile içerisinde geçmesi nedeniyle aile önemli bir sosyalizasyon mekanizması olarak değerlendirilmiştir. Bununla ilişkili olarak yine ailenin çocuk üzerindeki en önemli

etkisinin, ebeveynlerin çocuklara tercih ettiği değerler sistemini öğretmesi ve çocukların da bunu öğrenmesi olarak ifade edilmektedir. (Türkkahraman, 2000: 31). Çocukların çevresindeki kişilerle etkileşim kurmadan büyümesi mümkün olmadığı gibi, ebeveynleri ile arasında geçen bu öğretme-öğrenme etkileşiminin neticesi de doğrudan bir sosyalleşme olacaktır.

Sosyalleşme sürecinde olduğu gibi siyasallaşma da insan hayatının ilk anından itibaren başlamaktadır. İnsan doğrudan ya da dolaylı olarak hayatının ilk zaman dilimini içerisinde yaşadığı ve ilk ilişkilerini kurduğu ailesinin içerisinde siyasallaşma sürecini yaşamaya başlayacaktır. Ebeveynler bu süreç içerisinde bilgi ve tecrübelerini çocuklarına aktarırlar (İçli, 2008: 122).

Sosyal bilimciler arasında, ailenin, toplumun en temel kurumlarından birisi olduğu ve toplum açısından çok önemli bir konuma sahip olduğu konusunda bir mutabakat söz konusudur. Aile kavramına dair yapılan birtakım tanımlamalarda dahi ailenin sosyalleştirme yönü ifade edilmiştir (Akın,2013:107). Sosyalleştirme yönünün yanı sıra siyasal sosyalleştirme yönünü ele almamız durumunda Halis Çetin'in şu ifadelerine başvurmak yerinde olacaktır: "Çocuk ilk kez iktidar ilişkileri ile aile içinde tanışmaktadır. Aile içerisinde emirler ve cezalar, saygı ve sevgi ilişkileri, ilerideki dönemlerde siyasal alana aktararak bireysel davranış kalıplarının oluşmasına etki eder" (Çetin, 2003: 73).

Bireyin iktidar ilişkileri ve siyasal bilgiler ile ilk tanıştığı kurumun aile olduğu bilgisi ışığında, aile bir siyasal sosyalleşme merkezi olarak ifade edilebilir. Ventura'ya göre: "Aile; özellikle de anne-babalar ile ilgili yapılan pek çok çalışmada, çocukların siyasal yönlendirilmesinde ailenin ilk siyasal toplumsallaşma aracısı olduğu ortaya koyulmuştur"(Ventura, 2001: 666). Yine Ventura'ya göre bireyin siyasallaşmasında anne-baba rolleri son derece önemlidir, çünkü anne-babanın çocukla ya da yabancı insanlarla siyasi konularda yaptığı konuşmalardan çocuk doğrudan etkilenir ve bu etki ile kendine siyasal bir kimlik inşa eder (Ventura, 2001: 671). Birol Caymaz'ın uygulamalı çalışmasında da gençlerin siyasallaşmalarında ve partili olmalarında ailelerin son derece önemli bir konuma sahip olduğu, bireylerde ailevi geleneği takip etmenin genel bir eğilim olduğu gözlenmiştir (Caymaz, 2015: 39).

1.2.2.2. Eğitim ve Okul

Eğitim kurumları özellikle modern toplumlarda bireyin toplum yaşamına katılmasını sağlayan bilgi ve becerileri edindiği kurumlardır. Toplumsal hayata katılmakta yardımcı olması yönüyle eğitim kurumları sosyalleşmenin araçlarındandır (İçli, 2005: 123).

Devlet, eskiçağlarda ve Ortaçağda eğitim kurumlarını önemsemezken daha sonraları bu durumda değişiklikler meydana gelmiş, modern devlet kiliseyi kendine rakip görmüş ve kendi çıkarlarını gerçekleştirecek olan okulları desteklemeye başlamıştır (Akın, 2013: 114-115). Şüphesiz bu destek bir değiştirme ve dönüştürme emelini de içerisinde barındırmaktadır. Başka bir ifadeyle: “Eğitim sadece bilgi, mutluluk, iyilik gibi amaçlardan çok belli bir bağlam içinde yapılan bir bilgi aktarma etkinliği olarak birtakım yapıların etkisi altında biçimlenen bir kurumdur. Bu yapılardan en önemlisi devlettir”(Akın & Arslan, 2014: 86). Daha açık ifade etmek gerekirse, Hobsbawm “Devletlerin millet imajı ile mirasını yaymak, millete bağlılık duygusu aşılacak ve herkesi (genellikle bu amaçla gelenekler icat ederek, hatta milletler icat ederek) ülkeye ve bayrağa bağlamak üzere kendi halklarıyla iletişim kurmak için, gün geçtikçe güçlenen aygıtlardan, öncelikle ilkokullardan yararlandıklarını” savunmuştur (Hobsbawm, 2006: 115). Konuya derinlik kazandıracak şu ifade elzem görülmektedir: “Devlet, meşruiyetini toplumsal alanda sürekli hale dönüştürmek için ideoloji ve eğitim gibi araçları kullanmaktadır. Eğitim, ideoloji aracılığıyla kendi ilkelerini topluma dayatmak isteyen siyasal iktidara bu dayatmanın kurumsal zeminini sunmaktadır. Toplumsal birlik, bütünlük ve uyum ideoloji ve eğitim kurumlarıyla gerçekleşmektedir” (Akın ve Arslan, 2014: 86).

Aydınlanma döneminin ünlü düşünürlerinden olan Locke, eğitimin temel amacının siyasal olduğunu iddia etmiştir (Yeşilorman, 2003: 25). Okullar siyasal kültürün bilinçli şekilde çocuklara aktarıldığı kurumlar olabileceği gibi, farkında olmadan da okullar aracılığıyla bir siyasal değer aşılması yapılabilmektedir (Gökçe, 2016: 126). Siyasal sistemlerin kendi amaçlarını gerçekleştirmek, siyasal rejimi destekleyen bireyler yetiştirmek, toplum ve bireyde bir ahenk ve birlik duygusunu geliştirmek gibi birtakım hedefleri eğitimin siyasal işlevini ifade etmektedir. Kısacası, siyasal sistemler kendi devamlılıklarını tesis edebilmek amacıyla siyasallaştırmaya büyük önem vermektedirler ve bunu eğitim aracı ile gerçekleştirme çabası içerisindeyler (Yeşilorman, 2003: 27). “En demokratik denilen siyasal rejimlerde bile

okulun tamamen ya da kısmen ideolojik bir kurum olduğu ve bu yüzden de en önemli görevlerinden birisinin mevcut iktidar egemenliğinin devamını sağlamak olduğu fikri, pek çok sosyal bilimcinin üzerinde uzlaştığı bir fikirdir” (Akın, 2013: 116). Türkkahraman’a göre,”Bütün siyasal iktidar sahipleri veya rejimler, iktidarın istikrarlı olması konusunda yakından alakadar olmuşlardır. Bundan dolayıdır ki, hemen hemen tüm rejimler resmi ve gayri resmi eğitim alanlarına yatırım yapmışlardır” (Türkkahraman, 2000: 32).

Özetle ifade etmek gerekirse; siyasal sistemler okullar aracılığıyla bireyleri siyasallaştırmakta ve sadık vatandaş olarak yetiştirmektedirler (Gökçe, 2016: 127). Ancak okulda öğretilenlerin tamamının birey tarafından benimsendiği söylenemez; çünkü bireyin sosyalleşme ve siyasallaşma konusunda muhatap olduğu tek çevre eğitim ortamı değildir (Akın, 2013: 117-118). Her şeyden önce okulun kendisi sosyal bir ortamdır ve birey orada yalnız değildir. Yani siyasal sistemin siyasallaştırma amaçlı müfredatının yanı sıra birey eğitim ortamı içerisinde arkadaşlarının ya da öğretmenlerinin siyasal fikir ve düşüncelerinden de etkilenebilecektir. Bu husustan da önce birey aile içerisinde belirli bir bilgi ve davranış kazanmıştır. Ailenin dışında arkadaş çevresi, sosyal gruplar gibi birçok etken de çocuğun siyasallaşma sürecinde rol oynayabilmektedir.

1.2.2.3. Sosyal Gruplar/ Arkadaşlık Grupları

Siyasallaşma sadece aile ve okuldan elde edilen birikimlerden ibaret görülmemektedir. İnsan büyüdükçe ailesinin ve okulun dışında başka ilişki ağları içerisine dâhil olmaktadır. Bunlar meslek grupları, arkadaş çevresi, hobi aktiviteleri, parti üyelikleri gibi ortamlardır (Gökçe, 2016: 128). Birey sosyal çevresindeki tüm faktörlerden (özellikle iş çevresi ve mesleki hayatı) etkilenebilir. Bu etkileşim sayesinde birey çevreye uyum sağlar. Bireyin sosyal çevresine uyum sağlaması, özellikle de siyasal anlamda uyum sağlaması siyasal sosyalleşme sürecine dâhildir (Yılmaz, 2013: 326).

Toplumsal çevrenin en önemli unsurlarından biri olan arkadaşlık grupları hayatın her döneminde farklılaşabilmektedir. Buna bağlı olarak arkadaşlık gruplarının siyasallaşma sürecindeki etkisi de dönemlere göre değişkenlik gösterebilmektedir (Akın, 2013:125). Siyasallaşmanın önemli araçlarından biri olan sosyal gruplar geniş bir alanı ifade etmektedir. En küçük yaşlarda birlikte vakit geçirilen akranlar arkadaş

grubu olarak ifade edilebileceği gibi, okuldaki arkadaşlar, okul dışındaki arkadaşlar, hayatın ilerleyen dönemlerinde karşılaşılan arkadaş çevreleri, sivil toplum kuruluşlarında birlikte faaliyet yürütülen insanlar, cemaatler, mesleki çevreler ve daha birçok alan sosyal gruplar içerisinde değerlendirilebilmektedir. Bu ortamların tamamı bireyin siyasal sosyalleşme sürecine katkı sunmaktadır.

Hem sosyalleşmede ve hem de buna bağlı olarak siyasal sosyalleşmede gerçekte en etkili araçlardan biri sosyal gruplar/arkadaşlık gruplarıdır. Kişi, öğrendiği davranışları sergileme ve başka davranışlar ile mukayese etme imkânını ancak bir arkadaş grubu içerisinde yer aldığı zaman elde edebilmektedir. Bu nedenle sosyal gruplarda gerçekleşen siyasallaşmayı en kalıcı olan siyasallaşma çeşidi olarak ifade etmek mümkündür.

Bir siyasallaşma aracı olan sosyal grupların ya da arkadaşlık gruplarının etkisi bireyin sosyal ve psikolojik gelişim dönemlerine göre farklılık gösterebilmektedir. Örneğin küçük yaşlardaki çocukların ailelerini tek otorite kabul etmeleri ve aileleri dışındaki bireylere karşı olan güvensizlik nedeniyle arkadaş grupları ile etkileşimi oldukça düşük düzeydedir. Ergenliğe geçiş dönemi ile birlikte ebeveyn otoritesinin zayıflaması ve arkadaş gruplarının etkisi ile ailede kazanılmış birtakım değerlerin reddedilmesi durumu sıkça karşılaşılan durumlardandır. Okullar için de aynı durum söz konusudur. Belirli bir dönem itibarıyla, öğretmenlerin ve müfredatın otoritesinin zayıflaması ve bunun yerine arkadaş gruplarında elde edilen bilgilerin doğru kabul edilmesi durumu ortaya çıkmaktadır (Gökçe, 2016: 128; Kışlalı, 2002: 119; Yılmaz, 2013: 54).

Tüm bu bilgiler ışığında, sosyal grupların ve arkadaş çevrelerinin siyasallaşma sürecindeki etkisinin son derece önemli olduğunu ifade etmek gerekir. Bu etkinin şiddetinin zamana göre değişken olduğu da göz ardı edilmemesi gereken bir bilgi olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2.2.4. Medya

Teknolojinin günümüzdeki halini almasıyla birlikte insanların bilgiye ulaşımının önünde hemen hemen hiçbir engel kalmamıştır. Modern iletişim araçları zaman ve mekandan bağımsız olarak tüm bilgileri anlık servis etmektedir. Bu imkanların yanı sıra, özellikle genç bireylerin hayatında medya ve kullanımının da önemli bir yeri vardır. Bu durum doğal olarak medyanın gençler arasında önemli bir deneyim alanı

oluşturduğunu göstermektedir. Genç bireyler, çevrelerinde meydana gelen hadiseleri medyanın gözüyle değerlendirmek durumundadır (Gökçe, 2016: 131).

Araştırmalara göre medyanın tesiri sadece çocuklar ve gençler üzerinde görülmemekte, yetişkinler üzerinde de bu tesir gözlemlenmektedir (Tatar, 1997: 67). Medyanın bu tesiri her konuda olduğu gibi siyasi konularda da ortaya çıkmaktadır. Siyasetle hiçbir ilgisi olmayan bireylerin bile medya sayesinde ulusal ve uluslar arası olayların farkında oldukları gözlemlenebilmektedir (Giddens, 2000: 388 - 389). Medyanın bu kadar kudretli olduğu bir dönemde şüphesiz siyasal sosyalleştirme açısından etkisi yok sayılamayacaktır.

Kitle iletişim araçlarının sosyalleşme sürecine etkisi konusuna değinen İçli'ye göre medya unsurları bireylerin dünya görüşünü, tutum ve davranışlarını etkilemektedir (İçli, 2005: 123). Kitle iletişim araçlarının bireyin sosyalleşme sürecine etkisi kadar siyasal sosyalleşme sürecine etkisi de son derece önemlidir. Bireyler siyasal konularda haber almak istediklerinde medya kanallarından kendi fikirlerine yakın olanı tercih etmektedirler. Bu durum onların zaten belirli bir düzeyde siyasallaşmış olduklarını göstermektedir. Kendi fikirlerine yakın olan medya organlarından bilgi almayı sürdürmeleri durumunda ise fikirlerini pekiştirmektedirler. Bu durum da farklı bir siyasallaşmaya karşılık gelmektedir (Akın, 2013: 128).

Medya organları içerisinde televizyonu örnek alarak medyanın siyasallaştırma yönüne açıklık kazandırmak faydalı olacaktır. Örneğin, Türkiye'de 1990'lara kadar Radyo ve Televizyon yayınları sadece devlete ait olan TRT tarafından gerçekleştirilmekteydi. Kurulduğu günden itibaren devlet denetimine tabi olan bu kurumun bugüne dek genellikle iktidar sahiplerinin talepleri doğrultusunda yayın yaptığı ifade edilebilir. Günümüzde hala yürürlükte olan TRT kanununa göre yayın esaslarında siyasal sosyalleştirici bir etki görülmektedir (Akın, 2013: 129). Daha önce eğitim başlığı altında ifade edilen devletin siyasallaştırma arzusu konusunda da TRT önemli bir aracı kuruluş olarak ifade edilebilir. Çünkü TRT devletin siyasal konularda bilinmesini istediği bir bilgiyi bilinmesini istediği şekliyle halka sunan resmi yayın kuruluşudur.

Medyanın siyasal sosyalleştirici yönünü ele alan Gökçe yine televizyonun üzerinde durarak konuyu açıklamaya çalışmıştır. Gökçe'ye göre siyasi liderlerin kişisel ve fiziksel özellikleri hakkında kamuoyunda ortaya çıkan fikir ve görüşler medya tarafından yönlendirilebilmektedir. Bu yönüyle medya kararsız seçmenin siyasal eğilimi ve tercihi üzerinde yönlendirici bir etkiye sahiptir (Gökçe, 2016: 133).

1.2.2.5. Sosyal Medya

Son dönemlerde sosyal medya olarak ifade edilen internet tabanlı uygulamalarla yeni bir trend ortaya çıkmıştır. Bu uygulamalar sayesinde kullanıcılar arasında etkileşim gün geçtikçe artan bir şekilde devam etmektedir. Bu bilgilere ek olarak Vural ve Bat'ın sosyal medyaya dair daha açıklayıcı tanımı şu şekildedir: “Sosyal medya zaman ve mekân sınırlaması olmadan (mobil tabanlı), paylaşımın, tartışmanın esas olduğu bir insanî iletişim şeklidir” (Vural & Bat, 2010: 3351). Sosyal medya bir çeşit kitle iletişim aracı olmakla birlikte, herkesin etkinlik hakkının olduğu, medyanın sosyal halini ifade eden modern bir iletişim aracıdır. Eski medyanın tek yönlü iletişim anlayışına, yani sadece insanlara bilgiyi ulaştırma işlevine karşın, sosyal medya bu iletilen bilgileri teyit etme, cevap verme ve reaksiyon gösterme gibi imkânları yenilik olarak sunmuştur (Metin, 2016: 224).

Bu bilgilerin yanı sıra sosyal medyaya dair birçok tanım yapılmıştır. İnsanların internet ortamında karşılıklı etkileşim kurduğu, görüşlerini paylaştığı bir ortam şeklinde tanımlar olduğu gibi bilgi paylaşımını, işbirliğini ve kolay etkileşimi amaçlayan çevrimiçi platformlar şeklinde de tanımlar mevcuttur. Geniş ve kapsamlı bir tanım aktarmak gerekirse, sosyal medya “katılımcılarının online ortamlarda kendilerini ifade etme, iletişime geçme, gruplara katılma ve bu ortamlara fikir, yorum ve yayınlarıyla katkıda bulunma imkanı sağlayan sosyal içerikli web siteleri” şeklinde tanımlanabilmektedir (Köksal ve Özdemir, 2013: 325).

Sosyal medya uygulamaları başta gençler tarafından olmak üzere günümüz toplumunda yaygın olarak kullanılmaktadır. Herkesin özgürce fikirlerini, duygularını, arzularını dile getirebildiği bir alan olan sosyal medya şüphesiz sosyalleşme ve siyasallaşma konularında da değerlendirilmesi önem arz eden bir alan haline gelmektedir. Özellikle milyonlarca insanı bünyesine dâhil eden ve bünyesinde fikirlerin konuşulduğu bir alan olan sosyal medya siyasetin de son derece değer verdiği bir alandır. Bu açıdan değerlendirildiği takdirde sosyal medyanın öneminin zamanla artacağı da genel kabul görmektedir.

Siyasal alanda son derece yaygın kullanılan sosyal medya araçları, siyasetçilerin de aktif kullandıkları, halkı bilgilendirdikleri ve propaganda yaptıkları bir araç haline gelmiştir. Örneğin ABD eski başkanı Barack Obama, 2008'deki başkanlık seçimlerinde kampanya süresince Twitter'ı çok aktif olarak kullanmıştır. Bu duruma benzer birçok örnek mevcuttur. Metin, toplumun siyasallaşmasında sosyal medyanın yerini inceleyen

“Sosyal Medyanın Siyasal Toplumsallaşmaya Etkileri: Bir Alan Araştırması” isimli çalışmasında bu örneklerin bazılarını değerlendirmiştir. Metin’e göre Türkiye’de 2010 yılında gerçekleşen referandumda, Arap dünyasında önemli değişikliklere neden olan ve son yüzyılın en büyük olaylarından biri olan Arap Baharı’nda, 2011 yılında ABD’de ortaya çıkan Occupy Wall Street eylemlerinde ve 2013 yılında Türkiye’de Taksim Meydanı’nda başlayan Gezi Parkı eylemlerinde sosyal medya son derece aktif olarak kullanılmıştır. Bunun yanı sıra Arap baharı, Occupy Wall Street ve Gezi Parkı eylemlerinde 90 kuşağı gençlerin yoğun katılımı gözlenmiştir. Bu kuşağın teknolojiyi kullanan gençler olması da sosyal medyanın bu toplumsal olaylar üzerindeki etkisi hakkında fikir sunmaktadır (Metin, 2016: 234-242).

Sosyal medyanın siyasal alanda oldukça önemli görülmesi, siyasi liderlerin sosyal medyada yer almaları ve aktif kullanmaları, siyasi kurum ve kuruluşların sosyal medya sitelerinden resmi hesaplar alarak bu alanda yer almaları ve dünyadaki birçok toplumsal olayda sosyal medyanın yoğun kullanılması gibi durumlar toplumun siyasallaşma sürecinde sosyal medyanın önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. Bu sebeple siyasallaşma araçları içerisinde sosyal medyayı, medyadan bağımsız bir şekilde başlı başına bir aracı olarak değerlendirmek faydalı görülmüştür.

1.2.2.6. Siyasal Örgütler ve Siyasal Olaylar

Yukarıda zikredilen dört etken genel olarak siyasallaşma sürecinin en önemli araçlarından kabul edilmektedirler. Özel olarak siyasallaşma sürecine etki eden aile, okul, arkadaşlık grupları ve medyanın dışında birçok etken söz konusudur ve bunların başında da siyasal örgütler ve siyasal olaylar gelmektedir.

1.2.2.6.1. Siyasi Partiler

İnsanlar birçok sebeple siyasi örgütlere dâhil olabilirler. Bazen bir idealin gerçekleşmesi ümidiyle, bazen iyi olanı ararken, bazen bir yakının teşvikiyle, bazen ailevi geleneği sürdürmek amaçlı, bazen ise çıkar amaçlı olarak bireyler siyasi örgüt ve partilerde konumlanmaktadırlar (Caymaz, 2015: 39-43). Siyasi partilere bir şekilde katılan ve görev alan bireyler o siyasi partinin eğitim programlarına tabi tutularak siyasi bilgi ve tecrübelerle erişirler. Siyasi partilere katılmadan önce belirli bir düzeyde siyasallaşmış oldukları kabul edilen bireyler bu eğitim programlarının yanı sıra sahada da faaliyet yürüterek zamanla siyasallaşma düzeylerini artırırlar.

1.2.2.6.2. Siyasi Olaylar

Siyasal partilerin yanı sıra siyasal olayların da siyasallaştırma yönüne dikkat çeken Akın'a göre siyasi partiler siyasal bilinçlendirme yönüyle sendikalardan, sivil toplum kuruluşlarından ve öğrenci topluluklarından çok daha etkilidirler. Bununla birlikte Akın, siyasal olayların siyasallaştırma yönünü "...toplumsal birlikteliklerin sağlandığı savaşlar, kitlesel hareketler, toplumun belli bir kesimi ya da belli kesimlerce çıkartılan ayaklanmalar, yöneticilerin belirlendiği seçimler, ekonomik krizler, bazı kanun değişiklikleri vb. olaylar, siyasal toplumsallaşma sürecine etki etmektedir" şeklinde ifade etmektedir (Akın, 2013: 130).

İKİNCİ BÖLÜM

2. MİLLİ GÖRÜŞ HAREKETİ’NİN DEĞİŞİK GÖRÜNÜMLERİ

Milli Görüş Hareketi bir fikir ve aksiyon hareketi olarak gerek İslamî, gerek coğrafi gerekse ideolojik anlamda birçok kaynaktan beslenmiş, içerisinde bulunduğu zamana ve coğrafyaya sorunlar hakkında çözüm önerileri sunmuş, Türk siyasi tarihinde kendine yer edinmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır. Hareketin anlaşılması adına ilk incelenmesi gereken durum şüphesiz hareketin fikri zeminidir. Hareketin ideolojik alt yapısının ardından sivil örgütlenme yapısının, siyasal geçmişinin ve liderinin değerlendirilmesi hareketin daha iyi anlaşılması açısından faydalı görülmüştür.

2.1. Milli Görüş Hareketi’nin İdeolojik Altyapısı

Milli Görüş Hareketinin bireyleri siyasallaştırmasında şüphesiz fikri zemin önemlidir. Milli Görüş Hareketi’nin fikri temellerinin hangi zemin üzerine kurulu olduğunu incelemeden, hareketin siyasallaştırma yönünü değerlendirmek eksik bir çalışma olacaktır. Birçok kaynakta Milli Görüş Hareketi, İslamcılık ile ilişkilendirilmiştir. Bundan dolayı, her ne kadar başta Milli Görüşçüler olmak üzere İslamcı olarak tabir edilen kesimlerin bir kısmı İslamcılık kavramını reddediyor olsa da Milli Görüş fikrinin temel kodlarını anlayabilmek adına önce özet bir şekilde İslamcılık ideolojisini incelemek, fikri temelleri anlamak ve tarihi köklerini masaya yatırmak ve ardından bir ideoloji olarak Milli Görüş’ü değerlendirmek elzem görülmüştür.

2.1.1. İslamcılık

Osmanlı Devleti’nde klasik dönem süresince İslamcılık diye ayrıksı bir fikir gelişmemiştir, çünkü Osmanlı’da zaten yönetim sürecinde İslami esaslar takip edilmiştir. İslamcılık fikriyatı modernleşme ile ortaya çıkan dinin toplumsal hayat üzerindeki rolünün gerilemesine bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. İslamcılık, Tanzimat Dönemi’nin Batı üstünlüğünü vaaz eden atmosferine karşı bir itirazdır. İlk İslamcı düşünürler Islahat Fermanı’nda sonra ortaya çıkmışlardır (Nebati, 2014: 112). Ümmetin yeni bir ruha ihtiyacı olduğunu savunan ve İttihad-ı İslam (İslam Birliği) fikrini bir kurtuluş reçetesi olarak sunan başta Namık Kemal, Cemaleddin Efgani, ve Muahmmed Abduh olmak üzere, Reşid Rıza, Mehmet Akif, Said Nursi, Muhammed İkbal, Şeyh

Abdulkerim Hairi, Fethi Ali Ahunzade, Mirza Malkum Han, Mirza Ağa Han Kirmani, Talebof ve daha birçok isim bu akımın içerisinde olmuşlardır (Bulaç, 2005: 55).

1950'lerden itibaren İslamcılık ifadesi "İslami Hareket" deyiimiyle yer değıştirmiştir. Bunun sebebi olarak 3 durumdan bahsedilmektedir. İlk durum 1947'de Pakistan'ın ilk "Müslüman-ulus-devlet" olarak kurulması ve Muhammed Cinnah ve arkadaşlarının ulus temelde bir İslami devlet projesine sarılmalarıdır. İkinci durum ise Pakistan'ın durumundan ilham alan Mısır'da Müslüman Kardeşler (İhvan-ı Müslimin) hareketinin "politik bir hareket" ifadesine uygun bir formata bürünmesidir. Şüphesiz Müslüman Kardeşler'in bu dönüşümündeki tek etken Pakistan değildir ancak Seyyid Kutup'un Pakistanlı Mevdudi'nin eserlerini okuduktan sonra fikirlerinde büyük bir dönüşüm meydana gelmesi Pakistan İslam Devleti'nin verdiği motivasyon konusunda bizlere fikir vermektedir. Daha sonraları Mevdudi ve Kutup tüm İslam aleminin üzerinde etki bırakacak iki şahsiyet olmuşlardır. Üçüncü durum ise Hilafet merkezi konumundaki Türkiye'de Tek Parti döneminin son bulması ve 1946 seçimleri ile çok partili demokratik siyasi sisteme geçilmesi durumudur. Bu olay halkın siyasi sisteme dahil olması imkanını kazandırması ve din eğitiminin serbest kalması açısından önemlidir (Bulaç, 2005: 65).

İsmail Kara ise İslamcılığı açıklarken 1870-1924, 1924-1965 ve 1965 sonrası olmak üzere 3 dönemi ele almaktadır. 1870 ile 1924 arası dönemi Türkiye İslamcılığının birinci dönemi olarak ifade etmiştir. Kara'ya göre bu dönemde İslamcılık düşüncesi hem bir uluslararası politika alanı, hem yeni bir İslam yorumu olarak, hem de bir ahlak ve yaşam biçimi olarak ortaya çıkmıştır. 1924-1965 arasında yani ikinci dönemde ise İslamcılık ifadesi pek kullanılamamış, İslamcılık milliyetçi-muhafazakar şemsiyenin altında kalmıştır. Bu dönem Nurettin Topçu, Necip Fazıl Kısakürek, Sezai Karakoç gibi isimlerin ortaya çıktığı dönemdir. Üçüncü dönem ise 1965 sonrası dönemdir ve bu dönemde 1960 ihtilalinin ortaya çıkardığı atmosfer ve Ali Şeriati, Seyyid Kutup, Mevdudi gibi isimlerin eserlerinin çevirilerinin de yarattığı rüzgar ile İslamcılık aktivistlemiştir. Bu dönemde İslamcılık son büyük yükselişini de 1979 İran Devrimi ile yaşamıştır. Milli Görüş Hareketi de İslamcılığın bir fikirden bir harekete dönüştüğü bu dönemin içerisinde teorik ve pratik olarak İslamcı söylem ve siyaseti yürütmüş ve bunun neticesinde Türkiye İslamcılığının özgün bir motifi ve önemli bir durağı haline gelmiştir (Nebati, 2014: 117).

Tüm bu tarihsel süreç ve İslamcı düşünürler hakkındaki bilgilerin yanı sıra, Gürel, İslamcı düşünürler içerisinde Kutup ve Mevdudi'ye özel önem atfetmiş ve bu iki isimle birlikte Humeyni ismini de zikrederek bu üç ismin İslamcılık ideolojisinde “kurucu teorisyen” sıfatını hak edecek kadar etkili olduklarını ifade etmiştir. Mezhepsel farklılıklar nedeniyle genel olarak Kutup ve Mevdudi'nin Sunni nüfus üzerinde, Humeyni'nin ise Şii nüfus üzerinde etkili olduklarını da eklemiştir (Gürel, 2012: 406).

İslam dininin bir ideoloji gibi siyasal alanda belirmesinin şüphesiz birçok nedeni bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; sömürgecilik, hilafetin kaldırılması, Batı karşısında özyeterlilik geliştirme, mevcut yönetimlerin beklentileri karşılamaması, İsrail'in kurulması, Arap milliyetçiliğinin başarısızlığı ve kimlik arayışıdır (Arpacı, 2012: 58). Bu tarz etkenlerin neticesinde İslamcılık ideolojisi gelişmiştir. İslamcılık aslında modern dünyanın bir ürünüdür. Kendisinin organize etmediği tarihsel sürece İslam dünyasını yeni bir kimlik ile katma projesi olarak da ifade edilebilecek olan İslamcılık, bu projeyi hayata geçirirken modern düşüncenin araçlarını kullanmaktadır. İslamcılık belirli bir tarihte ortaya çıkmış bir ideoloji değildir. Her yeni durumda işleyen, gelişen ve kendini üreten bir süreç olmuştur. Bununla birlikte Nemik Kemal'den, Cemaleddin Efganî'ye, Muhammed Abduh'tan Mehmet Akif'e kadar birçok İslamcı düşünür “Batı ilerledi, İslam dünyası geri kaldı” fikrini kabul etmiş ve “Peki, İslam dünyası niçin geri kaldı” sorusuna cevap aramıştır. Bu arayışın neticesinde düşünürlerin çoğu “İslam dünyası uzun süreden beri durgunluk dönemine girmiş, tarihsel aktivitesini kaybetmiştir” fikrinde buluşmuşlardır (Bulaç, 2005: 51-53).

İslamcı düşünürlerin ortak noktası, içinde yaşadıkları toplumların sorunlarına çözüm ararken idealize edilmiş bir geçmiş tasavvuruna dayanmalarındır. İslam öncesi Arapların tarihini adaletsizliğin ve barbarlığın hüküm sürdüğü bir “cahiliye dönemi” olarak değerlendiren ve İslam'ın ortaya çıktığı 7. yüzyılı adalet ve huzurun hakim olduğu bir saadet dönemi “Asr-ı Saadet” olarak ifade eden bu düşünürlere göre toplumların sorunlarına dair yegane çözüm yolu İslam'ın 7. yüzyılda yaşandığı saf haline dönmektir. Örneğin bu düşünürlerden biri olan Kutup'a göre cahiliye dönemindeki putların yerini modern dönem putları almıştır. Bu putlar ulus devlet, parti, sosyalizm gibi kavramlardır. Kutup, bu putlar aracılığıyla İslam toplumunun cahiliye dönemine geri döndüğünü savunmuştur (Gürel, 2012: 406 - 407). Kutup'un yanı sıra başka bazı düşünürler de İslam'ın bir ilerleme dini olduğunu ve gerçek çağdaşlaşmanın ise İslamiyet'in tatbik edildiği ilk yıllara dönmek ile mümkün olacağını savunmuşlardır

(Vergin, 2000: 45). İslamcı düşünörlere göre cahiliyenin aşılarak İslam'ın diriltilmesi için siyasi iktidarların ele geçirilmesi gerekmektedir. İslamcılığın modern bir siyasi hareket halini almasındaki temel etken de bu görüş olmuştur (Gürel, 2012: 407).

İslamcılık üzerine birçok tanım ve değeriendirme mevcuttur. Bunlardan bazıları son derece geniş kapsamlı ve açıklayıcı bir şekilde İslamcılığı ele almaktadır. Örneğın Işıl Arpacı'nın İsmail Kara referansı ile yapmış olduğı tanıma göre İslamcılık: "XIX-XX. yy'de İslam'ı bir bütün olarak (inanç, ibadet, ahlak, felsefe, siyaset, eğitim...) "yeniden" hayata hâkim kılmak ve akılcı bir metodla Müslömanları, İslam dünyasını Batı sömürüsünden, zalim ve müstebit yöneticilerden, esaretten, taklitten, hurafelerden... kurtarmak; medenileştirmek, birleştirmek ve kalkındırmak uğruna yapılan aktivist, modernist ve eklektik yönleri ağır basan siyasi, fikri ve ilmi çalışmaların, arayışların, teklif ve çözümlerin bütününe ihtiva eder" (Arpacı, 2012: 57). Başka bir tanımda ise İslamcılık, "İslam'ı inanç, düşünce, ahlak, siyaset, idare ve hukuk bakımından hayata hakim kılmak, Müslömanlar arasında birlik ve dayanışmayı tesis ederek İslam ölkelerini Batı karşısında geri kalmışlıktan kurtarma amacına yönelik bir çözüm arayışı" şeklinde ifade edilmiştir (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2001: 60).

Farklı bir ifadeyle İslamcılık, "siyasal davranışın Müslömanlık algısıyla bulunduğı" her alanda ortaya çıkabilen "bir kimlik, bir algı"dır. İslam'ı ne şekilde yorumladıkları önemli olmaksızın siyasi hayatın merkezine İslam'ı koyan her oluşum İslamcılıktır (Aktay, 2005: 18). Bazı kaynaklarda "Siyasi İslam" ya da "Radikal İslam" olarak da ifade edilen İslamcılık politik-dini bir ideolojidir. Buna ek olarak Heywood İslamcılarının 3 ortak inancından bahsetmiştir: (Heywood, 2017: 214)

1. Toplum İslam ideallerine göre şekillendirilmelidir.
2. Modern laik devlet 'İslami devlet'le değeriştirilmelidir.
3. Batı ve batılı değerieler bozulmuş ve bozan olarak görölmektedir.

İslamcılık fikrinin savunucuları aslında en öz ifadeyle İslam dininin hayatın her alanına hükmetmesi gerektiğini savunmuşlardır. Seyyid Kutup'a göre ilahlığın en önemli özelliğı kayıtsız ve sınırsız hâkimiyet hakkıdır ve din de insan hayatını düzenlemek için konulmuş ilahi bir sistemdir. Bu sebeple Kutup'a göre bir toplum hayatı için sistem koyma hakkının kendisinde olduğunu iddia eden kişi ilahlık iddiasında bulunmaktadır (Kutup, 1999: 23). Bu görüşe göre İslam hayatın her alanını

düzenleyecek olan ilahi bir sistemdir ve dışarıdan hiçbir sisteme ihtiyaç olmaksızın İslam toplumsal hayatın her alanına ve tabi devlete hükmetmelidir.

İslam'ın toplumsal hayatın her alanına hâkim olması gerektiğini savunan bir diğer isim olarak Yusuf El-Karadâvî ise şu cümlelerle görüşünü ifade etmektedir: “Eğer İslam, siyasetten, toplumdan, iktisattan ve kültürden ayrı, başka bir şey ise peki, o zaman İslam nedir? O, içinde kalp huzurunun bulunmadığı birkaç rekat namaz mıdır? Yoksa Rabi'atu'l Adeviyye'nin dediği gibi, tekrar bağışlanma dilemeyi gerektirecek bir bağışlanma dilemek midir? ‘Herşeyi açıklayan, Müslümanlar için bir rehber, rahmet ve müjde olarak’ gönderilen Kur'an, ayetleri muhkem ve mufassal, kâmil bir nizam olarak bunun için mi indi?” (Karadavi, 2013: 37).

İslam'ın sadece ibadet yapma dini olmadığını, toplumsal hayatın her alanına dair kurallarının olduğunu, bu kurallarla hükmedilmesini emrettiğini ve kendi kuralları dışında hiçbir kuralı kabul etmeyeceğini ifade eden Kardâvî şu ifadeleri eklemektedir: “İslam'ın eğitim siyaseti, basın ve yayın siyaseti, yasama ve kanun koyma siyaseti, yönetim siyaseti, maliye siyaseti, barış ve savaş siyaseti ve hayatı etkileyen her konu ile ilgili kaideleri, hükümleri, emir ve direktifleri vardır. O hayatın olayları karşısında tarafsız kalmayı veya başka felsefeler ve ideolojilere hizmet etmeyi kabul etmez. Aksine o bunlara hakim olmaktan, bunları yönetmekten, kendisine tâbi kılmaktan ve hizmet ettirmekten başkasını kabul etmez” (Karadavi, 2013: 128).

İslamcılık mefhumunun muhtevası ve manası incelenirken ilk karşılaşılan durumlardan biri şüphesiz kavram üzerindeki tartışmalardır. Müftüoğlu'na göre İslamcılık kavramı İslamcılar tarafından icat edilmiş bir kavram değil dışarıdan tahmil edilmiş bir kavramdır. Bu sebeple kavramın kabullenilmesi noktasında birtakım rahatsızlıklar bulunmaktadır. Bununla birlikte İslamcılık tanımı ile ifade edilen kesim, “İslam'ın yeniden bir dünya vizyonu kazanmasını isteyen, talep eden ya da bu vizyonu yeniden nasıl kazanabileceğine ilişkin değerlendirmeleri ve çözümlemeleri olan bir kesim”dir (Çakır, 2017). Daha öz ifadeyle anlatmak gerekirse; İslamcılık tanımına uyan ve İslamcı olarak değerlendirilen bazı kesimler bu kavramı bir kimlik olarak kabul etmemektedirler.

Tanıl Bora da bu konuda benzer görüşler ortaya koymuştur. Bora'ya göre İslamcılık, İslamcı olarak tanımlanan kesimlerce uzun süre kabullenilmemiş, bunun yerine sadece “Müslüman” ya da “Şuurlu Müslüman” gibi ifadeleri tercih edilmiştir. Çünkü İslamcılığa atfedilen İslam merkezli siyasal ve toplumsal anlayışı zaten

Müslümanlığın gereği olarak görmekteydiler. İslamcılık kavramına bu şekilde direniş gösterenlerden biri olan Kadir Mısıroğlu 1981 yılında bu ismin artık “galat-ı meşhur” olduğunu söyleyerek bu ismi kullanmama yönündeki ısrarından vazgeçmiş ve ‘İslamcı Gençliğin El Kitabı’ isminde bir eser yayınlamıştır. Daha sonraları 2016 senesinde İslamcı düşünürler tarafından “Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi” adı altında bir sempozyum düzenlenerek İslamcılık ismi gönül rahatlığıyla kullanılabilmiştir (Bora, 2017: 415). Bu durum İslamcılık ifadesinin kullanılmaması konusundaki genel ısrar ve direnişin sona erdiği anlamı taşımamaktadır. Bazı kesimlerce İslamcılık ifadesinin artık kullanılabilir bir ifade olduğu savunulmuş olsa da birtakım kesimler bu ismi bir dayatma ve tehlike olarak ifade etmeye devam etmekte ve kullanmayı reddetmektedirler.

Bu konuda görüş belirten isimlerden Aktay’a göre İslamcılık ifadesinin kullanılmasından kaçınılmasının temel sebebi siyaseti İslam’a dışsal bir şeymiş gibi sunma çabalarına tepki koymaktır. İslamcılık ifadesi ile siyaseti dinden ayırma amacı güdüldüğü düşünülmektedir (Aktay, 2005: 17). Konuyla ilgili daha ileri düzeyde bir yorum gerçekleştiren Karadavi’ye göre “Siyasi İslam” ifadesi ile İslam’a davet eden samimi insanlar aşağılanmaktadır. Zira ona göre bu ifade İslam’ı parçalamaktadır. Oysa İslam tektir. Siyasi İslam, Modern İslam, Osmanlı İslam’ı gibi ifadeleri maksatlı bulan Karadavi, “Siyasi İslam” ifadesini eleştirirken bu ifadenin “Siyasi olmayan bir İslam”ın da varlığına işaret ettiğini, gerçekte ise böyle bir şeyin olmadığını ifade etmekte ve şu cümle ile konuya açıklık kazandırmaktadır: “Siyaset olmadan, Allah’ın emrettiği şekliyle gerçek İslâm olmaz. İslam’ı siyasetten ayırdığınız zaman biliniz ki onu başka bir din haline getirirsiniz” (Karadavi, 2013: 125-127).

İslamcı olarak nitelendiği halde İslamcılık ifadesine sıcak bakmayan bir diğer kesim ise Milli Görüş Hareketi’dir. Milli Görüş Hareketi daha önce de ifade edildiği üzere İslamcılık düşüncesinin Türkiye’de hem teoride hem de pratikte en önemli temsilcisi konumundadır. Türkiye’de İslamcılık fikrinin bir harekete dönüşmesi, aktivistleşmesi de Milli Görüş Hareketi’nin 1969’da siyasete girmesi ile açıklanmaktadır (Gürel, 2012: 405). Buna rağmen Milli Görüş Hareketi’nin siyasal alandaki temsilcisi konumundaki Saadet Partisi’nin Genel Başkanı Temel Karamollaoğlu katıldığı bir televizyon programında İslamcılık ifadesini reddetmiş ve Müslüman ifadesinin yeterli olacağını ifade etmiştir (CNN TÜRK, 2018). Hareketin

kurucu lideri Erbakan'ın da hayatı boyunca "Müslüman", "Şuurlu Müslüman" ve "Milli Görüşçü" gibi ifadeleri kullanmayı tercih ettiği bilinmektedir.

İslamcılık fikriyatı hem tarihi itibarıyla, hem de İslam coğrafyasında vuku bulan hadiselerle ilişkisi nedeniyle önemli bir konudur. Türkiye'de de özellikle Milli Görüş Hareketi'nin 1969 çıkışından itibaren oluşan siyasi iklimde İslamcılık düşüncesinin önemli bir konu olduğu gözlemlenmektedir. Bu sebeple İslamcılık konusundaki bilgiler daha derin, tafsilatlı ve geniş bir incelemeye değer bilgilerdir. Fakat bu çalışmanın temel gayesi açısından İslamcılık ideolojisi hakkındaki özet mahiyetinde sunulan bu bilgilerin yeterli olacağı düşünülmektedir.

2.1.2. Milli Görüş'ün Fikri Temelleri

Necmettin Erbakan tarafından ortaya konan Milli Görüş kavramı özünde bir fikri, bir dünya görüşünü ifade etmektedir. Milli Görüş kavramı üzerine yapılan birçok tanımlama mevcuttur. Şüphesiz bu tanımlamalar içerisinde kavramı ortaya koyan Necmettin Erbakan'ın kendi tanımları büyük öneme sahiptir. Ancak Erbakan'ın tanımlamasından önce Milli Görüş'ün kavramsal zemindeki yerini göstermek amacıyla Milli Görüş'ün bir ideoloji olduğunu ifade eden ve kavramı bu bağlamda ele alan Arpacı'nın tanımına öncelik vermek faydalı olacaktır. Arpacı'ya göre "İdeolojinin; değerler, teoriler ve doktrinler oluşturarak, bir dünya görüşü öngören açıklaması bağlamında Milli Görüş; İslam'a göre biçimlendirdiği kavramlar, değerlendirdiği olaylar, yönelttiği eleştiriler, getirdiği ilkeler ve tasarımı yaptığı modelle İslami bir ideoloji biçimi kazanmıştır" (Arpacı, 2012: 267).

Milli Görüş'ün tanımlanması hususunda şüphesiz ilk bakılması gereken kaynak, hareketin kurucu lideri Necmettin Erbakan'dır. Erbakan, birbirinden farklı birçok konuşmasında, birbirinden farklı kelimeler kullanarak aynı muhtevayı içeren birçok cümle ile Milli Görüş tanımlaması yapmıştır. Bu tanımlamaların en güzel örneklerinden birine Arpacı'nın çalışmasında rastlamaktayız: "Milletle ilgili, millete özgü, ulusal' anlamında da kullanılan 'milli' kelimesi, tam da Necmettin Erbakan'ın milliyetçilik anlayışını tanımlayan biçimde; etnik milliyetçilikten bağımsız, Müslüman olma ortak paydasında birleşmiş, ancak "ümme'ten farklı olarak coğrafi olarak Anadolu, tarihsel olarak Osmanlı mirası üzerine inşa edilmiş bir anlama gönderme yapar. Nitekim Necmettin Erbakan (2009) da Milli Görüş'ü şu biçimde tanımlamıştır:

1. Milli Görüş demek Malazgirt demektir, Galiçya, Çanakkale'dir, Kıbrıs, Ulubatlı Hasan'dır, Fatih Sultan Mehmet'tir, Hasan Basri Çantay'dır, Mehmet Akif'tir.
2. Milli Görüş Milletimizin dört şeyi; inancı, tarihi, kimliği ve kendisidir.
3. İstiklal Harbini yapan bir görüştür.
4. Milli Görüş Sultan Fatih'in, Alparslan'ın görüşüdür. Bu görüş ne solcudur, ne sağcı, ne liberaldir. Bu tarihi şahsiyetler Milli Görüşçüydü." (Arpacı, 2012: 268).

Necmettin Erbakan'ın bu tanımlaması maneviyat ağırlıklı ve tarihi şahıs ve olaylara atıf yapan bir tanımlamadır. Bundan başka sosyal, siyasal ve iktisadi tanımlamaları da mevcuttur. Örneğin iktisat temalı tanımlamalarında Erbakan Milli Görüş'te adil gelir dağılımı vurgusunu yapmış ve Adil Düzen kavramını kullanmıştır (Erbakan, 2013: 197-234).

Bunlara ek olarak Erbakan, vefatından 1 yıl önce, 28 Şubat'ın 13. yıldönümünde (28 Şubat 2010) Ankara'da gerçekleştirdiği bir konferansta Milli Görüş'ü şu şekilde tanımlamıştır: "Milli Görüş demek; milletimizin kendisi demek, inancı, kimliği, tarihi demektir. Batı taklitçisi ve işbirlikçilerin karşısında milletin aslını temsil eder. Milletimizi hedef olarak AB'nin kapısına zincirle bağlamak yerine tarihte şerefli yerini almayı hedefler. Milli Görüş'ün kimyası, nefis terbiyesi, hakkı üstün tutmak ve maneviyatı esas almaktır. Milli Görüş'ün fiziği; hidayet, feraset ve dirayettir" (Erbakan, 2016: 107-108)

Erbakan'ın bu tanımına ek olarak, Hayri Kırbaçoğlu'nun Milli Görüş tanımı da dikkate değer bir tanım olarak karşımıza çıkmaktadır. "Milli Görüş, laik-seküler bir sistemde metafizik değerlere dayalı bir siyaset teşebbüsüdür. Bu sebeple pek çok metafizik kavramı örtülü bir biçimde kullanmayı tercih etmiştir. Hak-Batıl dikotomisi ise siyasi dile damgasını vuran en önemli metafizik kavramların başında gelir. Keza millet kavramının da Kur'an'daki anlamına telmihte bulunularak kullanıldığını söylemek de mümkündür. Bunda Milli Nizam Partisi'nin kuruluşundan itibaren bütün kurucuların İslami dünya görüşüne sahip idealist insanlar olmasının elbette rolü vardır. Erbakan Hocamız ise bu siyasi hareketin bu idealist İslami ruhunun söze ve yazıya dökülmüş halidir"(Kırbaçoğlu, 2015: 35).

Çalmuk ise Milli Görüş'ü "Bir Erbakan Buluşu" diye isimlendirmiş ve şöyle ifade etmiştir: "Erbakan'ın ortaya koyduğu siyasî görüş, Tanzimat'tan beri izlenen Batılılaşma sürecine bir itiraz, bir muhalefet şerhidir. Tanzimat'la başlayan süreci, "gavurluğu getirmek"le damgalar: "Mustafa Reşit Paşa Türkiye'de gavurluğu resmiyete

sokmak ve Tanzimat'ı getirmek için dışarıda yetiştirilmiş bir mason(du)(...) İttihat ve Terakki bu oyunla Abdülhamit'i tahtından indirdi..."(27 Ağustos 1970, Van konuşması) Cumhuriyetçi seçkinlerin Osmanlı'nın çöküşünü sanayileşmeye ayak uyduramaması ve dine bağlamasının aksine Erbakan, bu gerilemeyi dini hayattan kopuşa bağlar. Bunun içindir ki, Erbakan'ın ortaya koyduğu siyasi kimlik olan Milli Görüş hem yerliliği hem de dinîliği ima etmektedir. Milli Görüş, dış politikadan güncel gelişmelere, sanayileşmeden eğitime kadar her olaya dine dayalı ve 'yerli' bir bakış açısı sağlama iddiasındadır. Yerliliğe yaptığı vurgu, Erbakan hareketinin İslam dünyasındaki başka radikal akımlardan farklılaşan özgün bir yönüdür" (Çalmuk; 2005: 552).

Kurucu lider Erbakan, Milli Görüş'ün asıl tanımlayıcısı olduğu gibi, Milli Görüş'ün hedeflerini de net bir şekilde ortaya koymuştur. Erbakan'a göre Milli Görüş'ün üç temel hedefi vardır: "Bu çalışmalar üç ana hedefin gerçekleştirilmesi için yapılıyor. Bunlar, "Yaşanabilir Bir Türkiye'nin" kurulması, "Yeniden Büyük Türkiye'nin" kurulması, "Yeni Bir Dünya'nın" kurulmasıdır. Her ne kadar ayrı ayrı hedefler gibi görünse de bunların hepsi bir bütündür. Çünkü yeni bir dünyanın kurulması, "Yeniden Büyük Türkiye'nin" kurulmasına bağlıdır. "Yeniden Büyük Türkiye'nin" kurulması ise "Yaşanabilir Bir Türkiye'nin" kurulmasına bağlıdır" (Erbakan, 2005). Bu cümlelerden Erbakan'ın sadece hedefleri ifade etmekle yetinmeyip, bu hedefler arasındaki bağa da dikkat çektiği müşahade edilebilmektedir. Erbakan'ın ifade ettiği bu bağa göre daha adil ve daha iyi bir dünyanın, Erbakan'ın ifadesiyle 'Yeni Bir Dünya'nın kurulabilmesi için ön şartlardan birincisi ekonomik ve sosyal anlamda 'Yaşanabilir Bir Türkiye'nin tesis edilmesidir. Bu hedefin gerçekleşmesi durumunda ikinci hedef 'Yeniden Büyük Türkiye' hedefidir ki bu hedef şüphesiz Osmanlı Devleti'ne ve Osmanlı mirasına atıf yapmaktadır. Nitekim Erbakan'ın birçok konuşmasında Osmanlı'nın tüm dünyaya adalet ve düzen getirdiğini savunduğu bilinmektedir. Bu hedeflerin bu şekilde tanımlanması nedeniyle Erbakan'ın Türkiye merkezli bir dünya görüşünü ortaya koyduğu gözlemlenmektedir. Zikredilen bu iki hedefin gerçekleşmesi durumunda yaşanabilir, güçlü, büyük ve söz sahibi bir Türkiye şartı sağlanmış olacak ve bu sayede üçüncü hedef olan Yeni Bir Dünya aşamasına geçilecektir.

Erbakan, ortaya koyduğu bu hedefleri kurtuluş yolu olarak ifade etmiştir. Bu kurtuluş yolu ise iki ayaklı bir kalkınmaya bağlıdır. Maddi alanda kalkınma ve manevi

alandaki kalkınma. Maddi alanda belirli sınıflara özel olarak tanınan hakların sosyal ve ekonomik adaletsizliklere neden olduğunu, dengesiz dağıtımın gün geçtikçe yaygınlaştığını, en önemli kazanç alanlarının yabancı sermayeye kaptırıldığını ifade ederek mevcut düzeni eleştirmiştir. Manevi alanda ise toplumun ahlaki anlamda buhranlarla karşı karşıya kaldığını ifade etmiş ve bu olumsuzluğun temel sorumlusu olarak da politikacıları işaret etmiştir. Erbakan, hem maddi hem de manevi alanda gerçekleştirdiği bu eleştirilere müteakip Milli Görüş’ün çözüm yollarını da ifade etmiştir. Erbakan’a göre çözüm maddi kalkınma hamlesi ile eş zamanlı olarak hayata geçirilecek olan manevi kalkınma hamlesidir. Erbakan’a göre maddeten kalkınarak sanayi ve teknolojiye dünyanın en ileri, en güçlü devleti haline gelmek ve manevi olarak kalkınıp, dünyaya örnek ahlakla birlikte fazilet nizamını kurmak mümkün ve kolaydır (Erbakan, 2014: 40 – 41).

Erbakan, mevcut dünya düzenini adaletsiz olduğunu savunmuştur ve “Yeni Bir Dünya” hedefine ulaşmanın zaruri olduğunu birçok kez vurgulamıştır. Şüphesiz Erbakan, Yeni Bir Dünya hedefine ulaşmanın en önemli adımının İslam Birliği’ni kurmak olduğunu düşünmekteydi. Bu amaçla nüfuslarının çoğunu Müslümanların oluşturduğu ülkelerin bir araya gelerek kuracağı bir uluslararası örgütün gerekli olduğunu savunmuştur. Bu düşüncenin neticesinde 8 ülkeyi biraraya getirerek (Türkiye, İran, Pakistan, Bangladeş, Malezya, Endonezya, Mısır ve Nijerya) resmi kuruluş tarihi Haziran 1997 olan D-8’in ((Developing 8 ya da Türkçe adıyla Gelişen 8 Ülke) kurulmasını sağlamıştır. D-8’in ise 6 adet temel prensibi vardır: Savaş değil, barış; Çatışma değil, diyalog; Çifte standart değil, adalet; Üstünlük değil, eşitlik; Sömürü değil, işbirliği; Baskı ve tahakküm değil, insan hakları, hürriyet ve demokrasi (BBC, 2017)

Tüm bu tanım ve bilgilere ek olarak özet bir tanımlama yapmak gerekirse; Milli Görüş, İslami hassasiyetleri ön plana alan, adalet, ahlak ve maneviyat mefhumlarını önceleyen, Adil Düzen ve benzeri projelerle hem ekonomik hem de sosyal alana dair fikir ortaya koyan, mevcut dünya düzenini eleştiren ve ‘Yeni Bir Dünya’ arzusunu açıkça ortaya koyan bir düşünce sistemi olarak tanımlanabilmektedir. Milli Görüş kavramına ait bu tanımlamalara müteakip, Milli Görüş’ün 1969’dan günümüze kadar gelen tarihsel sürecine kısaca değinmek de bu çalışma açısından faydalı görülmektedir.

2.2. Milli Görüş Hareketi'nin Siyasi Örgütlenme Yapısı

Milli Görüş Hareketi, 1969 yılında Bağımsızlar Hareketi olarak başlamış olduğu siyasi yolculuğunda, yakın siyasi tarihimizdeki bazı uygulamalar ve parti kapatma politikaları nedeniyle, Milli Nizam Partisi, Milli Selamet Partisi, Refah Partisi, Fazilet Partisi ve Saadet Partisi olmak üzere toplam beş farklı isimle siyasi mücadelesine devam etmiştir. Bu sürecin evreleri hakkında kısa ve öz bilgilere yer vermek şüphesiz faydalı olacaktır.

2.2.1. Bağımsızlar Hareketi

Prof. Dr. Necmettin Erbakan bölümünde de belirtildiği üzere Erbakan Odalar Birliği içerisinde birtakım olumsuzluklar yaşamış ve olumsuzlukların merkezinde siyaset kurumunun olduğunu gözlemlemesi sonucunda siyasete katılmayı gündemine almıştır. Odalar Birliğindeki olayları takip eden MP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı Erbakan'ı kendi partisine davet etmiş fakat bu girişim sonuçsuz kalmıştır. Odalar Birliğinden ayrıldıktan hemen sonra AP'ye giden Erbakan AP'den Konya aday adayı olmuştur ancak adaylığı parti yönetimince veto edilmiştir. AP ile Erbakan arasında açık bir şekilde görüş farklılığı olmasına rağmen Erbakan aday olmasının nedenini yıllar sonra ifade etmiştir. Erbakan AP'nin yapısını ve tavrını topluma göstermek için aday olduğunu ifade etmiştir. Erbakan'ın AP'ye kabul edilmemesinin yanı sıra AP ile dindar kesim arasında uzaklaşmaya neden olan Hatice Babacan olayı gibi birçok olay da aynı dönem içerisinde meydana gelmiştir (Arpacı, 2012: 198-200).

AP'ye dindar kesimin tepkisinin büyüdüğü bir dönemde Erbakan, her ilde bir bağımsız aday göstererek Bağımsızlar Hareketini başlatmıştır. Bağımsızlar Grubunun adayları şöyledir: (Milliyet, 1969)

1. Necmettin Erbakan-Konya
2. Faruk Yeğin-İstanbul
3. Osman Kirişcioğlu-Ankara
4. Ömer Lütfi Bozcalı-İzmir
5. İsmail Müftüoğlu-Sakarya
6. Hulusi Özkul-Adana
7. Süleyman Karagülle-Aydın
8. Rifat Boynukalın-Balıkesir
9. İsmail Coşar- Çankırı

10. Hüseyin Dura-Elazığ
11. Murat Hınıslıoğlu-Erzurum
12. Hüsamettin Fadikoğlu-G.ante
13. Ekrem Ocak-Gümüşhane
14. Celal Kılıç-Mersin
15. Ahmet Tefik Paksu-Maraş

12 Ekim 1969’da yapılan genel seçime Erbakan bu kadrolar ile girmiş ve seçim kampanyası döneminde hilafetten zorunlu din dersi konusuna, ekonominin gayri milli oluşundan masonluk teşkilatlarına, ithal silahlardan eğitim sistemine kadar birçok konuyu tartışmaya açmayı başarmıştır. Oluşturduğu ekip ve Konya’nın dindar kesiminin desteği ile Erbakan milletvekili seçilmiştir (Arpacı, 2012: 202).

2.2.2. Milli Nizam Partisi

Milli Nizam Partisi’nin kurucuları çoğunlukla AP bünyesinde politika yapmaktaydılar. AP içerisinde söz haklarının kısıtlanması, AP içerisindeki güçleri oranında itibar görmemeleri ve devlet aygıtının AP üst yönetimini İslamcılar tasfiye etmeye zorlaması gibi etkenler MNP’nin kuruluşu giden süreçte önemli etkenlerdir. İslami cemaatlerin kendi güçlerinin farkına varmaları ve bu cemaatlerde ülke yönetimi konusunda yetişmiş kişilerin de ortaya çıkması MNP’nin kuruluş sürecini hızlandırmıştır (Çakır, 1994: 21-22).

1967 yılında AP içerisinde bulunan bazı milletvekilleri İslami yönleri ağır basan bir parti arayışı içerisine girmişlerdi. Bu amaçla yapmış oldukları çalışmalara o dönem Odalar Birliği’nde bulunan Necmettin Erbakan da katılmıştır. Çalışmaların neticesinde partinin kuruluşu 1969 seçimlerine yetişemeyince bazı isimler sağ partilerden ya da bağımsız aday gösterilerek seçimlere katılım sağlanabilmiştir (Poyraz, 2006: 100). 26 Ocak 1970 tarihinde kuruluşu Necmettin Erbakan tarafından açıklanan Milli Nizam Partisi’nin genel başkanlık görevi Süleyman Arif Emre’ye verilmiştir. Kuruluş kadrosunda Hasan Aksay, İsmail Müftüoğlu, Prof. Dr. Saffet Solak gibi isimler yer almaktadır. Dönemin en önemli isimlerinden olan Necip Fazıl Kısakürek de kuruluş çalışmalarında yer almıştır (Arpacı, 2012: 317-318).

MNP’nin dönemin şartlarına rağmen gerek kuruluş beyannamesinde, gerek parti programında ve gerekse halka hitabında İslami bir dil kullandığı görülmüştür (Poyraz, 2006: 101). O dönem içerisinde Erbakan’ın “Milliyetçi ve Mukaddesatçı Türkiye”

sloganını kullandığı ve genel anlamda milliyetçi-muhafazakâr zemin üzerine İslamî bir kimlik inşa etmeye çalıştığı ifade edilmektedir (Bora, 2017: 470). Modernleşme süreci içerisinde ortaya çıkan ilk İslami siyasal hareket olan MNP'nin TBMM içerisinde 10 kişilik grubunu kuramaması nedeniyle vekilleri parti adına aksiyon gösterememiş, çalışmaları kendi adlarına yapabilmişlerdir. Buna rağmen parlamentoda kayda değer performans gösterdikleri görülmüştür (Yarıcı, 2017: 56)

Milli Nizam Partisi 20 Mayıs 1971 tarihinde Laiklik ilkesi gerekçe gösterilerek kapatılmıştır. Kapatılma iddianamesinde parti yetkililerinin konuşmalarından bölümlere yer verilmiştir. Sadece laiklik gerekçesinin değil, aynı zamanda AP'nin rekabeti bertaraf etme isteğinin de kapatma konusunda etkili olduğu iddia edilmiştir (Arpacı 2012: 322).

MNP'nin teşkilat yapısı diğer partilerden farklı şekillenmiştir. Gerek merkez teşkilatı içerisinde, gerekse il teşkilatı içerisinde yer alan Parti Yüksek Şurası ve il şurası dikkat çekmektedir. İslam'ı referans alan bir hareket olarak MNP, istişare mekanizmalarını yönetim organının en önemli halkası haline getirmiştir (Arpacı, 2012: 322). Bu durum MNP'nin İslam'ı sadece söylemlerinde ele almadığını, örgütlenme safhasının ilk kuruluş aşamalarından itibaren İslami hassasiyetlerle hareket ettiğini göstermektedir. MNP kısa ömrüne rağmen Milli Görüş Hareketi'nin ilk siyasi ve örgütsel deneyimi haline gelmiş ve daha sonra kurulacak olan Milli Görüş partileri için bir kılavuz olarak tarihteki yerini almıştır.

2.2.3. Milli Selamet Partisi

Milli Nizam Partisinin kapatılmasından kısa süre sonra 11 Ekim 1972'de Milli Selamet Partisi kurulmuştur. Süleyman Arif Emre'nin genel başkan olduğu ve büyük ölçüde Milli Nizam kadrosunun korunduğu partiye Erbakan tedbir amaçlı birkaç ay sonra katılmış ve genel başkan olmuştur (Arpacı, 2012: 327-328).

MSP'nin resmi doktrini; dini bir dünya görüşü, Türkiye'nin daha hızlı sanayileşmesi yolunda hamle ve halkçı bir ekonomik bölüşüm ile sosyal ahlak olarak özetlenebilmektedir. MSP toplumdaki siyasal tartışmaların çerçevesini genişletebilmiş, İslami söylemi siyasal alana entegre etmeyi sağlamıştır. Bu durum sayesinde ülke nüfusunun büyük kısmını oluşturan taşranın daha önceleri marjinalleştirilmiş bulunan sesinin entegrasyonu yoluyla toplumun demokratikleşmesi noktasında büyük bir yol kat edilmiştir. Bu sosyal hadisenin yanı sıra MSP dönemin ekonomisinde de gündem oluşturmayı başarmış ve en başından beri temel hedef olan sanayileşme meselesi

gündeme taşınmıştır. MSP, İslami siyaset anlayışı bakımından MNP'nin yaptığı vurgulardan sapma göstermemiş ve 1973 Seçim Beyannamesinde Batı karşıtı bir parti olarak Ortak Pazar'a da karşı durmuştur. (Arpacı, 2012: 330).

MNP döneminde kazanılan tecrübeler neticesinde MSP teşkilatlanmaya büyük önem vermiş ve yurt genelinde hızlı bir şekilde örgütlenmeyi başarmıştır. Öyle ki kuruluşundan 3 ay sonra Birinci Büyük Kongre'sini yaptığında 42 ilde ve 300'e yakın ilçede teşkilatlanmış haldeydi. Kongrede genel başkanlığa Süleyman Arif Emre getirilmiş ve MSP 14 Ekim 1973 Genel Seçimlerine Süleyman Arif Emre'nin genel başkanlığında katılmıştır. Seçimlerde %11.8 oy alan MSP Meclise 48 vekille girmeyi başarmıştır. MSP'nin bu başarısının temelinde dönemin ekonomik problemlerine karşı halkın tepki göstermesi ve dindar kitlelerin Adalet Partisi çizgisinden kopuşu yatmaktadır (Poyraz 2006: 108-109).

14 Ekim 1973 seçimleri neticesinde CHP ile koalisyon kurarak iktidara yükselen Milli Selamet Partisi, kendi görüşüyle zıt bir parti olan CHP ile ortaklık kurmuş olsa da bu ortaklıkta kısmen anlaşabilmeyi başarabilmiş ve hatta iktidarın küçük ortağı olmasına rağmen birçok fikir ve projelerini hayata geçirmeyi başarabilmiş ve en nihayetinde Kıbrıs Barış Harekâtı gibi büyük bir başarıda büyük pay sahibi olmuştur. Bu hükümete müteakip Birinci ve İkinci Milliyetçi Cephe hükümetlerinde de yer alan Milli Selamet Partisi siyasette 12 Eylül 1980 Darbesi'ne kadar devam etmiştir. 12 Eylül'den 6 gün önce Konya'da gerçekleşen Kudüs mitingi ile yeniden irtica söylemi başlamıştır. 12 Eylül'de gerçekleşen darbe neticesinde 16.10.1981 tarihli MGK kararıyla Milli Selamet Partisi, diğer partilerle birlikte kapatılmıştır (Erbakan, 2016).

2.2.4. Refah Partisi

Refah Partisi, 12 Eylül Darbesi'ne müteakip, siyasetin yeniden hareketlenmeye başladığı bir dönemde, 19 Temmuz 1983'te kurucu genel başkan Ahmet Tekdal tarafından kuruldu ve daha sonra Necmettin Erbakan partinin liderlik koltuğuna geçti. Partinin isminin Doğru Yol Partisi olmasına karar verilmiş ancak Süleyman Demirel'in erken davranıp bu ismi alması neticesinde Refah Partisi isminde mutabık kalınmıştır (Arpacı, 2012: 353).

Kuruluş tarihinden itibaren yerel ve genel seçimlerde ivmeli bir yükseliş elde eden Refah Partisi, 1991 Genel Seçimleri ile TBMM'de yerini almış, 1994 Yerel Seçimleri ile büyük başarı elde etmiş ve yerel yönetimlerde yapmış olduğu başarılı

Çalışmaların etkisiyle de 1995 Genel Seçimleri vasıtasıyla iktidar ortağı olmuştur. Seçimi kazanmasında belediye hizmetlerinin etkisi olduğu kadar, kampanya sürecindeki söylemlerin ve Aydın Menderes'in partiye katılmasının da etkisi olmuştur (Arpacı, 2012: 367-384).

Türkiye siyasi tarihinin en önemli hadiselerinden birini, 28 şubat Post-modern Darbesi'ni içeren, son derece zorlu ve sıkıntılı bir dönemin başlangıcı 12 Aralık 1995 seçimleri olmuştur. Özellikle ekonomik ve sosyal politikaları sayesinde başarılı olarak kabul edilen Refah-Yol Hükümeti, görevi devraldığı günden itibaren çeşitli engellemeler ve baskılara maruz bırakılmış, gerici ve anti-laik olarak değerlendirilmiştir. Medya ve birtakım sermaye ve baskı gruplarının da etkisiyle süreç hararetlenmiş ve nihayetinde 28 şubat hadisesi gerçekleşmiştir. Erbakan ise bu sürecin laiklik ilkesi ile alakalı olmadığını, Refah-Yol Hükümetinin icraatlarının ABD'yi ve küresel güçleri rahatsız etmesi neticesinde, bizzat onların gerçekleştirdiği bir süreç olduğunu ifade etmiştir (Erbakan, 2016: 139-158).

28 şubat'tan sonra Refah Partisi hakkında kapatılma davası açılmıştır. Necmettin Erbakan, 19 Haziran 1997'de istifasını sunmuş ve Refah Yol hükümeti sonlanmıştır. 16 Ocak 1998 tarihinde ise Refah Partisi kapatılmıştır (Arpacı, 2012: 413-417).

Her ne kadar Milli Görüş Hareketi Refah Partisi'nden önceki dönemlerde de gerek iktidar ortağı, gerekse muhalefetin bir parçası olmuş olsa da, hem Milli Görüş Hareketi açısından hem de İslamcılık açısından Refah Partisi'nin 90'lı yıllardaki yükselişinin zirveyi temsil ettiği ifade edilebilir. Zira gerek sermaye hareketleri açısından, gerek devletin zirvesinde söz sahibi olmak ve iktidarın büyük ortağı olmak açısından, gerekse alınan oy oranı açısından bu dönemin İslamcı kesim için en parlak dönem olduğu söylenebilmektedir. Ancak bu parlak dönem 28 şubat gibi bir vakayla sonlanmıştır. 28 şubat hadisesinin bu noktada önemli bir konumu vardır. Çünkü özellikle 1995 Seçimleri sonucunda gücünün zirvesini gören Milli Görüş Hareketi'nin, böylesi bir zirve noktadayken bu şekilde bir Postmodern Darbe ile karşı karşıya kalmasının, 1995 Genel Seçimleri'nde RP'ye oy veren kitlede travmatik bir etki oluşturduğu gözlemlenmiştir. şüphesiz bu etkinin birçok sonuç doğurduğu da birçok kaynakta ifade edilmiştir.

28 şubat'ın oluşturduğu iklimin sonuçlarını özetle ifade etmek adına Ruşen Çakır'ın cümlelerine yer vermek gayet faydalı olacaktır. Çakır'a göre: "28 şubat

sürecine dek Türkiye İslamcılarının ana gündem maddesi Avrupa ve o zamanki adıyla AT (Avrupa Topluluğu) idi. İslamcılık basit bir şekilde Batı, dolayısıyla Yahudi-Hıristiyan medeniyeti karşıtlığı olarak algılanıp yaşandığı için çoğunluk AT'ye karşıydı. 28 Şubat'la birlikteyse yalnızca Millî Görüşçüler değil İslamcıların büyük çoğunluğu çok ciddi bir dönüşüm yaşadı. Bunu 'zorunlu Batılılaşma', hatta 'Batıcılılaşma' ve en önemlisi 'Avrupacılılaşma' olarak adlandırabiliriz." Çakır bu ifadelerini daha da açık ve öz bir hale getirerek, 28 Şubat'la birlikte İslamcıların ellerindeki koruma derdine düştüklerini, mevcut sistem içerisinde varlığının devam ettirebilmenin tek şartının 'öteki'lerle ittifaka girmek olduğunu anladıklarını iddia etmiştir. Bu sebeple Çakır, "“Küreselleşme, globalizm, farklı kesimleri kucaklamak” gibi lafları ağızından eksik etmeyen Erdoğan'ın 'İkinci Erbakan' olma ısrarından vazgeçip 'İkinci Özal' olmaya soyunduğu" ifadesini kullanmıştır (Çakır, 2006: 573). Daha açık bir ifadeyle, RP'liler içerisinde fikirsel dönüşümlerin ortaya çıkması, devamında yenilikçi – gelenekçi ayrışmasının yaşanması ve en nihayetinde Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kurulması 28 Şubat sürecinin sonuçları olarak ifade edilebilir.

Çakır, Ak Parti'nin İslamcılıktan/Millî Görüş'ten koptuğunu ve bu durumun 1 Mart 2003 günü TBMM'de oylanan Irak Tezkeresi ile net bir şekilde görüldüğünü ifade etmiştir. Çakır, Ak Parti kurmaylarının tezkerayı geçirmek adına gösterdikleri gayrete rağmen Meclis'te 99 Ak Partili milletvekilinin red oyu vermesi neticesinde tezkerenin kabul edilmemesini ise Ak Parti'nin bir ölçüde İslamcı refleksi hala muhafaza etmesinin bir neticesi olarak ifade etmiştir. Tüm bunlara ek olarak, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kendisini "Muhafazakâr Demokrat" olarak tanımladığını, yabancı medyaya ise "Müslüman demokrat, ılımlı İslamcı" gibi kavramlarla tanımlamayı tercih ettiğini ifade ediyor (Çakır, 2006: 575).

Bu çalışmanın ortaya koyduğu perspektif ve dikkate aldığı siyasallaşma, siyasal sosyalleşme gibi konular çerçevesinde, Milli Görüş Hareketi'nin tarihi içerisinde, RP dönemi en önemli dönem olarak kabul edilebilir. Bunun iki önemli sebebi bulunmaktadır. Birincisi İslamcıların en fazla oy aldıkları dönem olması, yani en parlak dönemlerinin olması sebebiyle ortaya çıkan toplumsal zihin yapısıdır. İkincisi ise İslamcıların en parlak dönemlerinde karşılaştıkları 28 Şubat hadisesinin neticesinde siyasallaşmalarında meydana gelen ivme ve yön değişikliğidir. İslamcı fikirlerle kuşanmış olan Refah Partisi'ne oy vermiş bir seçmen kitlesinin 28 Şubat ile birlikte fikirsel anlamda bir dönüşümün içerisine girmesi ve bu dönüşümün sonucunda ise bu

kitlenin, kendisini ‘muhafazakâr – demokrat’ olarak ifade eden Ak Parti’ye oy verir duruma gelmesi bu çalışmanın konusu açısından dikkate değer bir nokta olarak ifade edilebilir. Bu sebeple 28 Şubat sürecinin ve buna benzer hadiselerin kitlelerin siyasallaşmalarında etkili olduğu ifade edilebilir.

2.2.5. Fazilet Partisi

Fazilet Partisi 17 Aralık 1997 tarihinde Refah Partisi’ne yedek olarak kuruldu. RP’nin kapatılma ihtimalinin gündemde olması nedeniyle tedbir amaçlı kurulan FP, Milli Görüş Hareketi’nin dördüncü partisi olmuştur. 16 Ocak 1998 tarihinde RP’nin AYM tarafından kapatılması sonucunda siyaset yasağı olmayan Milli Görüşçüler FP’ye geçerek aktif siyasete devam etmeyi amaçladılar. ANAP’tan milletvekili seçilmiş olan Ali Coşkun ve Cemil Çiçek’in de katılımıyla FP, TBMM’de 146 milletvekiline ulaştı (Çakır, 2006: 571 - 572).

14 Mayıs 1997 tarihinde gerçekleştirilen kongre sonucunda Recai Kutan FP Genel Başkanı oldu. Bu kongreyi takip eden süreçte parti içinde çekişmeler başladı. Parti yönetiminde daha fazla söz sahibi olmak isteyen ve “Yenilikçiler” olarak adlandırılan grup ile “Gelenekçiler” olarak adlandırılan hareketin kurucuları arasında birtakım sorunlar yaşanmaya başladı (Timeturk, 2011). Gelenekçiler olarak adlandırılan kanadın başında hareketin kurucu lideri Erbakan’ın olduğu, Yenilikçiler olarak adlandırılan grupta ise Recep Tayyip Erdoğan, Abdullah Gül, Bülent Arınç gibi isimlerin başı çektiği bilinmektedir. Refah Partisi bölümünde ifade edilen 28 Şubat sonrası oluşan iklimin bir yansıması olarak değerlendirilen görüş farklılıklarının FP döneminde de hem devam ettiği hem de daha net görülmeye başladığı ifade edilebilmektedir.

2 Mayıs 1999 tarihinde TBMM’de FP İstanbul Milletvekili Merve Kavakçı’nın yemin töreni sırasında genel kurula başörtüsüyle girmesi krize neden oldu. Bu olayın neticesinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş, 7 Mayıs 1999 günü kapatma FP hakkında davası açtı. Bu hadisenin akabinde 14 Mayıs 2000’de yapılan FP 1. Olağan Kongresi’nde gelenekçi ve yenilikçi kanatlar arasındaki çekişme su üstüne çıktı. Yenilikçi kanadın adayı Abdullah Gül 521, Recai Kutan 633 oy aldı (Timeturk, 2011).

“7 Mayıs 1999’da açılan FP’nin kapatılma davası Anayasa Mahkemesi tarafından ancak 11 Haziran 2001 tarihinde görüşülmeye başlanabildi. Kapatma kararı 22 Haziran 2001’de verilerek Nazlı Ilıcak, Merve Kavakçı, Bekir Sobacı, Ramazan

Yenidede ve Mehmet Sılay'a 5 yıl süreyle siyasî yasak getirildi” (Timeturk, 2011). Fazilet Partisi'nin kapatılmasından sonra FP'nin devamı niteliğindeki Saadet Partisi MGH'nin beşinci partisi olarak kuruldu. Saadet Partisi FP içerisinde “Gelenekçiler” olarak adlandırılan MGH'nin kurucuları tarafından kuruldu ancak Recep Tayyip Erdoğan, Abdullah Gül ve Bülent Arınç'ın başını çektiği "Yenilikçiler" Saadet Partisi'ne katılmadı. Yenilikçilerden 55 milletvekili Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kuruluşunda yer aldı. Gelenekçi kanadın Saadet Partisi'ni kurmasının hemen ardından 14 Ağustos 2001'de yenilikçi kanat İçişleri Bakanlığına Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kuruluş dilekçesini resmen teslim ederek Ak Parti'yi kurmuşlardır (Poyraz, 2006: 171-204). 3 Kasım 2002'de gerçekleştirilen genel seçim ile tek başına iktidar olan ve devamında uzun süre gücünü kaybetmeden iktidarı elinde bulunduran Ak Parti'nin ortaya çıkışının FP dönemine ve FP içerisindeki hadiselerle dayanması nedeniyle, FP'nin Türk siyasal hayatındaki yeri son derece önemli hale gelmektedir. Zira hiçbir zaman tek başına iktidarı elde edememiş olan Milli Görüş Hareketi'nin ve hassaten ömrü çok kısa olan FP'nin içerisinde, Türkiye'nin en uzun süre tek başına iktidarda kalan partisi olan Ak Parti'nin ortaya çıkması dikkate değer bir hadise olarak ifade edilebilir.

2.2.6. Saadet Partisi

Milli Görüş'ün günümüzdeki temsilcisi konumunda olan Saadet Partisi, hareketin içerisindeki ‘Yenilikçi’ grubun ayrılması sonucu, Recai Kutan önderliğinde ‘Gelenekçi’ diye tabir edilen ve Milli Görüş Hareketi'nin asıl kurucuları olan bir grup siyasetçi tarafından FP'nin kapatılmasının ardından, 20 Temmuz 2001'de kurulmuştur. 2003 yılında lider Erbakan kongre ile partinin genel başkanlığına seçilmiş ancak kesinleşmiş hapis cezası nedeniyle 30 Ocak 2004 tarihinde parti üyeliğinden istifa etmiş ve görevi tekrar Recai Kutan'a devretmiştir. 2008 yılında görevi Recai Kutan'dan devralan Numan Kurtulmuş 2010 yılında Erbakan ile gerginlik yaşamış ve bir grup siyasetçi ile birlikte partiden ayrılmıştır. Bunun üzerine 17 Ekim 2010'da yapılan Olağanüstü Kongre ile Necmettin Erbakan genel başkan olarak seçilmiştir (Arpacı, 2012: 432-434).

Milli Görüş Hareketi'nin kurucu lideri olan Prof. Dr Necmettin Erbakan, Saadet Partisi'nin Genel Başkanlığı görevini yürütmekte olduğu sırada 27 Şubat 2011 tarihinde hayatını kaybetmiştir (NTV, 2011). Erbakan'ın vefatının ardından Saadet Partisi'nin Genel Başkanlığı görevini Mustafa Kamalak üstlenmiştir. Mustafa Kamalak'tan

2016'da görevi devralan Temel Karamollaoğlu ise bu görevi halen sürdürmektedir (Milliyet, 2016).

Saadet Partisi, Milli Görüş Hareketi'nin TBMM'de olduğu bir dönemde kurulmasına rağmen, 3 Kasım 2002 Genel Seçimleri ile meclis dışında kalmış ve uzun bir aranın ardından 24 Haziran 2018 Genel Seçimlerinde CHP ve İP ile ittifak kurmuş, CHP listesinden 2 ismi meclise göndererek yıllar sonra TBMM'de temsil hakkı kazanmıştır.

İdeolojik anlamda FP içindeki yenilikçilerin ortaya koyduğu dönüşüm hareketinin, SP'yi oluşturan gelenekçi kanat tarafından benimsenmediği gözlemlenmektedir. 2010 yılında Numan Kurtulmuş ve ekibinin SP'den ayrılması sonucunda SP ideolojik açıdan MGH'nin en rafine hali olarak ortaya çıkmıştır. Zira Necmettin Erbakan ile Numan Kurtulmuş'u karşı karşıya getiren sebepler; içerik ve siyaset dili bakımından İslam referansından uzaklaşılmasının yanında yine Milli Görüş'e hakim olan istişare mekanizması gibi İslami yönetim ilkelerine uygun hareket edilmemesi olarak görülmektedir. Bu sebeple Numan Kurtulmuş'un partiden ayrılması ile başlayan süreç SP'de yeniden Milli Görüş'e dönüş dönemi olarak ifade edilebilmektedir. "Şuurlandık, Çelikleştik, Geliyoruz..." sloganı ile gidilen ve Necmettin Erbakan'ın genel başkan seçildiği 17 Ekim 2010 Genel Kongresi ile SP, Milli Görüş'ü bir değer ve ilkeler bütünü olarak ortaya koymuş ve Erbakan'ın liderliğini benimseyen çekirdeği oluşturmuştur (Arpacı, 2012: 434 – 435).

SP, Erbakan'ın vefatının ardından genel başkanlığa gelen Prof. Dr. Mustafa Kamalak'a yapılan eleştiriler ile tekrar bir tartışma ikliminin içerisine girmiştir. Söylemlerde değişiklik olduğu vurgusuyla yöneltelen eleştiriler ve tartışmalar devam ederken SP Genel Başkanlığı görevi Mustafa Kamalak'tan Temel Karamollaoğlu'na geçmiştir (Odatv, 2014). Temel Karamollaoğlu'nun genel başkan olması ile birlikte yeni tartışma konuları ortaya çıkmış, Karamollaoğlu'nun söylem ve siyaseti Milli Görüş tabanının bir kısmı tarafından eleştirilmiştir (Mynet, 2018). Özellikle 24 Haziran 2018 Genel Seçimlerinde CHP ve İP ile yapılan Millet İttifakı'nın da itirazlarla karşılanması sonucu eleştiri ve tartışmaların daha da güçlendiği ifade edilebilir. Merhum Erbakan'ın oğlu Dr. Fatih Erbakan'ın SP tabanındaki eleştiri yapan kesimin sözcülüğünü ve liderliğini üstlendiği görülmektedir (Timeturk, 2018a; Timeturk, 2018b).

SP tüm bu tartışmalarla birlikte 24 Haziran 2018 Genel Seçimleri'ne katılmış, CHP listesinden TBMM'ye giren 2 milletvekili dışında kendi listesinden meclise

milletvekili gönderememiştir. Bunun sonucunda iki yeni gündem ortaya çıkmıştır: Birincisi Saadet Partisi'nin CHP ile ittifak kurması, ikincisi ise seçim barajını ortadan kaldıran bu ittfak formülüne rağmen SP'nin kendi listesinden milletvekili çıkaramamasıdır. Bu iki gündem yeni tartışmaların temel konusu haline gelmiş ve Fatih Erbakan'ın yeni bir parti kuracağı yönünde medyada haberler yapılmıştır (Ensonhaber, 2018).

2.3. Milli Görüş'ün Sivil Örgütlenme Yapısı

Milli Görüş Hareketi, teşkilatlanma ve teşkilat yönetimi konularında son derece başarılı kabul edilebilecek bir harekettir (Kırbaçoğlu, 2015: 37-38). Kendisiyle gerçekleştirilen görüşmede SP Gençlik Kolları Genel Başkan Yardımcısı Recep Ali Soy, hareketin bu özelliğinin altında yatan en önemli sebebin Erbakan'ın teşkilatlanma konusundaki hassasiyeti olduğunu ifade etmiştir. Soy'a göre Erbakan liderliğini yaptığı partilerdeki teşkilat çalışmalarını sürekli olarak bizzat yönetmiş ve denetlemiştir. Milli Görüş partilerinde mahalle teşkilatlarının önemi de Erbakan'ın hassasiyetinin bir sonucudur. İlçe, köy, kasaba ve mahalle teşkilatlarının çalışmalarını takip ettiği, temsilci olmayan küçük yerleşim birimlerinde derhal temsilci bulunması talimatları verdiği ifade edilmiştir (Soy, 2018).

AGD Genel Merkez Yürütme Kurulu Üyesi Murat Bozkurt yapılan görüşmede Erbakan'ın parti teşkilatları ile ilgili bu hassasiyetinin sivil toplum kuruluşları için de geçerli olduğunu belirtmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır: “Erbakan, partisinin en ücra köylerde dahi teşkilatlanmasını arzu ediyordu; çünkü inandığı değerleri toplumun her kesimine duyurmak ve anlatmak onun için en büyük gaye idi. Bu değerleri siyasi alanda partisi ile anlatmayı hedeflemiş ve partisini büyütmek için yoğun gayret sarf etmiştir. Siyasetin uzanamadığı alanlarda ise, inandığı değerleri insanlara anlatmak için sivil toplum kuruluşlarını en faydalı vasıta olarak görmüştür. Sivil toplum kuruluşları aracılığıyla hem siyasi olmayan alanlarda davayı anlatmayı, hem de siyasi olmayan alanlardan siyasi olana geçiş sağlamayı hedeflemiştir. İnsan kazanmak deyimini gerçekleştirmek amacıyla sivil toplum kuruluşlarını başarılı şekilde değerlendirmiştir. Bu kuruluşlar vasıtasıyla, irtibata geçilen bireyler üzerinde en az düzeyde dahi olsa İslami hassasiyet uyandırabilmek bir başarı olarak görülmüştür. Siyasi olmayan alandan siyasi alana aktarım yapabilmek, yani Milli Görüş partisine birey (oy ya da üyelik) kazandırmak ise en büyük kazanım olarak değerlendirilmiştir” (Bozkurt, 2018).

Erbakan, yukarıda bahsettiğimiz anlayışla, Milli Görüş Hareketini adeta bir sivil toplum kuruluşu ağı ile donatmıştır. MGH 1970’li yılların başından itibaren Türk siyasal yaşamında olduğu kadar toplumsal alanların hemen hepsinde teşkilatlanmıştır. Bu teşkilatlanmanın temel hedefi toplumu kendi ideolojik algılayışı çerçevesinde “şuurlandırmak” olarak ifade edilebilir (Poyraz, 2006: 269). Şuur kelimesinin TDK sözlüğündeki anlamının bilinç ile eş olduğu ve Milli Görüşçülere ait olan ve sıkça kullanılan “Şuurlandırmak” ifadesinin aslında ideolojinin bireylere aktarılması ve bireylere benimsetilmesi anlamında kullanıldığı ifade edilebilir. Bu yönüyle bakıldığında bu teşkilatlanma çalışmalarının temel hedefini toplumu Milli Görüş lehine siyasallaştırmak olarak ifade etmek mümkündür.

Bu konuda Poyraz’ın aktardığı şu bölüm pekiştirici bir bilgi sunmaktadır: “Devlet Güvenlik Mahkemesi Başsavcısı Nuh Mete Yüksel tarafından açılan ve Erbakan’la birlikte bazı arkadaşlarının da yargılandığı davada, savcılık Milli Gençlik Vakfı ve MÜSİAD’ın partiyle birlikte kapatılması talebinde bulunmuştur. Aynı davada savcılık; Milli Görüş’ün yurtiçindeki siyasi yapılanmasını Milli Nizam Partisi, Milli Selamet Partisi, Refah Partisi ve Fazilet Partisi’nde, gençlik ve öğrenci yapılanmasını Milli Gençlik Vakfı’nda, işçi sendikaları yapılanmasını Hak-İş Konfederasyonu ve bağlı sendikalarda, iş adamları örgütlenmesini MÜSİAD ve ESAM’da, hukuk kesimindeki yapılanmasını Hukukçular Derneği’nde (HUDER), yurtdışında ise Avrupa Milli Görüş Teşkilatı (AMGT) ve Milli Görüş İslam Topluluğu’nda (İGMG) yapılandığı mütalaasında bulunmuştur. Fakat bu tür savlar hiçbir zaman hukuken geçerli delillerle ispatlanamamıştır” (Poyraz, 2006: 271).

Bu bilgiler ışığında, MGH’yi salt siyasal bir hareket olarak değerlendirmenin ciddi bir yanılgı olacağı görülmektedir. Bunun en açık örneklerinden biri özellikle hareketin yükseliş trendinde olduğu 1990’lı yıllarda seçim propagandaları sırasında yaşanan dinamizmdir. Hareketin tabanı çok hızlı organize olabilen ve etkili çalışma yetisine sahip bir kitle olarak karşımıza çıkmaktadır. Tabanın hızlı bir şekilde organize olabilmesi hem parti teşkilatlarının hem de sivil toplum kuruluşlarının ciddiyetle teşkilatlandıklarını göstermektedir (Poyraz, 2006: 269).

Erbakan, Milli Görüş’ü herkese ulaştırmak gayesi ile kurmuş olduğu sivil toplum kuruluşlarını tek bir çatı altında toplamış ve bu çatıyı MİLKO (Milli Görüşçü Kuruluş ve Organizasyonlar” ismi ile isimlendirmiştir. Büyük önem atfettiği MİLKO ile bizzat ilgilenmiş ve bu kuruluşların çalışma raporlarını bizzat incelemiştir. Yapmış

olduğu birçok konuşmasında da Milli Görüş'ün başarılı olmasının MİLKO faaliyetlerine doğrudan bağlı olduğuna dikkat çekmiştir.

Erbakan'ın, MİLKO hakkındaki düşüncelerine dair açıklayıcı bir örnek şöyledir: “(...) Böylece devlet- millet kaynaşmasıyla ecdadımızın yaptığı gibi Yeniden Büyük Türkiye'yi kuracağız, Yeni Bir Dünya'yı kuracağız. Ve inşallah insanlığın saadetini temin edeceğiz. Bu hususta en büyük husus; MİLKO'larımıza büyük görev düşüyor. MİLKO'lar vasıtasıyla bütün Türkiye'yi kucaklamamız lazım. MİLKO'ların canlanması ve çalışması lazım. Emperyalizm dikkat ederseniz üç şey yapıyor. Bir tanesi medyayı ele geçiriyor, halkı aldatmak için. İkincisi müesseseleri ele geçiriyor. Şimdi de dikensiz gül istiyor. Ben ne istersem aynen uygulansın, kolaylıkla emirlerim yerine gelsin. Bunların tedbirlerini almakla meşgul emperyalizm. Buna mukabil biz MİLKO hamlesi ile bir yandan bütün Türkiye sathında yeniden canlanma, şuurlanma, üretim hamlesi yürütüyoruz. Yürütüyoruz da noluyor? Cenab-ı Allah doğruların yardımcısıdır. ‘Siz benim yoluma hizmet ederseniz ben de size yardım ederim. Yardım edersem ancak siz galip gelirsiniz, kimse size galip gelemez’(İbrahim Suresi: 46) buyuruyor. Bu sebepten dolayı bu inançla bütün ülkenin, bütün insanlığın saadeti için canla başla çalışacağız, hamleler yapacağız. Ecdadımızın ve Allah'ın yardımıyla Yeni Bir Dünya'yı kuracağız. Bütün insanlığı bugünkü durumdan kurtaracağız inşallah”(Erbakan, 2016: 135). Erbakan'ın, Yeni Bir Dünya hedefine giden yolun MİLKO çalışmalarından geçtiğini anlatmaya çalıştığı bu bölüm, MİLKO'lara atfettiği önemin büyüklüğünü göstermektedir.

MİLKO ile ilgili Arpacı'nın ifadesi ise şöyledir: “Necmettin Erbakan'ın kurulmasına ve işlerliğine büyük önem verdiği ve yaklaşık 40 kuruluşun bir araya gelmesiyle oluşan Milli Görüşçü Kuruluş ve Organizasyonlar (MİLKO), Milli Görüş'ün örgütlenme ağını oluştururken aynı zamanda, toplumun hemen her kesimini kapsayıcı nitelikte olacak biçimde, Erbakan'ın deyiimiyle toplumun “40 koldan kucaklanması” için, Erbakan'ın desteği ile kurulmuştur” (Arpacı: 2012: 304).

MİLKO olarak ifade edilen Milli Görüş'e bağlı organizasyonlar, niteliklerine göre, 13 gruba ayrılmaktadır: (Arpacı: 2012: 304-305)

1. Kurulması Planlanan Kuruluşlar
2. Mesleki Örgütlenme
3. Danışma Birimleri
4. Bilimsel Örgütlenme

5. Gençlik Örgütlenmesi
6. Siyasal Örgütlenme
7. Yayın Organları
8. Eğitim Örgütlenmesi
9. İş Dünyası Örgütlenmesi
10. Engelliler Örgütlenmesi
11. Yardımlaşma Örgütlenmesi
12. İletişim Birimleri
13. Yurtdışı Örgütlenmesi

Tüm bu örgütlenme başlıklarının altında çalışmalarını yürüten onlarca kuruluş, Milli Görüş Hareketi'nin toplumun her kesimine ulaşmayı hedeflediğinin kanıtı niteliğindedir. Örneğin, Mesleki Örgütlenme başlığı altında bulunan Şuurlu Öğretmenler Derneği(ÖĞDER) ile öğretmenlerin örgütlenmesine ve öğretmenlerin kazanılmasına yönelik çalışmalar yapıldığı gibi, Bilimsel Örgütlenme başlığı altında çalışmalarını yürüten Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi(ESAM) ile bilimle uğraşan bireylere çalışma ortamı sunulmakta, düzenli bilimsel araştırmalar yapılmakta, raporlar hazırlanmakta ve konferanslar düzenlenmektedir (ÖĞDER, 2017; ESAM, 2018).

Şüphesiz MİLKO bünyesinde faaliyet yürüten sivil toplum örgütlerinin her biri gerek teşkilat yapısı itibariyle, gerek çalışma prensipleri itibariyle, gerek hitap ettikleri kesimler itibariyle ve gerekse Milli Görüş düşüncesinin bireylere aktarılmasındaki etkisi, yani toplumun siyasallaşmasındaki rolü itibariyle incelemeye değer teşkilatlardır. Fakat bu teşkilatların her birinin ayrı ayrı değerlendirilmesinin bu çalışma açısından faydalı olmayacağı, spesifik bir tercih yapılarak bu çalışmanın görüngesi ve yörüngesi içerisinde özgül ağırlığı yüksek olan örgütler üzerinde yoğunlaşmanın daha faydalı olacağı görülmüştür. MGH içerisinde gençliğin aktivitesinin ve genç siyasallaşmanın son derece fazla olduğu gözlemine dayalı olarak, MGH'nin gençlik ile ilgili organizasyonlarına dikkatle eğilmenin faydalı olacağı değerlendirilmiştir.

MİLKO bünyesinde, Gençlik Örgütlenmesi başlığı altında çalışmalarını yürüten Anadolu Gençlik Derneği (AGD) ile Siyasal Örgütlenme başlığı altında çalışma yapan Saadet Partisi Gençlik Kolları gençliğe yönelik çalışmalar yapmakta, gençlerin teşkilatlanması ve hem siyasi hem de manevi bilince erişmesi için çalışma yürütmektedirler. İkisinin de amacı gençlerde Milli Görüş bilinci oluşturmak olsa da

sistematik anlamda birbirinden ayrılan Anadolu Gençlik Derneği ve SP Gençlik Kolları, gençlerin siyasallaşmalarında etkili olmaları nedeniyle bu çalışmanın ilgi alanına girmektedirler.

2.4. Milli Görüş'ün Mimarı ve Lideri Erbakan

Erbakan 1926'da Sinop'ta dünyaya gelmiştir. Babası Adana'nın Kozanoğlu sülalesinden Mehmet Sabri Erbakan'dır. Annesi ise Sinop'un tanınmış ailelerinden birinin kızı olan Kamer Hanım'dır. Babası Mehmet Sabri Bey Anadolu'nun farklı şehirlerinde ağır ceza hakimi olarak görev yapmıştır. Bundan dolayı Necmettin Erbakan, ilkokula Kayseri Cumhuriyet İlkokulu'nda başlamış ve babasının Trabzon'a tayin olması neticesinde ilkokulu Trabzon'da tamamlamıştır. Devamında ise 1937 yılında girdiği İstanbul Erkek Lisesi'nden 1943 yılında mezun olmuştur (Erbakan 2013: 5). Lise hayatı boyunca başarılı bir öğrenci olan Erbakan, bu başarısını üniversite hayatı boyunca artırarak devam ettirmiştir. Başarısı nedeniyle İstanbul Teknik Üniversitesi'ne ikinci sınıftan başlamıştır (Poyraz, 2006: 95). 1948 yılı yaz döneminde İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesinden mezun olan Erbakan, aynı yıl İTÜ Makine Fakültesi Motorlar Kürsüsünde asistan olarak göreve başlamış ve üç yıllık asistanlık döneminde yeterlilik tezini hazırlamıştır (Yarıcı, 2017: 7).

Erbakan'ın hayattaki başarılarına dair birçok söz söylenmiştir. Özellikle üniversite dönemlerinde arkadaşlarının kendisine hayran oldukları bilinmektedir ki üniversite arkadaşlarının İTÜ Okul Yıllığı'na Necmettin Erbakan ile ilgili yazdıkları bunu göstermektedir. İTÜ Okul Yıllığında arkadaşları Necmettin Erbakan hakkında “Toylardandır, sofudur, dindardır, çalışkandır. Hayatının yarısını namaz, yarısını da projeleri işgal eder. Proje ve raporları, saatli maarif takvimi nükteleri gibi geniş izahlıdır. Herkesin bir sayfada bitirdiği mevzuu o kırk sayfada hülasa eder. Kendisine cıvata nedir diye sorarsanız, izaha demir filizlerinin naklinden başlar ve o kadar uzun anlatır ki nihayet namaz vakti gelir ve sonunu dinleyemezsiniz.” ifadelerini kullanmışlardır (Superhaber, 2017). Yine Erbakan'ın zekası ve çalışkanlığına dair üniversite arkadaşlarından olan Türkiye Cumhuriyeti 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel şu ifadeleri kullanmaktadır: “... Türkiye'nin yetiştirdiği en iyi ilim adamlarından biridir. Sayın Erbakan fevkalade çalışkan ve konusunu anlatmakta fevkalade mahirdir” (Poyraz, 2006: 96).

Yeterlilik tezindeki başarısından dolayı Erbakan 1951 yılında üniversite tarafından Almanya'ya Aachen Teknik Üniversitesi'ne bilimsel araştırmalar yapmak ve tecrübe kazanmak amacıyla gönderilmiştir (Yarıcı, 2017: 8). Orada Alman Ordusu için araştırmalar yapan DVL Araştırma Merkezi'nde Profesör Schmidt ile birlikte birçok başarılı çalışmaya imza atmışlardır. Bir tanesi doktora tezi olmak üzere 3 adet tez hazırlamış ve Alman üniversitelerinde geçerli olan “Doktor” unvanını burada kazanmıştır. Bu tezler daha sonra Alman Ekonomi Bakanlığı'nın dikkatini çekmiştir ve Erbakan'dan motorların daha az yakıt yakmaları konusunda rapor hazırlamasını istemişlerdir (Erbakan, 2013: 6).

Tüm bu başarılı çalışmaları neticesinde önce Alman Ekonomi Bakanlığı'nın daha sonra Deutz Motor Fabrikası yetkililerinin dikkatini çeken Erbakan, Leopard Tankların motorları ile ilgili çalışmalara başmühendis olarak katılmıştır. Aynı dönemde Alman Ekonomi Bakanlığı tarafından Ruhr sahasındaki fabrikalar üzerinde araştırma yapmak için görevlendirilen heyette bulunması teklif edilmiştir. Bu sayede İkinci Dünya Savaşından yeni çıkan Almanya'nın ağır sanayi hamleleri ile yeniden kalkınma sürecini yerinde görme imkânını elde etmiştir. Bunun neticesinde ise kendi ifadesiyle Türkiye'de “Milli Ağır Sanayi” fikrinin ilk kıvılcımları oluşmuştur. Yine kendi ifadesiyle “Milli Ağır Sanayi” fikri o günden sonra Milli Görüş Davası'nın en önemli hedeflerinden biri haline gelmiştir (Erbakan, 2013: 6-7). Bu çalışmaların yanı sıra 1953 yılında İTÜ Motorlar Kürsüsü doçenti olan Erbakan, 1956 yılında 200 ortakla Gümüş Motor Fabrikası'nı kurmuştur. Birtakım sıkıntıların ardından 1960 yılında faaliyete geçen Gümüş Motor Fabrikası'na 1956-1963 yılları arasında genel müdürlük yapmıştır. Bu çalışmalarla birlikte akademik çalışmalarını da devam ettiren Erbakan, 1965 yılında profesör olmuştur (Poyraz, 2006: 96).

Gümüş Motor'un Türkiye'nin sanayileşme davasında önemli bir yeri olduğunu ifade eden Erbakan, sanayileşme davasına karşı duranların bu fabrikaya engeller çıkardığını aktarmıştır. Erbakan, Türkiye'nin büyük hamleler yapmasına karşı durulmasını “Mesele, Türkiye'nin şeftali yerine, motor üretmek istemesiydi.” şeklindeki meşhur cümlesiyle ifade etmiştir. Kendisi sanayileşme davasından geri durmadığını ifade etmiş ve hocası Mehmet Zahit Kotku'nun da milli sanayinin kurulmasını teşvik ettiğini söylemiştir (Erbakan, 2013: 8 - 9).

Gümüş Motor tecrübesinin ardından 1966-1968 yılları arasında Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Teşkilatı Sanayi Dairesi Başkanlığı ve Genel Kâtipliği, 1968-1969

tarihlerinde İdare Meclisi Üyeliği yapmış ve 1969 yılında da Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Genel Başkanı olmuştur. Fakat dönemin hükümeti bu başkanlığı tanımamış ve seçildikten 6 ay sonra Erbakan'ı bu makamdan uzaklaştırmıştır. Bunun neticesinde 1969 seçimlerinde Konya'dan bağımsız aday olarak seçimlere katılan Erbakan Konya bağımsız milletvekili olarak seçilmiştir (Poyraz, 2006: 96). Kendisi bu durumu şöyle ifade etmiştir: “O zamana kadar Odalar Birliğinin uhdesinde bulunan kredi kotaları yetkisi, siyasi bir kararla, aniden Odalar Birliği alınarak Sanayi Bakanlığı'na verildi. Ancak, biz milletimize hizmetten geri duramazdık. Madem siyasi bir kararla bu yetki bizden alınıyor, biz de o zaman siyasete girer mücadelemizi orada veririz dedik. Milletimize hizmet için yeni bir yola çıktık. Bazen bize soruyorlar: ‘Bütün okulları birincilikle bitirmişsiniz. Deha seviyesinde bir beyne sahipsiniz. Bilim dünyasında büyük buluşlara imza atmışsınız. Bir bilim adamı olarak kalıp, ilmi buluşlara imza atsaydınız, insanlığa böylece hizmet etseydiniz daha iyi olmaz mıydı?’ diyorlar. Bizim cevabımız şudur: Bir üniversitede profesör olabilirsiniz, Nobel ödülleri de alabilirsiniz ama ülkenizin insanı bugün olduğu gibi açsa, sefalet ve zorluklar içerisindeyse, dünyada 300 bin çocuk yoksulluk içinde açlıktan ölüyorsa, sizin Nobel ödüllerinizi ne işe yarar?”(Erbakan, 2013: 11-12).

Özetle ifade edecek olursak Necmettin Erbakan dünyadaki ve özellikle de Türkiye'deki ekonomik problemleri son derece önemsemiş ve bu problemlerin tek çözümü olarak Milli ve Ağır Sanayi hamlesini savunmuştur. Almanya'da edindiği tecrübeler neticesinde bu Milli ve Ağır Sanayi, Erbakan'ın en büyük hayali ve projesi haline gelmiştir. Bu projesini hayat geçirebilmek adına birçok alanı kullanmak isteyen Erbakan, projenin önündeki en büyük engelin siyaset olduğunu düşünmüş ve bunun neticesinde 1969 Bağımsızlar Hareketi ile siyasete katılmıştır. Duraksamadan, geri adım atmadan, iradeli ve ısrarcı bir tutumla hareket ettiğini gözlemlediğimiz Erbakan, bu duruşu nedeniyle bazı kaynaklarda Türk İslamcılarının Lideri sıfatı ile anılan önemli bir şahsiyet haline gelmiştir.

1969'da Konya'dan bağımsız milletvekili seçilen Erbakan 17 Ocak 1970'te Milli Nizam Partisi'ni kurmuştur. MNP 1971 darbesi döneminde Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılınca 1972 yılında aynı kadro tarafından Milli Selamet Partisi kuruldu ve 1973 seçimlerinde 48 milletvekili ve 3 senatörle meclise girmiştir. Bu seçimin ardından CHP ile MSP ortaklığı ile kurulan hükümet Kıbrıs Harekâtı'nı gerçekleştirmiştir. Bu hükümette Erbakan Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı

görevlerini yürütmüştür. Bu koalisyonun ardından kurulan dörtlü koalisyon döneminde ve 1977 seçimlerinden sonra kurulan üçlü koalisyon dönemlerinde de Erbakan, Başbakan Yardımcılığı ve Ekonomik Kurul Başkanlığı gibi görevler üstlenmiştir. 12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleştirilen askeri darbenin ardından bir süre İzmir Uzunada'da gözaltında tutulan Erbakan'a 1982 Anayasası gereğince 10 yıl süre ile siyaset yapma yasağı getirilmiştir. Daha sonra 1987'de yapılan referandum ile bu yasak kaldırılmış ve Erbakan 1983 yılında kurulmuş olan Refah Partisi'nin 11 Ekim 1987 tarihinde gerçekleştirilen kongresinde oy birliği ile genel başkan seçilmiştir. Erbakan 20 Ekim 1991'de tekrar milletvekili seçilmiştir. Erbakan'ın genel başkanı olduğu Refah Partisi 1985 seçimlerinde %21.37 oy alarak seçimlerin birinci partisi olmuş ve seçimin ardından DYP ile koalisyon kurarak Refahyol Hükümeti'ni kurmuştur. Erbakan bu hükümetin kurulması ile 28 Haziran 1996'dan Başbakanlık görevini üstlenmiştir. 28 Şubat dönemi ve post-modern müdahale olarak nitelenen sürecin sonunda önce Erbakan'ın Başbakanlık görevi son buldu, ardından 1998 yılında Refah Partisi kapatılarak Erbakan'a 5 yıl siyasi yasak getirildi (Yeni Akit, 2015). Erbakan'ın yasaklı olduğu 5 yıllık dönemde önce Milli Görüş'ün dördüncü partisi olarak Fazilet Partisi kurulmuş ancak 2001 yılında bu parti de kapatılmıştır. Fazilet Partisi'nin ardından Milli Görüş'ün beşinci partisi olarak Saadet Partisi kurulmuş ve Erbakan siyaset yasağı bitince 2003 yılında bu partinin genel başkanı olmuştur. Daha sonra açılan bir dava nedeniyle 2004 yılında genel başkanlık görevini devreden Erbakan uzun bir aranın ardından 17 Ekim 2010'da tekrar Saadet Partisi'nin genel başkanlığına seçilmiştir. İlerlemiş olan yaşına rağmen bu görevi kabul eden Erbakan 27 Şubat 2011'de Saadet Partisi Genel Başkanı olarak 85 yaşında vefat etmiştir (Milli Gazete, 2017).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MİLLİ GÖRÜŞ HAREKETİ'NİN SİYASALLAŞTIRMA UNSURLARI

Tüm yönleri ile incelenmeye değer olan Milli Görüş Hareketi'nin, bu çalışmanın maksadı gereği, siyasallaştırma yönü ele alınmaktadır. Gerek siyasi partilerinin geliştirdiği söylemler ve eğitim çalışmaları, gerekse yan kuruluşlar diye tabir edilebilecek olan sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla yapılan çalışmalar Milli Görüş Hareketinin siyasallaştırma ve sosyalleştirme yönünü dikkate değer kılmaktadır. Özellikle hareketin kurucu ve karizmatik lideri olan Necmettin Erbakan'ın, 'Hoca' olarak isimlendirilmesi ve Milli Görüş teşkilatlarının adeta bir okul disiplini ile çalışması gibi durumlar, siyasallaşma penceresinden bakılması önem arz eden durumlardır.

Milli Görüşçü kuruluşların tamamının ortak gayesinin, toplumda Milli Görüş lehinde bir siyasallaşma meydana getirmek olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Erbakan bu hedefine profesyonel adımlarla yürümek için partisinin ve MİLKO'nun kapsamlı ve kusursuz çalışmasına dikkat etmiştir. Bu dikkat ise meyvesini vermiş ve dindar kesimde başta dindarlık, örgütlülük ve siyaset olmak üzere birçok kavram ve anlayışın gözden geçirilmesine ve yeniden tartışılmasına vesile olmuştur. Bu konuda Kırbaçoğlu şu ifadeleri kullanmaktadır: "Milli Görüş birey ve cemaat halinde varlıklarını sürdüren dindar kesimlerin örgütlü siyasi mücadele alanına girmesini sağlaması ve ülke ve bölgenin geleceği konusunda rol oynayabileceğini göstermesi bakımından 'Çağdaş İslam'ın önemli dönüm noktalarından birisi olmuştur. Siyasi toplumsallaşmanın bir parçası olarak siyasi örgütlenme konusunda ortaya koyduğu modelin başarılı bir model olduğunu söylemeye dahi gerek yoktur. Öte yandan toplumsal konularda da Müslümanların, ulusal, bölgesel ve küresel ölçekte söz söyleyebileceği, hatta söylemesi gerektiği konusunda attığı adımlarla, klasik bireyci dindarlık anlayışımızın gözden geçirilmesi gerektiğini de göstermiş ve bu alanda sergilenecek yeni çabaları yüreklendirmiştir" (Kırbaçoğlu, 2015: 37-38)

Bu cümleler ışığında, Milli Görüş'ün toplumdaki genel kabul görmüş bireysel dindarlık anlayışını kısmen değiştirdiği ve etkisini hissettirebildiği insanlara örgütlü İslam anlayışını kattığı ifade edilebilmektedir. Örgütlü İslam anlayışını kazanan bireylerde klasik cemaat yapılarından farklı olarak siyasal dürtülerin ortaya çıkıyor

olması da şüphesiz beklenen doğal sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de bazı cemaatleri istisna tutarak, cemaat ve tarikatların, bireylerde politik güdülerin oluşmadığı, dindar kişilerin siyasallaşmasına katkı sunulmadığı bir örgütlenme biçimi olduğunu, söylemek mümkündür. Milli Görüş Hareketi’nin, cemaat ve tarikatlarda olduğu gibi sadece bireysel ibadetlere dayalı bir örgütlülük hedeflemediği, mensuplarına bireysel dindarlıklarını muhafaza ederek aynı zamanda siyasal alana da ilgili olmayı vazettiği, mensuplarında politik bir örgütlülük oluşturmayı hedeflediği ifade edilmesi mümkün olan bir durumdur. Milli Görüş’ün bunu sade bir parti mücadelesiyle değil, toplumu ‘40 koldan kucaklayarak’, yani MİLKO teşkilatları ile gerçekleştirme çabasında olduğu da müşahade edilebilmektedir.

MİLKO bünyesinde olan kurumlar bireye her yaş döneminde ve her meslek grubunda ulaşabilecek düzende kurulmuş olsa da, siyasallaşma konusundaki yaş aralığının önemine binaen, Milli Görüş’ün gençlere dönük olan yüzü daha önemli hale gelmektedir. MİLKO bünyesindeki gençlik örgütlerinin, diğerlerine göre çok daha fazla çalıştıkları bu çalışmanın araştırma bulgularında net bir şekilde görülebilecek bir durumdur. Siyasallaşma konusunda sosyal grupların ve yaş faktörünün önemi, Milli Görüş’ün genç yaş gruplarına yönelik çalışmalarının diğer çalışmalardan daha fazla olduğu durumunun sebeplerini bize açıklar niteliktedir. Bu noktada SP, yaş faktörünü dikkate alarak genç bireyler üzerinde etkili olabilmek amacıyla Gençlik Kolları çalışmalarına özen göstermektedir. SP Gençlik Kolları’nın ulaşamadığı kesimler için ise sivil toplum örgütleri devreye girmektedir. Zira gençliğe hitap etme amaçlı çalışmalarda siyasi parti çatısı altında hareket etmek her zaman elverişli olmamaktadır. Özellikle önceki yıllarda Milli Gençlik Vakfı (MGV) ile sonra ise Anadolu Gençlik Derneği (AGD) ile Milli Görüş Hareketi’nin temel gayesinin, bireyin siyasallaşmasında en etkili araçlardan olan sosyal grup ihtiyacını karşılamak ve bu sosyal grup vasıtasıyla bireyin siyasallaşmasını Milli Görüş lehine dönüştürebilmek olduğu anlaşılmaktadır.

Bozkurt’a göre Anadolu Gençlik Derneği, salt bir siyasi tartışmaya girmeden, genel bir perspektif ile Milli Görüş ideolojisinin ve ‘Yeni Bir Dünya’ hedefinin tanıtımını yapmaya çalışmaktadır. Türkiye ve dünya üzerinde gerçekleşen hadiselerin Milli Görüş penceresinden görüntüsünü insanlara aktarmakta olan Anadolu Gençlik Derneği özellikle küçük yaş grupları ile dahi iletişime geçmekte, bireylerin sosyalleşmesinde ve siyasallaşmasında etkili olmakta, bireylerde genç yaşlarda İslami hassasiyetler oluşturabilmektedir. Anadolu Gençlik Derneği’nin, birey üzerinde

oluşturulan etki ne seviyede olursa olsun bunu başarı olarak kabul ettiği ifade edilmektedir. Ayrıca Anadolu Gençlik Derneği'nin bireyle yıllar süren birlikteliğin sonucunda bireyi oy ya da üyelik açısından Milli Görüş partisine kazandıramamış olsa dahi, bireyde oluşturulan hassasiyetlerin değerli olduğuna ve bu çalışmanın tüm toplumun değişim ve dönüşümüne yardımcı olacağına inandığı ifade edilmiştir (Bozkurt, 2018).

Milli Görüş Hareketi'nin Türkiye'de toplumun siyasallaşması konusunda etkilerini inceleyen bu çalışma için, Milli Görüş kurumlarından olan ve özellikle genç nüfusa hitap eden Saadet Partisi Gençlik Kolları'na ve Anadolu Gençlik Derneği'ne daha tafsilatlı bir bakış faydalı görülmektedir. AGD'nin bir sivil toplum örgütü olması ve gerek yaş, gerekse diğer demografik unsurlar açısından daha geniş bir yelpazeye hitap etmesi onu, bu çalışma ekseninde, SP Gençlik Kolları'ndan bir adım öne taşımaktadır.

3.1. Saadet Partisi Gençlik Kolları

Saadet Partisi'nin gençliği ve genç bireyleri önemseyen bir anlayışa sahip olduğu ifade edilmektedir. SP Gençlik Kolları resmi internet sitesinde bulunan "Gençliğe Bakışımız" başlıklı yazıda şu ifadeler yer almaktadır: "Batılı ülkeler tanımlarında genci sadece madde olarak görmüş ve yaklaşımlarıyla; belli yaşa kadar sorumluluk alamayan, bencil, tüketen, menfaatçi, topluma yük ve sorun olan bir gençlik ortaya koymuştur. Oysa genç; bütün insanlığın saadeti için çalışandır. Gençlik: maddî ve manevî bilgilerle mücehhez, "nefis terbiyesi görmüş", herkese iyilik yapmayı, cemiyet için faydalı olmayı gaye edinmiş bir gençlik olmalıdır. (...) dünya nüfusunun yaş ortalaması 28, Hristiyanların 30, Yahudilerin 36 olmasına rağmen, 23 yaş ortalaması ile Dünya'daki en genç nüfusa sahip ülkeler, Müslüman ülkelerdir. Bir değer olarak görülen ve tüm insanlığın saadeti için çalışan, fedakâr, idealist, milli ve manevi değerlere sahip, ahlaklı, maddeten ve manen donanımlı aksiyon sahibi gençlerin yetiştirilmesi Saadet İktidarının en temel hedefidir" (Genç Saadet, 2018a). Bununla birlikte Saadet Partisi Programı'nda da gençlikle ilgili düşünceler şu şekilde ifade edilmiştir: "Gençlik bir milletin geleceğidir. (...) Saadet Partisi, gençliği ülkenin teminatı olarak görmektedir. Her alanda gençliğin dinamizminden yararlanmak gerektiğini düşünmekteyiz" (Saadet Partisi, 2014b). Şüphesiz bu gençlikle ilgili bu fikirler Milli Görüş'ün önceki partileri olan MNP, MSP, RP ve FP tarafından da kısmen

ya da tamamen paylaşılmaktadır. SP'nin, günümüzde Milli Görüş Hareketi'nin siyasal anlamda vücut bulmuş hali olması nedeniyle, Milli Görüş'ün siyasal anlamda gençlik çalışmalarını incelemek adına doğru adres olduğu görülmektedir.

SP Gençlik Kolları SP Tüzüğü'nde SP'nin yan kuruluşları içerisinde ifade edilmiştir (Saadet Partisi, 2018). Ayrıca SP Gençlik Kolları Tüzüğü'nde ise şu şekilde ifade edilmektedir : “MADDE 3. Saadet Partisi Gençlik Kolları ilgili Kanunlar ve Saadet Partisi tüzüğü çerçevesinde oluşturulmuş bir parti yan kuruluşudur. Gençlik Kollarının merkezi partinin Genel Merkezidir.” (Genç Saadet, 2018b). Gençlik kolları çalışma prensipleri ise şu şekilde belirlenmiştir: “Var Olmak, Eğitimli Olmak, Planlı ve Programlı Bir Çalışma Düzenine Sahip Olmak, Siyasi Rakiplerin Taktiklerinden Etkilenmemek ve Kendi İşimizi Yapmak” (Genç Saadet, 2018c).

Soy'a göre Saadet Partisi Gençlik Kolları, Saadet Partisi'nin gençlik teşkilatıdır. Bu teşkilat, Saadet Partisi'nin diğer tüm organları ile koordinasyon halinde çalışır ve iş bölümünde genç yaş gruplarına düşen payı ifa eder. Kendine ait yönetimi olan ve 81 il teşkilatına sahip olan bu teşkilat, Türkiye ve Dünya'daki gençlikle ilgili siyasi gelişmeleri takip etmek, partinin görüşlerini medya ve sosyal medya aracılığıyla duyurmak, parti içi eğitimler ile genç üyelerini siyasi konularda bilgilendirmek, teşkilatsız yerleşim yerlerinde teşkilatlanmaya çalışmak ve benzeri birçok görevi üstlenmektedir (Soy, 2018).

Saadet Partisi Gençlik Kolları, üzerindeki görevler içerisinde en çok eğitim görevini önemsemektedir. Saadet Partisi Gençlik Kolları Genel Başkanlığı görevini yapmış olan Fatih Aydın'ın bu konuda dikkate değer bir ifadesi şu şekildedir: “Ülkemizde ve dünyada kimlik bunalımlarının, sekülerleşmenin ve küresel empozelerin arttığı bu dönemde Saadet Partimiz, özellikle gençlerimizin eğitimiyle ilgilenmekte, onları inancının ve tarihinin aktif katılımcıları yapmaya çalışmaktadır”(Aydın, 2016: 5).

Saadet Partisi Gençlik Kolları'nın il, ilçe ve hatta mahalle teşkilatlarında düzenli eğitim programları yaptığı, bu programlarda gençleri dini ve siyasi konularda ve güncel olaylar hakkında bilgilendirdiği bilinmektedir. Bu programların il ya da ilçe başkanlarının inisiyatifine bırakılmadığı, bizzat genel merkez tarafından düzenlenip il ve ilçe teşkilatlarına tebliğ edildiği ifade edilmektedir. Ayrıca gençlik kolları çalışmaları çerçevesinde SP'nin diğer organları ile koordinasyonun bir gereği olarak siyasi gündemleri takip etmek, yetişkin siyasilerle birlikte zaman geçirmek, seçim süreçlerinde aktif rol oynamak gibi görevler de gençlerin siyasal eğitim süreçlerine katkı

sağlamaktadır (Soy, 2018). Gençlik kollarının yapmış olduğu bu çalışmalar, en küçük yerleşim birimlerinde dahi Milli Görüş fikriyatının konuşulmasına ve toplumun genç kesimine aktarılmasına neden olan çalışmalar olarak değerlendirilmektedir. En küçük yerleşim birimlerine kadar sunulan bu çalışmalar, genç bireylerin siyasetle ve Milli Görüş ile tanışmasına sebep olmaktadır. Bu tanışmanın neticesinde, birey Milli Görüş tarafından kazanılamamış olsa dahi, bireyde siyasetle tanışma ve siyasete ilgi duyma hadiselerinin asgari düzeyde bile olsa gerçekleşeceği aşîkârdır. Bu da bireyin siyasallaşmasında büyük bir adım olarak kabul edilebilmektedir. Bireyin Milli Görüş tarafından kazanılması durumunda ise, siyasetle ilgili bilgilerin düzenli olarak bireye aktarılması ve teşkilat ile düzenli görüşme süreci başlayacağı için birey artık siyasallaşma sürecinde ivmeli bir hareket hali kazanmış olacaktır. SP Gençlik Kolları'nın bu özelliği, siyasallaşmanın araçlarından olan “Siyasal Örgütler ve Siyasal Olaylar” konusu dâhilinde değerlendirilebilir ve SP Gençlik Kolları'nın bir siyasallaştırma aracı olduğu ifade edilebilir. Özellikle siyasallaşma sürecinde eğitim unsurlarının önemi ve bu öneme binaen SP Gençlik Kolları'nın eğitim çalışmalarına öncelik tanınması gibi durumların, SP Gençlik Kolları'nın bir siyasallaştırma aracı olduğu düşüncesine katkı sağlayacağı ifade edilebilmektedir.

İl, ilçe ve mahalle teşkilatlarında bu programları uygulayan Saadet Partisi Gençlik Kolları, teşkilat içerisinde belirli bir bilgi seviyesini elde etmiş ve çalışmalara aktif katılım gösteren üyeler için daha üst düzey eğitim programları da düzenlemektedir. Milli Eğitim Buluşmaları, Siyaset Okulu gibi üst düzey eğitim programları ile Milli Görüş Hareketi ile ilgili belirli bir bilgi düzeyine ulaşmış ve Milli Görüş gönüllüsü olmuş teşkilat üye ve çalışanlarına “teşkilatlanma, temel esaslar, siyaset, hukuk, uluslararası ilişkiler, ekonomi, medya” gibi konularda eğitimler verilmektedir. Milli Görüş Hareketi'nin gerek kurucu kadrosundan, gerekse mevcut yöneticileri arasından deneyimli siyasetçilerin gerçekleştirdiği konferans ve seminerler ile siyaset ve ülke yönetimi konusunda birikimli gençler yetiştirmek hedeflenmektedir (Saadet Partisi, 2014a; Saadet Partisi, 2016; Soy, 2018).

SP Gençlik Kolları eğitim faaliyetlerini diğer tüm faaliyetlerden öncelemektedir. Bu öncelemenin bir göstergesi olarak mahalle, ilçe ve il teşkilatları aracılığıyla ulaşılan gençlere fikirler aktararak bireylerin siyasal bilgi edinme sürecine katkı sunmaktadır. Fikirleri benimseyerek teşkilata katılım gösteren gençler ise eğitim sürecini devam ettirmekte ve siyasal bilgi, birikim ve tecrübe kazanmaktadırlar. Bunun sonucunda

bireylerde ‘dava bilinci’, siyaset, devlet yönetimi, hukuk, erdem gibi konularda bilinç oluşturmaktadır. Bu durum da siyasallaşma olarak adlandırılabilir.

3.2. Anadolu Gençlik Derneği

12 Eylül öncesinde kurulan ve üye sayısı 350 bini bulan, 70 bin üniversite öğrencisiyle bağlantısı, 900 bürosu, 125 yurdu, 15 bin yurt öğrencisi, 2 çocuk yuvası olan ve aylık Kıvılcım dergisini çıkaran MGVS; devletin siyasi, hukuki, iktisadi temel nizamlarını dini esaslara göre değiştirmek amacıyla Anayasal düzeni bozmaya çalışmak, Arap milliyetçisi bir gençlik yetiştirmeye çabalamak, ülke genelinde illegal örgütlenme modelini oluşturmak, üniversiteye giremeyen imam hatip mezunlarını “illegal” yollarla, Mısır El Ezher Üniversitesi başta olmak üzere, diğer İslam ülkelerindeki üniversitelere yollamak, gerekçelerine ek olarak Necmettin Erbakan'ın "Bir genç, ben MGVS üyesiyim diyorsa 4 fakülte bitirmekten daha fazla feyz almış demektir. Cihat terk edilirse zillet gelir, bugün yaşadığımız zorlukların temelinde bu yatıyor, cihat ancak cihat varsa zilletten kurtulur. İzzete ulaşmak mümkündür. Yeniden İstanbul'un fethine yürümek için kılıçlarımızı bir kere daha biliyoruz. Hep beraber bugünkü köle düzenini bir an evvel yıkmak için İslam birliği için bütün gücümüzle çalışacağımıza söz veriyorum" sözleri gerekçe gösterilerek 2004 yılında kapatılmıştır (Milliyet, 2004; Hürriyet, 2004). Aynı yıl kurulan AGD amaçlarını; gençleri ilgi ve kabiliyetlerine göre yetiştirerek topluma kazandırmak, milli kültür değerlerine saygılı ve bilgili, yaratılış gayesini bilen ibadet yaldızlarıyla bezenen kişiler olarak yetiştirmek, gençlerin kendilerini toplumda ifade edebilmeleri ve haklarını koruyabilmelerini sağlamak, gençlere birey-toplum meselelerini tanıma ve çözüm arama alışkanlığı kazandırmak olarak belirlemiştir. AGD bünyesinde, 2011 yılında anket çalışmalarıyla toplumsal olaylarla ilgili konularda araştırma, ölçme ve değerlendirmeler yapmak üzere Anadolu Gençlik Araştırma Merkezi (AGDAM) kurulmuştur (Milli Gazete, 2011).

Anadolu Gençlik Derneği'nin kendine özgü bir teşkilat şeması mevcuttur. AGD zaten, toplumun her kesimine ulaşmayı hedefleyen MİLKO'nun bir parçası iken, kendi teşkilat şemasında da gençlerin her kesimine ulaşmayı hedefleyen bir teşkilat olduğu görülmektedir.

Anadolu Gençlik Derneği'nin yönetimi şu şekilde oluşmaktadır (AGD, 2017b):

- Eğitim Komisyonu,
- Strateji Geliştirme Komisyonu,

- Akademik Çalışmalar Komisyonu,
- Danışma Kurulu, Organizasyon ve Planlama Komisyonu,
- Genel Sekreterlik,
- İmam Hatipler Komisyonu,
- Teşkilat Komisyonu,
- Mali İşler Komisyonu,
- Müesseseler Komisyonu,
- Tanıtım ve Medya Komisyonu,
- Üniversite Komisyonu,
- Liseler Komisyonu,
- Ortaokullar Komisyonu,
- İnsan Kaynakları ve Halkla İlişkiler Komisyonu,
- Dış İlişkiler Komisyonu,
- AR-GE Komisyonu,
- Çalışan Gençlik Komisyonu,
- Hanım Üyeler Komisyonu,
- Basın Yayın Komisyonu,
- Denetleme Kurulu.

Anadolu Gençlik Derneği'nin amacına yönelik bilgiye dernek tüzüğü'nün üçüncü maddesinden ulaşılmaktadır (AGD, 2017a):

a. Toplumumuzun huzur ve barış içinde yaşamasına; kişilerin milli ve manevi değerlere bağlı olarak, temiz bir çevrede, ruhsal ve bedensel yönden sağlıklı olarak yetişip gelişmesine katkıda bulunmak

b. Hukuka bağlı, temel insan haklarına saygılı, devletimizin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü savunan, milli, manevi, ahlaki ve evrensel değerlere sahip, üstün vasıflı bir gençlik yetiştirmek.

Bozkurt'a göre AGD, tüzüğünde bulunan bu üçüncü maddenin **b.** bölümündeki 'Üstün vasıflı genç yetiştirmek' hedefine, belirli bir merkez oluşturup oraya gençleri davet etmek yerine bizzat gençlere ulaşma yöntemi metoduyla ulaşmayı amaçlamaktadır. Her noktada temsilci bulundurma yöntemini uygulayarak, gençlerin

günlük hayatlarının herhangi bir noktasında karşısına çıkmayı amaçladığı ve bu sayede daha etkili iletişim kurulacağı ifade edilmektedir (Bozkurt, 2018).

Anadolu Gençlik Derneği bahsi geçen bu çalışmaları yaparken gençleri bir bütün olarak da değerlendirmemekte, eğitimin bilimsel gereklerini yerine getirmekte ve gençleri sınıflandırmaktadır. Derneğin yönetim şemasında bulunan Üniversite Komisyonu, Liseler Komisyonu, İmam Hatipler Komisyonu, Ortaokullar Komisyonu, Hanım Üyeler Komisyonu ve Çalışan Gençlik Komisyonu başlıklarının bu sınıflandırmanın sonucu olduğu görülmektedir. Bu sınıflandırmanın amacının ise şüphesiz bireylerin kendi akranları ile aynı ortamı paylaşarak sıkılmaması ve bireylere verilecek eğitimin düzeylere göre belirlenmesi olduğu anlaşılmaktadır.

Derneğin Teşkilat Komisyonu çalışmaları dâhilinde alt birimlerden talep edilen raporların örnekleri incelendiğinde en alt düzeylere kadar teşkilatlanma hedefi açıkça görülmektedir. Şube başkanları, genel merkeze aylık olarak sundukları çalışma raporunda, sorumluluğu altında bulunan ildeki ortaokulların ve liselerin sayısını ve bu okullardaki sınıf sayılarını, üniversiteler ve üniversitelerdeki sınıfların, bölümlerin, fakültelerin sayılarını, köy, mahalle, belde ve ilçe sayılarını ve en önemlisi tüm bu alanlardaki teşkilatlanma düzeyini ayrıntılı şekilde belirtmek durumundadırlar. Bu rakamların yanı sıra teşkilatlanmış olan alanların faaliyetleri de rakamsal olarak bu raporda yer almaktadır. Zira genel merkez, şubelere göndermiş olduğu taslak rapor ile bu talebini ifade etmektedir. Bu teşkilatlanma modeli öyle ki, ortaokuldaki bir sınıfa temsilci atanmasını ve o temsilciden kendisine bir yardımcı atmasını ve düzenli olarak haftalık sınıf toplantısı yapmasını ve bu toplantının tutanağını hazırlayıp üst birimlere teslim etmesini talep etmektedir. Örneğin Anadolu Gençlik Derneği, herhangi bir ildeki herhangi bir okulun herhangi bir sınıfından bir öğrenci ile irtibat kurarak ona temsilcilik görevi vermesi durumunda, o öğrenciden sınıfında teşkilatını kurması ve sınıfta irtibata geçtiği arkadaşlarını derneğin konferans, seminer vb. toplantılarına davet etmesi talep edilmektedir (AGD, 2018a). Bu görevlendirmeye muhatap olan öğrenci ise şüphesiz görevini başarabilmek adına tüm arkadaşları ile etkileşime geçecektir. Bu etkileşimin ise öğrencilerin yaşları da dikkate alındığı takdirde son derece samimi ve içten bir ilişki olacağı ifade edilebilmektedir. Bu ilişki ayrıca siyasallaşmanın da temelini kuran bir ilişki olarak değerlendirilebilecektir.

Derneğin bir sınıfa temsilci atamasının başka temayüzleri de mevcuttur. Örneğin derneğin uygulamalarından biri de rapor sunmak ve toplantı düzenlemektir. Bir lise

öğrencisi, sınıfında temsilcilik görevi alması durumunda, dernek kuralları çerçevesinde, sınıf temsilcisi olarak bulunduğu okulun okul temsilcisine düzenli rapor verme ve okul toplantılarına katılma sorumluluğu almaktadır. Kendisine rapor sunulan okul temsilcisi ise toplantı tutanakları ve kendisine sunulan raporları kendi hazırladığı rapor ile birlikte bir üst makamlara aktarır (AGD, 2018b). Bu uygulama ise hiç şüphesiz öğrencilerde teşkilatlı/örgütlü olma becerisi oluşturmakta ve çalışma disiplini hakkında fikir oluşturmaktadır. Böylesine hiyerarşik, kuralcı, iletişimi şart gören, konuşmayı/sunmayı mecburi kılan ve rapor hazırlama zorunluluğu olan bu tarz uygulamalar ile Anadolu Gençlik Derneği'nin gençlere teşkilatlı hareket edebilme becerisi kazandırdığı ve gençlerin siyasi organizasyonlara hazırlanmasına katkı sunduğu ifade edilebilir. Siyasallaşma süreci adına önemli bir adımın da bu uygulama ile atıldığı ifade edilebilir.

Komisyonlarının tamamında temsilci atama yoluyla büyüme ve görevlendirme/uygulama yaparak teşkilatçılık eğitimi verme programını uygulayan Anadolu Gençlik Derneği yapmış olduğu diğer aktiviteler ile de gençlerin sosyalleşmesi ve siyasal sosyalleşmesi konusundaki katkısını sürdürmektedir. Bu aktivitelerle bir örnek olarak kamplar gösterilebilmektedir. Anadolu Gençlik Derneği ortaokul, lise ve üniversite teşkilatlarında gerek yaz aylarında gerekse yılın başka dönemlerinde eğitim kampları gerçekleştirmektedir. Bu kampları genellikle doğal alanlarda gerçekleştirerek hem eğlence hem de eğitimi bir arada gerçekleştirmektedir (AGD, 2016a: 8).

Tanışmaya ve başlangıca büyük önem veren AGD, bu hadiseyi genellikle kamplarla ya da törenlerle gerçekleştirmeyi tercih etmektedir. Örneğin üniversiteye yeni başlamış bir öğrenci ile tanışmanın ve etkileşim kurmanın gerekçelerine dair AGD Faaliyet Katalogundan bir bölümü aynen aktarmakta fayda görülmektedir: “Üniversite ortamına yeni gelmiş bir kişiyi bekleyen bir 4 yıl nasıl olacak, bu 4 yıl boyunca ne tarz sıkıntılarla karşılaşılacak, avantajları ve dezavantajları neler olacak, sorularına cevap verilen hem eğitim hem de tanışma, kaynaşma programlarımız her sene başında özellikle üniversiteye yeni gelmiş kardeşlerimizle yapılmaktadır.” Bunların yanında okuma grupları, haftalık sohbet programları, ev ve yurt çalışmaları, Çanakkale programları, fetih ve gençlik programları, konferans, seminer ve daha birçok etkinlik ile Anadolu Gençlik Derneği genç bireyler üzerinde ilgi ve algı oluşturma kapasitesini muhafaza etmektedir (AGD, 2016a). Genç bireylerin bulundukları ortama göre çalışma yürüten AGD'nin, eğitim sürecindeki bireylerle Ortaokullar, Liseler ve Üniversite Komisyonları ile iletişim kurabiliyorken, eğitim süreci dışında kalan ve kamu ve özel

kurum ve kuruluşlarda çalışan genç bireylere de Çalışan Gençlik Komisyonu ile hitap etme amacıyla olduğu ifade edilmektedir (AGD, 2016b).

Genç nüfusun her yaş grubuna farklı komisyonlar aracılığıyla ulaşmayı amaçlayan AGD'nin çalışma stratejisinin gençler üzerinde hem dini hem de siyasi anlamda etki bırakmaya yönelik oluşturulduğu ifade edilebilir. Gerek aksiyon esnasında aksiyonun içerisinde bulunan gençlerin dolaylı olarak din, siyaset ve teşkilatçılık konularında tecrübe ve bilgi edinmesinin, gerekse AGD'nin eğitim programları aracılığıyla gençlere dini ve siyasi bilgiler aktarmasının AGD ile iletişim içerisinde olan gençlerin siyasallaşma süreçlerine katkı sağladığı söylenebilir. Bu nedenle AGD'nin siyasallaşma araçlarından biri olan sosyal gruplar başlığı altında değerlendirilebileceği ve Milli Görüş Hareketi'nin siyasallaştırma unsurlarından biri olduğu ifade edilebilmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bir Siyasallaştırma Amili Olarak Milli Görüş Hareketi isimli bu çalışmanın önceki bölümlerinde çalışma için gerekli olan teorik bilgiler sunulmuştur. Beşinci bölüm olan bu bölümde yapılan araştırmanın yöntemine ilişkin bilgiler sunulmakta ve bir sonraki bölümde ise bulgular değerlendirilmektedir.

4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Milli Görüş Hareketi 50 yıla yakın süredir Türk siyasal hayatında varlığını sürdürmekte olan bir harekettir. Yarım asırlık zaman diliminde Milli Görüş Hareketi'nin çok sayıda insan ile temas kurduğu bir gerçektir. Öyle ki, MGH'nin kuruluşunda yer alıp bu zaman dilimi içerisinde hayatını kaybeden çok sayıda insan olduğu gibi, günümüzde MGH'nin kurumsal yapısının devam etmesi sebebiyle hala birçok insanın bu hareketle tanışma sürecinin devam ettiği de bilinmektedir. MGH'nin 50 yıl önce başlamış ve hala devam etmekte olan aksiyonu dâhilinde kitleleri fikirsel olarak etkilediği ve dahi hala etkilemeye devam ettiği değerlendirilmektedir. Bu etkileme, şüphesiz bireye ve döneme göre farklı seviyelerde ortaya çıkmaktadır.

Konuyu derinleştirmek gerekirse; bir insanın MGH ile tanıştıktan sonra teşkilatlar bünyesinde görev alarak vazifeli bir konuma gelmesi, bu kişinin Milli Görüş düşüncesinden yüksek seviyede etkilendiğini veya benimsediğini düşündürebilmektedir. Buna karşın MGH ile tanıştıktan sonra harekete sempati duymasına rağmen teşkilatlara mesafeli duran bir bireyin fikirsel anlamda etkilenme seviyesinin düşük olduğu düşünülmektedir. Bunların yanı sıra uzun süre MGH bünyesinde görev yaptıktan sonra çeşitli sebeplerle uzaklaşan bir kişinin de hareketin içerisinde bulunduğu süre boyunca her ne seviyede olursa olsun fikirsel anlamda değişim ve dönüşüme uğramış olabileceğini ifade etmek abartısız olacaktır.

Bu örnekleri bir adım daha ileriye taşımak faydalı olacaktır. Örneğin, siyasal anlamda fikir sahibi olmayan ya da başka ideolojilere yakın olan bireylerin, MGH'nin herhangi bir siyasal çalışması ile karşılaşmaları yahut MİLKO bünyesindeki sivil toplum örgütlerinin sosyal etkinliklerine katılmaları sonucunda Milli Görüş'ten hiç etkilenmediklerini iddia etmek yersiz olacaktır. Bu örneği daha açık ifade etmek

gerekirse; siyasal anlamda bir fikri olmayan ya da başka ideoloji veya partilere sempati duyan bir üniversite öğrencisinin herhangi bir sebeple okul dönemi boyunca AGD'ye bağlı bir öğrenci yurdunu kullanması onun MGH ile seviyesi ne olursa olsun bir etkileşim kurmasını gerektirecektir. Bu etkileşimin de bireyin siyasallaşma sürecini etkileyen bir etkileşim olacağını ifade etmek mümkündür.

Bu durum göz önüne alınarak, günümüzde çeşitli siyasi partilerde bulunan veya siyasal bir aksiyonun içerisinde olmayan birçok kesimin siyasallaşma süreçlerinde Milli Görüş'ün çeşitli şekillerde etkili olduğu düşünülmektedir. Özellikle 1995 Genel Seçimleri'nde Refah Partisi ile %20'nin üzerinde oy alan MGH'nin 28 Şubat'ın ardından oy kaybetmesi ve hassaten Ak Parti'nin kuruluşuyla birlikte geniş bir kitlenin Ak Parti'yi desteklemesi (Bora, 2017: 477-478) bilgilerine de başvurarak; bir dönem MGH'ye sempati besleyen ve MGH'yi takip eden geniş kitlelerin bugün farklı konumlarda olmalarına karşın en nihayetinde MGH bünyesinde bir siyasallaşma süreci yaşadıkları açıkça ifade edilebilmektedir.

Bireylerin var olan siyasi fikirlerinde değişim gerçekleştirmek ya da siyasi görüşü olmayan insanlara siyasi görüş kazandırmak, yani siyasallaştırmak açısından Milli Görüş Hareketi, tarihi, siyasallaştırdığı kitle ve siyasallaştırma araçları dikkate alındığında son derece önem arz etmektedir. Özellikle dini hassasiyetleri yüksek olan kesimlerin demokratik siyasi sistemle ilgili değerlendirmelerine dair bu çalışmanın araştırma bulgularında elde edilen birtakım veriler de göz önüne alındığında, dindar kesimler üzerinde bir siyasallaşma gerçekleştirmiş olması, Milli Görüş Hareketi'nin bu açıdan incelenmesini bir kez daha değerli kılmıştır.

Bu çalışma Milli Görüş Hareketi'nin Türkiye'de toplumun siyasallaşmasındaki rolünü incelemek üzere yapılmaktadır. Bu inceleme yapılırken hareketin kurumsal yapısının masaya yatırılması ve bu örgütsel ağı ile Milli Görüş Hareketi'nin neleri hedeflediğinin saptanması da bir diğer hedeftir. Gerek Milli Görüş partilerinin gerekse Milli Görüş fikriyatı ile ilişkili sivil toplum örgütlerinin çalışma programlarının incelenmesi, bu programlar ile nelerin amaçlandığı, bu programların sonuçları, bu programların toplumsal dönüşümdeki ve siyasallaşmadaki rolü ve başka hangi etkenlerin bireylerin siyasallaşmasında etkili olduğu gibi konuların aydınlatılması da araştırmada hedeflenmektedir. Bu hedeflere doğru ilerlerken bu araştırmanın teorik kısmında verilen bilgiler şüphesiz çok önemli yer tutmaktadır.

Ortaya çıktığı ilk günden itibaren Milli Görüş Hareketi'nin sivil toplum örgütlenmelerine de çokça önem gösterdiği bilinen bir durumdur. Özellikle 80'li yıllarda Milli Gençlik Vakfı'nın kurulması ile dindar genç kitlelerin siyasallaşmasında son derece etkili olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca MGH'nin günümüzde AGD çalışmaları ile de özellikle dini eğilimi güçlü olan genç bireyler üzerinde etkili olduğunu gözlemleyebilmekteyiz.

MGH'ye dair yapılan gözlemler, gerek geçmişte gerekse günümüzde MGH'nin öyle ya da böyle temas ettiği bireyler üzerinde siyasallaştırma etkisi olduğu ve MGH içerisinde devamlı bulunan bireylerin daha fazla siyasallaştığı gibi durumları düşündürmektedir. Elbette ki yukarıda bahsettiğimiz tüm bu değerlendirmelerin doğruluğunu saptamak açısından bu anket çalışması, tez çalışmamız için gerekli görülmüştür.

Anket çalışmamız neticesinde Milli Görüş Hareketi'nin içerisinde olan ya da Milli Görüş'e sempati besleyen insanların veya geçmişte MGH'nin içerisinde bulunmuş kimselerin siyasal bilgi ve birikimlerini hangi araçlar ile kazandıkları, siyasallaşmalarında Milli Görüş Hareketi'nin çalışmalarının ne kadar etkili olduğu, Milli Görüş Hareketi'nin hangi çalışmalarının siyasallaştırma açısından daha başarılı olduğu, yıllara göre siyasallaştırma düzeyi, bireylerdeki siyasallaşmanın ne boyutta olduğu gibi birçok verinin değerlendirmesi yapılacaktır.

Bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran temel özellik uygulamalı bir çalışma olmasıdır. Gerek siyasallaşma konusunda gerekse Milli Görüş Hareketi ile ilgili literatürde birçok çalışma mevcuttur. Bu çalışma uygulamalı bir şekilde MGH'nin siyasallaştırma yönü hakkında durum saptamalarının gerçekleştirildiği bir çalışma olarak diğerlerinden ayrılmaktadır. Bu çalışmada gerek siyasi kurum ve organizasyonların gerekse sivil toplum kuruluşlarının siyasallaştırma yönü uygulamalı olarak ele alınmaktadır. Bu değerlendirmeyi Milli Görüş Hareketi üzerinden gerçekleştirerek Milli Görüş Hareketi ile ilgili de literatürde yer almayan bir perspektif sunmaktadır.

4.2. Araştırmanın Metodu

Bu araştırmada, çalışmanın evreni üzerinden ulaşılacak kesimden hareketle istatistikî yöntemler kullanılarak Milli Görüş Hareketi'nin bireyler üzerindeki siyasallaştırma etkisi analiz edilmektedir. Kantitatif ve kalitatif metodolojinin birlikte

kullanıldığı bu çalışmada veri toplama aracı olarak gözlem ve anketten faydalanılmaktadır.

Araştırma için 40 soruluk bir anket formu düzenlenmiştir. Anketin hazırlanması sürecinde hedef kitle dikkatli bir şekilde gözlemlenmiş ve bu grubun siyasallaşma sürecini aydınlatacak ve en önemlisi de bu süreçte Milli Görüş Hareketi'nin etkisini ortaya çıkaracak şekilde sorular ve cevap seçenekleri hazırlanmıştır. Ankette bulunan soruların 7 adeti görüşülenlerin demografik/biyografik özelliklerini belirlemeye, 18 adeti görüşülenlerin siyasal durumlarını ve siyasal fikirlerini ortaya çıkararak siyasallaşma düzeylerini sorgulamaya ve 15 adeti ise görüşülenlerin MGH ile ilişkilerini saptamaya yönelik hazırlanmıştır. Anket soruları çoktan seçmeli olarak hazırlanmıştır. Bu soruların 5 adetinde görüşülenlere çoklu yanıt imkanı, 4 adetinde ise “Diğer” seçeneğini tercih etmeleri durumunda soruya açık uçlu cevap verebilme imkanı sunulmuştur. Soruların cevaplanma şekilleri hakkında gerekli bilgiler soru üzerinde ifade edilerek görüşülenler uyarılmıştır. Soruların hazırlanmasının ardından pilot uygulamalar gerçekleştirilmiş ve karşılaşılan hatalar düzeltildikten sonra uygulama için gerekli izinler alınarak uygulama gerçekleştirilmiştir.

Anket uygulaması modern teknolojinin yardımıyla gerçekleştirilmiştir. Google tarafından sunulan Google Formlar hizmeti kullanılarak hazırlanan anket formunun erişim linki katılımcılara SMS, WhatsApp ve E-Mail gibi araçlarla ulaştırılmıştır. Çalışma için hiçbir kuruluştan maddi destek alınmamıştır.

Araştırma için hazırlanan anket formunda, anketlerden elde edilecek bilgilerin yalnızca akademik bir çalışma için kullanılacağı ve bunların hiçbir kişi ve/veya kuruluşla paylaşılmayacağı belirtilmiştir. Ayrıca ankete katılanların kimlik bilgilerinin istenmediği de açıkça ifade edilmiştir. Bu şekilde anketi cevaplayanların herhangi bir rahatsızlığa kapılmadan, anket formunda bulunan soruları ve cevap seçeneklerini sağlıklı bir şekilde anlayıp, gerçek görüşlerini aktaracakları varsayılmıştır.

4.3. Evren ve Örneklem

Bu çalışmada analiz edilmek istenen kesim Milli Görüş Hareketi'ne dâhil olan ya da geçmişte temasta bulunmuş kişilerden oluşmaktadır. Şöyle ki, MGH içerisinde bir görevi olan kişiler, görevi olmadığı halde MGH'ye sempati duyan kişiler veya geçmişte görevi olan ya da sempati duyan kimseler bu çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Bu kesimi nicel olarak ifade etmek mümkün olmadığı için bu çalışmanın evreni rakamsal

olarak ifade edilememektedir. Milli Görüş ile resmi bağı olan kişilerin rakamsal büyüklüklerini ifade etmek mümkün olsa da, gerek resmi bağı sonlanmış olan, gerek gayri resmi bağı olan ve gerekse sadece sempati duyan kesimlerin rakamsal değeri ifade edilememektedir. Bu sebeple çalışmanın örnekleme de evrenin zikredilen durumuna bağlı olarak özel belirlenmiş ve Kasti (Amaçlı) Örnekleme Tekniği kullanılmıştır.

(Kasti) Amaçlı Örnekleme (Purposive Sampling) Tekniği olarak bilinen bu tekniği daha açık ifade etmek gerekirse: “Bu tip örnekleme yargısal (judgemental) örnekleme olarak da adlandırılır. Araştırmacılar kendi yargılarını veya önceden edinmiş oldukları bilgilerini kullanarak örneklem seçerler, yani araştırmanın amacına hizmet edecek kişileri seçmeyi tercih ederler” (Özen ve Gül, 2007: 414).

Anket uygulaması TÜİK İBBS 2 sisteminden faydalanılarak Türkiye’nin tamamını temsilen 1407 katılımcı ile 26 ilde gerçekleştirilmiştir. Bu iller İstanbul, Tekirdağ, Balıkesir, İzmir, Aydın, Manisa, Bursa, Kocaeli, Ankara, Konya, Antalya, Adana, Hatay, Kırıkkale, Kayseri, Zonguldak, Kastamonu, Samsun, Trabzon, Erzurum, Ağrı, Malatya, Van, Gaziantep, Şanlıurfa ve Mardin’dir. Hedef kitleye teknolojik imkânlarla ve çeşitli kuruluşların yardımlarıyla ulaştırılan anket 12 günlük zaman sınırlamasına tabi tutulmuş ve 12 günün sonunda erişime kapatılmıştır. Anket sonuçları incelenmiş, sağlıksız doldurulmuş olan formlar geçersiz sayılmış ve geriye kalan 1407 kişi veri kaybına sebebiyet vermemek için tamamen değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Ankete katılım sağlayan 1407 kişinin illere göre dağılımı Tablo 1’de mevcuttur.

Tablo 1. Görüşülenlerin İllere Göre Dağılımı

Bulunduğu il	N	%
Adana	16	1,1
Ağrı	4	0,3
Ankara	126	9,0
Antalya	65	4,6
Aydın	10	0,7
Balıkesir	27	1,9
Bursa	100	7,1
Erzurum	25	1,8
Gaziantep	4	0,3
Hatay	24	1,7
İstanbul	604	42,9
İzmir	17	1,2
Kastamonu	3	0,2
Kayseri	98	7,0
Kırıkkale	9	0,6
Kocaeli	44	3,1
Konya	76	5,4
Malatya	31	2,2
Manisa	8	0,6
Mardin	13	0,9
Samsun	42	3,0
Şanlıurfa	14	1,0
Tekirdağ	12	0,9
Trabzon	19	1,4
Van	5	0,4
Zonguldak	11	0,8
Toplam	1407	100,0

Tablo 1’de görüldüğü üzere çalışmaya en yoğun katılım İstanbul’dan gerçekleşmiştir. İstanbul’dan katılanlar görüşülenlerin %42,9’unu oluşturmaktadır. İstanbul’dan sonra en yüksek katılım sırasıyla önce %9,0 oranıyla Ankara, sonra %7,1 oranıyla Bursa’dan gerçekleşmiştir. Bunların dışında ise yine Kayseri, Konya, Antalya, Kocaeli gibi şehirlerin diğerlerine nazaran daha yüksek katılım sağladığı görülmektedir. Bu katılım oranlarının şehirlerin nüfuslarıyla olduğu kadar MGH’nin ismi geçen illerdeki yapılanma gücü ile de doğrudan bağlantısı bulunmaktadır.

4.4. Verilerin Toplanma Süreci

Bu çalışma literatür taraması ile başlamıştır. Bu tarama neticesinde siyasallaşma konusunda teorik verilerin elde edilebileceği kaynaklar tespit edilmiş ve fakat bu konuda uygulamalı çalışmaların az sayıda olduğu gözlemlenmiştir. Bu tarama sonucunda alanda gerek teorik ve gerekse uygulamalı yeni çalışmalara ihtiyaç olduğu değerlendirilmiştir. Bu tarama ile ayrıca İslamcılık ve Milli Görüş Hareketi konularında teorik anlamda çok sayıda kaynağın varlığı müşahade edilmiştir. Bununla birlikte Milli Görüş Hareketi’ni siyasallaşma perspektifi ile değerlendiren bir çalışma tespit edilememiştir. Bu araştırma bu yönüyle alanda kendine ‘yeni’ bir yörünge çizmiş ve bu sebeple çalışmanın uygulama ile desteklenmesi elzem hale gelmiştir. Araştırma, uygulamalı bir çalışma haline gelmesiyle birlikte doğal olarak birtakım güçlükleri de bünyesine dahil etmiştir.

Bu zorluklardan birincisi çalışma sahasına dair yapılan gözlemler sonucunda soruların ve cevap seçeneklerinin hazırlanması süreci olmuştur. Araştırmanın evreni Milli Görüşçüler, eski Milli Görüşçüler ve Milli Görüş’e sempati duyanlar olarak tespit edilmiştir. Tarif edilen sahanın siyasallaşmasına dair istenen bilgileri sunacak olan soruların hazırlanma süreci gözlem, hazırlık, istişareler, tasnif gibi birçok aşamadan oluşmuş ve zorlayıcı bir süreç olmuştur.

Soruların hazırlanma sürecinde özellikle Milli Görüş kurumları gözlemlenmiş, bu kurumların yapıları ve bu kurumlarda faaliyet gösteren bireylerin durumları dikkatle incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda ilk olarak anket sorularında Likert Ölçeği kullanılmasının uygun olmayacağı anlaşılmıştır. Şüphesiz bu durum da gerek anketin uygulanma aşamasında gerekse analiz aşamasında Likert-tipi sorulara nazaran birçok zorluğu beraberinde getirmiştir. Ayrıca teşkilatların gözlemlenmesi sonucunda cevap seçeneklerinin de çok hassas düzenlenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Örneğin demografik sorulardan biri olan “Kaç Yaşındasınız?” sorusunun cevap seçeneklerinin aritmetik düzenlenmesi istenilen bilgiye ulaşmakta güçlüğe neden olacağı için, cevap şıklarındaki yaş aralıkları teşkilatların yapısına dair gözleme dayalı olarak belirlenmiştir. Başka bir örnek vermek gerekirse, cevap şıklarının uzun cümlelerden oluşması ve şık sayısının fazla olması gibi durumlar neticesinde tabloların kâğıda aktarımı zorlaşmış, birtakım çapraz tablolar bu sebeple aktarılamamıştır.

Çalışmanın örnekleminin belirlenmesiyle birlikte bu örneklem grubuna ulaşmanın yolları aranmıştır. Bu noktada Saadet Partisi Genel Merkezi, AGD Genel

Merkezi, Erbakan Vakfı Genel Merkezi ve ÖĞDER, EHAD, CİHANNÜMA gibi teşkilatlardan kişiler ile irtibata geçilmiş ve yardım talep edilmiştir. Hiçbir kuruluştan maddi destek alınmamakla birlikte, bu kuruluşlardan anketin hedef kitleye ulaştırılması konusunda ricada bulunulmuş ve temsilcilerin, asil ve fahri üyelerin ve faaliyetlere katılanların irtibat bilgileri istenmiştir. Bu bilgilerin elde edilmesi sayesinde teknolojik imkanların da yardımıyla uygulama gerçekleştirilmiştir.

Anketin doldurulması ricasıyla SMS, E-Mail ve WhatsApp mesajları gönderilirken, gönderilen grupların (Milli Görüşçüler, Eski Milli Görüşçüler, Milli Görüş'e sempati duyanlar ve Milli Görüş'e bağlı ev/yurt gibi imkanları kullananlar v.s.) dengeli olması için hassasiyet gösterilse de anket bazı gruplar tarafından yüksek hassasiyetle bazı gruplar tarafından düşük hassasiyetle doldurulmuş ve bu nedenle denge unsuru tesis edilememiştir. Bunun yanı sıra anketin illere göre dağılımında da gerek teşkilatların (il nüfusundan ve büyüklüğünden bağımsız bir şekilde) illerdeki gücüne bağlı olarak gerekse illerin gösterdikleri hassasiyet düzeyine bağlı olarak dengeli bir dağılım sağlanamamıştır. Tüm bunlara rağmen sağlıklı ve tutarlı bir şekilde doldurulan tüm formlar veri kaybı olmaması adına tamamen değerlendirmeye alınmıştır.

Son olarak; anketin uygulanma aşamasında teknolojinin hem avantajları hem de dezavantajları gözlemlenmiştir. Anketin gerek maddi açıdan gerekse zaman açısından en uygun şekilde uygulanmasını temin eden teknolojinin bazı dezavantajları da vardır. İnsanların (Özellikle yaşı ilerlemiş olanlar) anketin erişim linkine tıklamakta çekimser ve tedirgin oldukları gözlemlenmiştir. Yaşlı kesimin ayrıca bilgisayar, tablet ya da akıllı telefon aracılığıyla doldurulması gereken bu anketi hatalı doldurduğu ya da dolduramadığı da gözlemlenmiştir.

4.5. Verilerin Analiz Edilmesi

Araştırma için hazırlanan anket soruları ve bu sorular için hazırlanan cevap seçenekleri öğrenilmesi amaçlanan bilgiyi net olarak ortaya çıkaracak şekilde, hedef kitlenin tüm özellikleri gözlemlenerek, hassasiyetle hazırlanmıştır. Sorular çoktan seçmeli olarak hazırlanmış olup, 4 soruda "Diğer" seçeneği hazırlanarak bu seçenek açık uçlu düzenlenmiş, 5 soru ise birden fazla seçenek tercih edilebilir şekilde hazırlanmıştır. Bu soruların doldurulma şekliyle ilgili gerekli bilgilendirme sorunun üzerinde yer almaktadır.

Toplam 40 sorudan oluşan ve 1407 katılımcının bulunduğu anket verileri, IBM SPSS Statistics 24 paket programıyla değerlendirmeye alınmıştır. Anketlerin değerlendirilmesinde genel istatistik işlemleri olan aritmetik ortalama, standart sapma ve frekans dağılımları görüşülenlerin anketlere verdikleri cevapların genel dağılımını ortaya çıkarmak amacıyla kullanılmış ve frekans ve çapraz tablolar oluşturulmuştur. Ayrıca değerşkenler üzerinde Ki-kare testleri de uygulanmış fakat çıkan anlamsızlık sonucu bu veriler kullanılmamıştır. Elde edilen verilerin detaylı analizi yapılarak araştırmanın raporlanması tamamlanmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ: SİYASALLAŞMA SÜRECİNDE MİLLİ GÖRÜŞ BİLİNCİNİN İNŞASI

Bu bölümde örneklem grubuna uygulanan anket sonucunda elde edilen bulgular analiz edilerek yorumlanmıştır. Katılımcılar hakkındaki bulgular değişkenler ve yorumlarla ifade edilmiş olup, ifadeler tablolarla desteklenmiştir. Ayrıca katılımcılarla ilgili elde edilen birtakım bulgular birbirleriyle çaprazlanarak yorumlanmış ve çapraz tablolar halinde ifade edilmiştir.

5.1. Araştırma Örneklemine Demografik Özellikleri

Bu bölümde görüşülenlere ait demografik veriler yer almaktadır. Bu veriler 6 başlıkta ifade edilmiştir. Bunlar yaş, cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu, mesleki durum ve aylık gelir düzeyidir.

5.1.1. Görüşülenlerin Yaş Durumu

Görüşülenlerin yaş aralıklarına göre dağılımı Tablo 2’de ifade edilmiştir. Yaş aralıklarının belirlenmesi gözlemlere dayalı olarak belirlenmiştir.

Tablo 2. Görüşülenlerin Yaş Aralıklarına Göre Dağılımı

Yaş	N	%
15 - 20 yaş	183	13,0
21 - 27 yaş	425	30,2
28 - 35 yaş	290	20,6
36 - 45 yaş	295	21,0
46 - 60 yaş	187	13,3
61 yaş veya üzeri	27	1,9
Toplam	1407	100,0

Tablo 2 incelendiğinde görüşülenlerin %13’ü 15 – 20 yaş aralığında, %30,2’sini 21 – 27 yaş aralığında ve %20,6’sının ise 28-35 yaş aralığında olduğu görülmektedir.

Bu bilgiye dayanarak görüşülenler içerisinde genç kabul edilebilecek yaş aralıklarının %63,8 değeriyle orta yaş ve ileri yaş düzeylerinden yüksek olduğunu ifade edebiliriz.

5.1.2. Görüşülenlerin Cinsiyet Durumu

Görüşülen bireylerin cinsiyet değişkenine bağlı olarak dağılımlarını ifade eden rakamsal değerler Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Görüşülenlerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	N	%
Erkek	1051	74,7
Kadın	356	25,3
Toplam	1407	100,0

Tablo 3'te görüldüğü üzere katılımcıların %25,3'ü bayanlardan, %74,7'si ise erkeklerden oluşmaktadır. Bu rakamlar Milli Görüş Hareketi'nde erkeklerin bayanlara nazaran daha yoğun katılım sağladıkları fikrini destekler niteliktedir.

5.1.3. Görüşülenlerin Medeni Durumu

Görüşülen kişilerin medeni durumuna göre dağılımı Tablo 4'te ifade edilmiştir.

Tablo 4. Görüşülenlerin Medeni Durumuna Göre Dağılımı

Medeni Durum	N	%
Evli	819	58,2
Bekar	578	41,1
Dul/Boşanmış	10	0,7
Toplam	1407	100,0

Tablo 4'e göre görüşülen kişilerin %58,2'si evli, %41,1'i bekarlardan oluşmaktadır. Dul/Boşanmış durumda olan 10 kişi ise görüşülenlerin yalnızca %0,7'sini oluşturmaktadır. Ayrıca medeni durum dağılımında katılımcılar içerisinde genç nüfusun yoğun olduğu bilgisiyle birlikte bekâr oranının %41,1 gibi yüksek bir rakam çıkması anlaşılır bir durum olarak değerlendirilmektedir.

5.1.4. Görüşülenlerin Öğrenim Durumu

Görüşülen kişilerin öğrenim durumlarına dair rakamsal veriler Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Görüşülenlerin Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

Öğrenim Durumu	N	%
Okur-yazar değil	1	0,1
Okur-yazar	27	1,9
İlkokul Mezunu	54	3,8
Ortaokul Mezunu	74	5,3
Lise ve Dengi Mezunu	370	26,3
Ön linsans Mezunu	149	10,6
Lisans Mezunu	570	40,5
Yüksek Lisans Mezunu	127	9,0
Doktora veya üzeri	35	2,5
Toplam	1407	100,0

Tablo 5'e göre görüşülen kişilerin %40,5'i'ni lisans mezunları, %26,3'ünü ise lise mezunları oluşturmaktadır. Ayrıca basit bir toplama işlemi ile katılımcıların %52'sinin lisans veya üzeri eğitim düzeyinde olduğu saptanabilmektedir. Bu rakam ön linsans mezunlarının da eklenmesi ile birlikte %62,6'ya tekabül etmektedir. Bu tespit katılımcıların eğitim düzeyi açısından bulundukları durumu daha açıklayıcı kılmaktadır. Şöyle ki; görüşülen kişilerin %62,6'sı lise eğitiminin ardından eğitim süreçlerini sonlandırmayıp devam ettirmişlerdir. Milli Görüş Hareketi'ne dâhil olan veya bu hareketten etkilenmiş kesimlerin eğitim durumlarını ortaya koyan bu tabloya göre Milli Görüş çevrelerinde eğitimin önemsendiğini ifade etmek mümkündür.

5.1.5. Görüşülenlerin Mesleki Durumu

Görüşülenlerin mesleki durumlarına göre dağılımı Tablo 6’da ifade edilmiştir.

Tablo 6. Görüşülenlerin Mesleki Durumuna Göre Dağılımı

Mesleki Durum	N	%
Esnaf	114	8,1
Ev Kadını	100	7,1
İşsiz	27	1,9
Memur	90	6,4
Öğrenci	386	27,4
Serbest Meslek (Avukat, Mimar, Müteahhit, Muhasebeci v.b..)	164	11,7
Vasıflı İşçi	134	9,5
Vasıfsız İşçi	19	1,4
Yüksek Memur (Öğretmen, Polis, Subay, Mühendis, Doktor, Hemşire, Şef, Müdür, v.b..)	273	19,4
Diğer	100	7,1
Toplam	1407	100,0

Tablo 6’ya göre görüşülenlerin %27,4’ünün öğrenci olduğu görülmektedir. Ayrıca bu rakam tablodaki en yüksek rakamdır. Bu sebeple görüşülenler içerisinde öğrencilerin diğer gruplardan fazla olduğunu ifade etmektedir. Öğrencilerden sonra en yüksek birinci değer olan %19,4 ile temsil edilen grup yüksek memurlar (Öğretmen, Polis, Subay, Mühendis, Doktor, Hemşire, Şef, Müdür, v.b..) ve ikinci değer olan %11,7 ile temsil edilen grup ise serbest meslek grubudur (Avukat, Mimar, Müteahhit, Muhasebeci v.b..). Görüşülenler içerisinde en az düzeyde bulunan iki grup ise %1,4 ile vasıfsız işçiler, ve %1,9 ile işsizlerden oluşmaktadır. Bu rakamlar neticesinde görüşülenlerin (Öğrencileri hariç tutarak) büyük çoğunluğunun mesleki açıdan statülerinin orta ya da yüksek düzeylerde olduğu ifade edilebilmektedir.

5.1.6. Görüşülenlerin Aylık Gelir Düzeyi

Görüşülenlerin aylık gelir düzeyine dair veriler Tablo 7’de ifade edilmiştir.

Tablo 7. Görüşülenlerin Aylık Gelir Düzeyine Göre Dağılımı

Aylık Gelir Durumu	N	%
0 – 1404 TL	118	8,4
1405 – 2000 TL	198	14,1
2001 – 3000 TL	332	23,6
3001 – 5000 TL	451	32,1
5001 TL veya üzeri	308	21,9
Toplam	1407	100,0

Tablo 7’ye göre görüşülenlerin %32,1’inin 3001-5000 TL aralığında, %23,6’sının ise 2001 – 3000 TL aralığında gelir düzeyine sahip oldukları görülmektedir. Asgari ücretin 1404 TL olduğu bilgisi ile birlikte değerlendirildiğinde görüşülenlerin çoğunluğunun orta gelir düzeylerinde yoğunlaştığını ifade etmek mümkündür. Bunun yanı sıra yüksek gelir düzeyi olarak kabul edilebilecek bir rakam olan 5001 TL veya üzeri gelir düzeyine sahip kişiler görüşülenlerin %21,9’unu oluşturmaktadır. Ayrıca görüşülenlerin %14,1’inin 1401-2000 TL aralığında gelir düzeyine sahip olduğu ve dahi %8,4’ünün asgari ücret veya asgari ücretin altında gelir düzeyine sahip olduğu görülmektedir.

5.2. Milli Görüşçü Siyasallaştırmanın Normatif ve Bilişsel Görünümleri

Bu bölümde siyasallaştırmanın normatif ve bilişsel görünümünü değerlendirmeye yönelik veriler yer almaktadır. Değerlendirmeler tablolarla desteklenmiştir. Birtakım verilerin daha ayrıntılı değerlendirilmesi ihtiyacına binaen değişkenler çaprazlanarak oluşturulan çapraz tablolardan faydalanılmıştır.

5.2.1. Görüşülenlerin Demokrasi Kapsamındaki Görüşleri

Çalışmanın bu bölümünde görüşülenlerin, bir seçmen olarak tercihlerini etkileyen unsurlar, siyasi partilere üye olmakla ilgili düşünceleri, farklı siyasi ideolojilerden insanlarla ilişkileri, halk-yönetim ilişkisine dair görüşleri gibi birtakım veriler değerlendirilmiş ve elde edilen bulgular aracılığıyla görüşülenlerin demokrasiye ve demokrasi ile ilgili birtakım konulara bakışları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

5.2.1.1. Siyasal Tercihleri Belirleyen Temel Ölçüler

Görüşülenlerin siyasal tercihlerini belirlerken lider ve parti unsurlarından hangisini dikkate aldıklarına dair dağılımı Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Siyasal Tercih Belirlemede Dikkate Alınan Kriterlere Göre Dağılım

Araç	N	%
Lider	415	29,5
Parti	992	70,5
Toplam	1407	100,0

Tablo 8’e göre görüşülenlerin çoğunluğunu ifade eden %70,5’i seçimlerde tercihlerini belirleyen temel etkenin “Parti” olacağını ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra %29,5’lik bir kesim ise seçimlerde tercihlerini “Lider” etkenine bağlı olarak belirlediklerini ifade etmişlerdir. Her ne kadar %70,5’lik kesim çoğunluğu ifade etse de, lidere bağlı oy kullanmakta olan bireylerin oranı da %29,5 ile hatırı sayılır bir düzeydedir.

Demokrasi’nin temel şartlarından biri şüphesiz seçimlerdir. İnsanların seçimlerde tercihlerini belirlerken değerlendirdikleri en önemli unsurlar lider ve partidir. İnsanların oy kullanırken yalnızca bir kişiyi mi yoksa bir örgütü mü dikkate alarak tercihinin belirlediği birçok araştırmanın konusu olmuştur. Milli Görüş Hareketi

bu konuda özel bir konuma sahiptir; çünkü Milli Görüş, hareketin devamlılığı için şahısların değil partinin ve hareketin önemine vurgu yapar. Tablo 8’deki bulgulara göre bu vurgu ile görüşülenlerin tercihleri arasında büyük oranda uyum görülmektedir.

5.2.1.2. Siyasi Parti Üyeliği ile İlgili Görüşler

Görüşülenlerin siyasi partilere üye olmakla ilgili görüşlerine göre dağılımı Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9. Siyasi Partilere Üye Olmanın Gerekliliğine İlişkin Görüşlerin Dağılımı

Tercih	N	%
Evet	864	61,4
Hayır	357	25,4
Kararsız	186	13,2
Toplam	1407	100,0

Tablo 9’da görüşülenlerin %61,4’ünün siyasi partilere üye olmanın gerekli olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Bunun yanında %25,4’ü böyle bir gerekliliğin olmadığını, %13,2’si ise bu konuda kararsız olduğunu ifade etmişlerdir. Siyasi partilere üye olmanın siyasallaşma açısından önemi göz önüne alındığında Tablo 9’da elde edilen bulguların görüşülenlerin siyasallaşma düzeylerini görmek adına önemli bulgular olduğunu ifade etmek mümkündür. Görüşülenlerin çoğunluğunun siyasi partilere üye olmayı gerekli görmesi bu bireylerin siyasallaşma düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir.

5.2.1.3. Kadınların Siyasete Katılımına İlişkin Tutumlar

Demokrasi açısından siyasette kadınların katılımı son derece önemli görülmektedir. Bu hususta gerek toplumsal tutum, gerekse İslamcı hareketlerin tutumu birçok çalışmada yer bulmuştur. Dindar bir kesimin siyasal düzleme taşınması ile ortaya çıkan Milli Görüş Hareketi’nin takipçi kitlesinin kadına bakışını incelemenin, bu kesimin gerek demokrasi bilincini ve gerekse siyasallaşma düzeyini görmek adına olumlu bulgular sağlayacağı değerlendirilmiştir.

Görüşülenlerin kadınların siyasete katılımı ile ilgili görüşlerine göre dağılımı tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo 10. Kadınların Siyasete Katılımı ile İlgili Görüşlerin Dağılımı

Görüşler	N	%
Siyasete kadınlar erkeklerden fazla katılım göstermeli	51	3,6
Katılım yetersiz, daha fazla kadın katılımı gerekli	355	25,2
Katılımı yeterli görüyorum	533	37,9
Gereğinden fazla kadın katılımı var	202	14,4
Kadınların siyasette bulunmasına karşıyım	266	18,9
Toplam	1407	100,0

Tablo 10'a göre görüşülenler arasında en yüksek oranda ifade edilen görüş %37,9'la "Katılımı yeterli görüyorum" seçeneği olmuştur. Daha fazla kadının siyasete girmesine gerek olmadığını ifade eden bu görüşün yanı sıra görüşülenlerin %25,2'si kadın katılımının yetersiz olduğunu ifade etmiş ve daha fazla kadın katılımının olması gerektiğini savunmuşlardır. Görüşülenlerin çok küçük bir azınlığını ifade eden %3,6'lık bir kesim ise kadınların erkeklerden daha fazla siyasette bulunması gerektiğini savunmuşlardır.

Bunlarla birlikte görüşülenlerin %14,4'ü gereğinden fazla kadın katılımı olduğunu savunurken, %18,9'u ise kadınların siyasette bulunmasına karşı olduklarını ifade etmişlerdir. Bu durum, Milli Görüş çevrelerinde kadının siyasetteki yeri konusunda günümüzdeki demokratik ve siyasal düzen ile uyum sağlayamamış kesimler olduğunu düşündürmektedir.

Bu konudaki görüşlerin görüşülenlerin cinsiyetine göre dağılımı Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11. Kadınların Siyasete Katılımı ile İlgili Görüşlerin Cinsiyete Üzerine Dağılımı

Cinsiyet	Kadınların Siyasete Katılımı ile İlgili Görüşler											
	Gereğinden fazla kadın katılımı var		Kadınların siyasette bulunmasına karşıyım		Katılım yetersiz, daha fazla kadın katılımı gerekli		Katılımı yeterli görüyorum		Siyasete kadınlar erkeklerden fazla katılım göstermeli		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Erkek	156	14,8	231	22,0	221	21,0	410	39,0	33	3,1	1051	100,0
Kadın	46	12,9	35	9,8	134	37,6	123	34,6	18	5,0	356	100,0
Toplam	202	14,4	266	18,9	355	25,2	533	37,9	51	3,6	1407	100,0

Tablo 11'e göre erkeklerin %39,0'u, kadınların ise %34,6'sı siyasette kadın katılımının yeterli olduğunu ifade etmiştir. Bu oran erkeklerde en yüksek oranda savunulan görüş olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınlarda en yüksek oranda çıkan görüş ise %37,6 ile katılımın yetersiz olduğu, daha fazla kadın katılımının gerekli olduğu görüşüdür. Siyasette kadınların erkeklerden fazla katılım göstermesi gerektiği görüşü hem erkeklerde hem kadınlarda en az oranda desteklenen görüş olarak görülmektedir. Bu görüş erkeklerin %3,1'i tarafından, kadınların ise %5,0'i tarafından savunulmuştur. Ayrıca kadınların siyasette bulunmasına karşı olduğunu beyan eden kadınlar, tüm kadın görüşmecilerin %9,8'ini teşkil etmektedir. Tabloya genel olarak bakıldığında kadınlarda 3 seçeneğin (Katılımı yeterli görüyorum, gereğinden fazla katılım var ve kadınların siyasette bulunmasına karşıyım) savunucularının toplamının kadınların yarısından fazlasını ifade ettiği görülmektedir. Daha açık ifade etmek gerekirse, kadın görüşmecilerin yarısından fazlasının kadınların siyasete daha fazla katılmalarına karşı oldukları, daha az katılmaları gerektiği veya siyasete hiç girmemeleri gerektiği yorumlarında bulundukları görülmektedir. Bu da kadınların bu konuya cinsiyetçi yaklaşmadıklarını, ideolojik yaklaşıtlarını göstermektedir.

Bu verilerin yanı sıra bu konudaki görüşlerin, görüşülenlerin eğitim durumuna göre dağılımını incelemenin faydalı olacağı değerlendirilmiştir. Kadınların siyasete

katılımı ile ilgili görüşlerin, öğrenim durumlarına göre dağılımı Tablo 12’de gösterilmiştir.

Tablo 12. Kadınların Siyasete Katılımına İlişkin Görüşlerin Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

Öğrenim Durumu	Kadınların Siyasete Katılımı ile İlgili Görüşler											
	Gereğinden fazla kadın katılımı var		Kadınların siyasette bulunmasına karşılım		Katılım yetersiz, daha fazla kadın katılımı gerekli		Katılımı yeterli görüyorum		Siyasete kadınlar erkeklerden fazla katılım göstermeli		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Okur-yazar değil	0	0,0	0	0,0	1	100,0	0	0,0	0	0,0	1	100,0
Okur-yazar	2	7,4	7	25,9	8	29,6	10	37,0	0	0,0	27	100,0
İlkokul Mezunu	4	7,4	6	11,1	19	35,2	21	38,9	4	7,4	54	100,0
Ortaokul Mezunu	10	13,5	15	20,3	21	28,4	24	32,4	4	5,4	74	100,0
Lise ve Dengi Mezunu	41	11,1	73	19,7	102	27,6	138	37,3	16	4,3	370	100,0
Ön linsans Mezunu	17	11,4	26	17,4	38	25,5	64	43,0	4	2,7	149	100,0
Lisans Mezunu	99	17,4	114	20,0	135	23,7	204	35,8	18	3,2	570	100,0
Yüksek Lisans Mezunu	24	18,9	20	15,7	25	19,7	55	43,3	3	2,4	127	100,0
Doktora veya üzeri	5	14,3	5	14,3	6	17,1	17	48,6	2	5,7	35	100,0
Toplam	202	14,4	266	18,9	355	25,2	533	37,9	51	3,6	1407	100,0

Tablo 12’ye göre sadece okur-yazar olanların %25,9’u, Lise ve dengi mezunlarının %19,7’si, lisans mezunlarının %20,0’ı, doktora veya üzeri öğrenim

durumunda olanların ise %14,3'ü kadınların siyasette bulunmasına karşı olduklarını ifade etmişlerdir. Kadın katılımının yetersiz olduğu ve daha fazla kadının siyasette bulunması gerektiği fikrini savunanlar ise okur-yazar düzeyinin %29,6'sını, Lise ve dengi mezunlarının %27,6'sını, lisans mezunlarının %23,7'sini, doktora veya üzeri öğrenim durumunda olanların ise %17,1'ini oluşturmaktadır. Bunların yanı sıra Tablo 10'daki genel sonuçlara göre en fazla destekçiye sahip görüş olan katılımının yeterli olduğu görüşü Tablo 25'e göre okur-yazar düzeyi öğrenim durumunda olanların %37'si, lise ve dengi mezunlarının %37,3'ü, lisans mezunlarının %35,8'i ve doktora veya üzeri öğrenim durumunda olanların %48,6'sı tarafından savunulmuştur. Tablo 12, genel bir incelemeye tabi tutulduğunda görüşülenlerin öğrenim durumuna göre dağılımında çok büyük oranda durum saptayıcı değerlerin oluşmadığı görülmektedir. Bu nedenle tabloya göre kadınların siyasete katılımı ile ilgili görüşlerin öğrenim durumuna göre büyük bir değişiklik gösterdiğini ifade etmek mümkün değildir.

5.2.1.4. Demokratik Bir Tutum Olarak Farklı Siyasal Görüşlere Tolerans Durumu

Görüşülenlerin farklı siyasi ideolojilerden insanlara yaklaşımlarına göre dağılımı Tablo 13'de ifade edilmiştir.

Tablo 13. Farklı Siyasi İdeolojilerden İnsanlara Yaklaşımlarına Göre Araştırma Grubunun Dağılımı

Görüşler	N	%
Arkadaşlık kurabilenler	938	66,7
Aynı ortamı paylaşabilenler	267	19,0
Siyasi işbirliği yapabilenler	180	12,8
İletişim Kuramayanlar	22	1,6
Toplam	1407	100,0

Tablo 13'deki veriler görüşülenlerin bireysel anlamda demokratik ve siyasi tutumları hakkında fikirler sunmaktadır. Tabloya göre görüşülenlerin çoğunluğunu ifade etmekte olan %66,7'si farklı siyasi ideolojilerden insanlarla arkadaşlık kurabileceklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra %19,0'ı farklı siyasi ideolojilerden insanlarla aynı ortamı paylaşabileceklerini, %12,8'i ise siyasi işbirliği yapabileceklerini ifade

etmişlerdir. Bu veriler ışığında; şahsi ilişkilerini siyasal farklılıklara dayandırmayarak farklı ideolojilerden insanlarla arkadaşlık kurabileceklerini ifade eden %66,7'lik kesimin, demokratik değerleri özümseme açısından yüksek bir seviyede oldukları yorumu yapılabilmektedir. Bununla birlikte farklı siyasal ideolojilerden insanlarla siyasal işbirliği yapabileceklerini ifade eden %12,8'lik kesimde ise siyasallığın yüksek olduğu ve demokrasinin özümsemiği yorumu yapılabilir.

5.2.1.5. Halkın Yönetime Katılmasına İlişkin Muhtelif Değerlendirme Biçimleri

Demokrasi açısından halk-yönetim ilişkisi son derece önem arz etmektedir. Halk ile yönetim arasındaki ilişki birden fazla perspektif ile değerlendirmeye tabi tutulabilmektedir. Bu noktada görüşülenlerin halk ile yönetim arasındaki ilişkiye bakış açıları önemli görülmüştür. Bu bölümde görüşülenlerin halk ile yönetim arasındaki ilişkiye dair üç temel konuda görüşleri değerlendirilmiştir.

Görüşülenlerin halkın yönetimde gerçekten söz sahibi olup olmadığı konusundaki görüşlerine göre dağılımı Tablo 14'te gösterilmiştir.

Tablo 14. Mevcut Siyasal Düzendeki Halkın Yönetimde Gerçekten Söz Sahibi Olduğu Fikrini Paylaşma Durumlarına Göre Örneklem Grubunun Dağılımı

Cevap	N	%
Evet	180	12,8
Hayır	1130	80,3
Kararsız	97	6,9
Toplam	1407	100,0

Tablo 14'e göre görüşülenlerin büyük çoğunluğunu ifade etmekte olan %80,3'lük kesimi halkın yönetimde söz sahibi olmadığını düşünmektedirler. Bunun yanında görüşülenlerin %12,8'i halkın yönetimde gerçekten söz sahibi olduğunu düşündüklerini, %6,9'u ise bu konuda kararsız olduklarını ifade etmişlerdir. Demokrasi'nin genel anlamda halkın yönetimde söz sahibi olması temel bilgisiyle tablo değerlendirildiğinde, görüşülenlerin büyük çoğunluğunun demokrasinin varlığına ya da uygulandığına dair şüpheleri olduğu yorumunda bulunmak mümkün olacaktır.

Görüşülenlerin devlet yönetimi ile ilgili kararların halka sorulmasının doğru olup olmadığı konusundaki görüşlerine göre dağılımı Tablo 15’te gösterilmiştir.

Tablo 15. Devlet Yönetimi İle İlgili Kararların Halka Sorulmasının Doğru Olduğu Görüşünün Desteklenmesi Durumuna Göre Dağılım

Cevap	N	%
Evet	888	63,1
Hayır	319	22,7
Kararsız	200	14,2
Toplam	1407	100,0

Tablo 15’e göre görüşülenlerin %63,1’inin devlet yönetimi ile ilgili kararların halka sorulmasının doğru olduğunu ifade ettiği görülmektedir. Bununla birlikte tabloya göre görüşülenlerin %22,7’sinin kararların halka sorulmasının doğru olmadığını ifade ettiği, %14,2’sinin ise bu konuda kararsız olduğunu ifade ettiği görülmektedir. Bu bilgilerden yola çıkarak, görüşülenlerin çoğunluğunun devlet yönetimi ile ilgili kararların halka sorulması fikrini ve dolayısıyla halkın yönetimde söz sahibi olması fikrini savunduklarını söylemek mümkündür.

Görüşülenlerin halkın her zaman doğru karar vereceğine inanmaları durumuna göre dağılımı Tablo 16’da gösterilmiştir.

Tablo 16. Halkın Her Zaman Doğru Karar Vereceği Fikrinin Desteklenmesi Durumuna Göre Araştırma Grubunun Dağılımı

Tercih	N	%
Evet	166	11,8
Hayır	1098	78,0
Kararsız	143	10,2
Toplam	1407	100,0

Tablo 16’ya göre görüşülenlerin büyük çoğunluğunu ifade etmekte olan %78,0’ı halkın her zaman doğru karar verebileceğine inanmadığını ifade etmiştir. Bununla birlikte görüşülenlerin %11,8’i halkın her zaman doğru karar vereceğine inandığını, %10,2’si ise bu konuda kararsız olduğunu ifade etmiştir. Bu veriler ışığında,

görüşülenlerin çoğunluğunun halkın vereceği kararların doğruluğu noktasında şüpheli oldukları görülmektedir.

Bu üç tabloya genel bir bakışta görüşülenlerin demokrasi ile ilgili zihinsel bir karmaşa içerisinde oldukları düşünülse de, daha tafsilatlı bir inceleme ve derinlikli bir mülahaza sonucunda görüşülenlerin anlamlı bir tutum içinde oldukları düşünülebilmektedir. Şöyle ki; halkın yönetimde gerçek söz sahibi olmadığı fikri siyasi bir eleştiri ve halkın güncel siyasi konularda aldatılabilirliğine vurgu olarak değerlendirilebilir. Halkın her zaman doğru karar veremeyeceği görüşü de halkın yanıtlanabileceği vurgusunu destekler niteliktedir. Tablo 15'e göre ise tüm bunlara rağmen kararların halka sorulmasının en doğru yol olacağını savunan hatırı sayılır bir çoğunluk vardır. Tüm bu bulgu ve yorumlara rağmen söz konusu durum daha derinlikli bir incelemeye değer görülmektedir.

Görüşülenlerin devlet yönetimi ile ilgili kararların halka sorulması ile ilgili görüşlerinin, halkın her zaman doğru karar verip veremeyeceği konusundaki görüşleri üzerine dağılımı Tablo 17'de gösterilmektedir.

Tablo 17. Halkın Siyasal Kararlara Katılımının Doğruluğuna İlişkin Görüşlerin, Alınan Kararların Doğruluğuna Dair Yargılar ile Karşılaştırılması

Devlet Yönetimi İle İlgili Kararların Halka Sorulması Sizce Doğru mudur?	Halkın Her Zaman Doğru Karar Vereceğine İnanıyor musunuz?							
	Evet		Hayır		Kararsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Evet	156	17,6	637	71,7	95	10,7	888	100,0
Hayır	5	1,6	308	96,6	6	1,9	319	100,0
Kararsız	5	205	153	76,5	42	21,0	200	100,0
Toplam	166	11,8	1098	78,0	143	10,2	1407	100,0

Tablo 17'ye göre devlet yönetimi ile ilgili kararların halka sorulmasının doğru olmadığını savunan bireylerin %96,6'sının halkın her zaman doğru karar verebileceğine

inanmadıkları görülmektedir. Bu durum şüphesiz kendi içerisinde tutarlı bir durum olarak değerlendirilebilmektedir. Bununla birlikte tabloya göre devlet yönetimi ile ilgili kararların halka sorulmasının doğru olduğunu savunan bireylerin %71,7'sinin halkın her zaman doğru karar verebileceğine inanmadıkları görülmektedir. Bu bireylerin ortaya koymuş oldukları tutumu özetlemek gerekirse, 'devlet yönetimi ile ilgili kararlar halka sorulsun fakat halk her zaman doğru kararlar veremez' şeklinde bir düşüncenin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu görüşün kendi içerisinde bir tutarsızlık barındırdığı düşünülebilir, ancak yukarıda zikredilen bakış açısı ile değerlendirildiğinde anlamlılık kazanmaktadır.

5.2.2. Araştırma Kapsamındaki Aileleri ile Aynı Siyasal Kimliği Paylaşma Durumları

Görüşülenlerin ailelerinin diğer üyeleriyle aynı siyasi görüşü paylaşmaları durumuna dair bulgular Tablo 18'de ifade edilmiştir.

Tablo 18. Görüşülenlerin Aileleri ile Aynı Siyasi Görüşü Paylaşma Durumlarına Göre Dağılımı

Paylaşma Durumu	N	%
Paylaşır	713	50,7
Paylaşmaz	163	11,6
Kısmen paylaşır	531	37,7
Toplam	1407	100,0

Görüşülenlere "Ailenizin diğer üyeleri sizinle aynı görüşü paylaşır mı?" sorusuna verilen cevaplar Tablo 18'de ayrıntılı şekilde gösterilmiştir. Buna göre görüşülenlerin hemen yarısını ifade etmekte olan %50,7 gibi bir çoğunluğun ailelerinin diğer üyeleriyle aynı siyasi görüşte oldukları görülmektedir. Bununla birlikte ailesinin bir kısmının kendisiyle aynı siyasi görüşte olduğunu ifade edenler ise görüşülenlerin %37,7'sini oluşturmaktadır. Ailesinin siyasi görüşünün kendi siyasi görüşüyle aynı olmadığı ifade edenlerin oranı ise %11,6 olarak görülmektedir. Bu bulguların, Milli Görüş çevrelerinde, siyasallaşma araçlarından biri olan ailenin önemini ortaya koyması açısından değerli bulgular olduğunu söylemek mümkündür.

Görüşülenlerin büyük çoğunluğunun Milli Görüş'ü ifadesini benimsemesi durumundan hareketle, Milli Görüş Hareketi hakkındaki fikirlerinin oluşmasında ailelerinin etkisinin incelenmesi elzem görülmektedir. Tablo 18'de ifade edildiği üzere görüşülen bireylerin hatırı sayılır çoğunluğunun siyasal düşüncelerinin aileleri ile uyumlu olduğu görülmektedir. Bu uyumun yanı sıra aile içi fikir aktarımının yönünün ve seviyesinin bilinmesinin de önemli bir avantaj olacağı değerlendirilebilir. Bu durumdan hareketle, görüşülenlerin ailelerinde kendilerine Milli Görüş'ü anlatan aile üyeleri araştırılmıştır. Bu çerçevede görüşülen bireylere aile içerisinde kendilerine Milli Görüş'ü anlatan bir aile üyesinin var olup olmadığı ve eğer varsa bu kişi veya kişilerin kimler olduğu sorulmuştur. Ayrıca birden fazla seçeneğin tercih edilebileceği (Çoklu yanıt uygulaması) görüşülenlere bildirilmiştir. Görüşülen bireylerin ailelerinde kendilerine Milli Görüş'ü anlatan bireylerle ilgili dağılım Tablo 19'da ifade edilmiştir.

Tablo 19. Katılımcıların Milli Görüş Kimliğini Kazanmalarında Etkili Olan Aile Üyelerine Göre Dağılımı (Çoklu Yanıt %)

Bireyler	N	%
Anne	206	14,6
Baba	575	40,9
Kardeşler	228	16,2
Eş	115	8,2
Çocuklar	23	1,6
Hiç kimse	609	43,3
Toplam	1407	-

Tablo 19'a göre görüşülenlerin %43,3'ünü oluşturan kesim, ailelerinde hiç kimsenin kendilerine Milli Görüş'ü anlatmadığını beyan ettikleri görülmektedir. Bunun yanı sıra görüşülenlerin önemli bir kısmını oluşturan %40,9'luk bir kesim, babalarının kendilerine Milli Görüş'ü anlattığını ifade etmişlerdir. Ayrıca ailesinde kendisine Milli Görüş'ü anlatan kişinin Annesi olduğunu ifade edenler görüşülenlerin %14,6'sını oluşturmaktadır. Bunlarla birlikte görüşülenlerin %16,2'si kardeşlerinin, %8,2'si eşlerinin, %1,6'sı ise çocuklarının kendilerine Milli Görüş'ü anlattığını ifade etmişlerdir.

Birçok çalışmada siyasallaşma araçlarından biri olarak kabul edilen aile kurumunun içerisinde yer alan bireylerle ilgili bulgular sunan bu tabloya göre, aile içerisinde Milli Görüş'ü anlatan aile üyesinin var olduğunu ifade eden bireylerin büyük bir kısmı, kendisine Milli Görüş'ü anlatan bu kişinin babası olduğunu beyan etmişlerdir. Ayrıca, çocuklarının kendisine Milli Görüş'ü anlattığını ifade edenler görüşülenlerin çok küçük bir kısmını oluşturmaktadır. Bu veriler ışığında; Milli Görüş çevrelerinde aile içerisinde var olan siyasallaşma süreçlerinde en etkin bireyin baba olduğu görülmektedir. Bununla birlikte siyasal fikir aktarımında en zayıf yönün çocuktan ebeveyne olduğu müşahade edilmektedir. Daha açık bir ifadeyle, bireyin siyasallaşma sürecinde çocuklarının etkinliği diğer aile üyelerine nazaran en zayıf olanıdır. Bu veriler şüphesiz Milli Görüşçü ya da Milli Görüş'e yakın olan kesimler için geçerli olmakla birlikte, bu husustaki toplumun genel görünümünü ortaya çıkaracak çalışmaların yapılmasının faydalı olacağı ifade edilebilmektedir.

5.2.3. Araştırma Grubunun Siyasal Kimlik İfadeleri

Görüşülenlere birden fazla seçeneğin tercih edilebilir olduğu bildirilerek, “Aşağıdaki siyasi kavramlardan hangilerini benimsersiniz?” şeklinde yöneltilen bir soru ile yakın hissettikleri kavramları seçmeleri istenmiştir. Görüşülenlerin siyasi görüşleri benimsemelerine dair veriler Tablo 20’de ifade edilmiştir.

Tablo 20. Siyasi Görüşleri Benimsemelerine Göre Örneklem Grubunun Dağılımı (Çoklu Yanıt %)

Siyasi Görüşler	N	%
Liberal	5	0,3
Demokrat	25	1,8
Sosyal Demokrat	12	0,8
Laik	8	0,6
Cumhuriyetçi	15	1,1
Milliyetçi	54	4,0
İslamcı	345	24,5
Muhafazakâr	174	12,4
Milli Görüşçü	1288	91,5
Hiçbiri	21	1,5
Toplam	1407	-

Tablo 20'ye göre görüşülenlerin %91,5'inin "Milli Görüşçü" ifadesini benimsediği görülmektedir. Bu rakam şüphesiz çok büyük bir çoğunluğu işaret etmektedir. Görüşülenlerin Milli Görüş çevrelerinden seçilmesi sebebiyle bu rakamın kabul edilebilir olduğu düşünülebilir. Bunun yanı sıra Milli Görüşçü ifadesinden sonra en yüksek orana sahip olan seçenek "İslamcı" seçeneği olmuştur ve görüşülenlerin %24,5'ini oluşturmaktadır. Bu iki ifadenin ardından "Muhafazakâr" ifadesinin %12,4 ile üçüncü sırada olduğu görülmektedir. Bu veriler ışığında, görüşülenlerin büyük çoğunluğunun Milli Görüşçü ifadesine ilgi gösterdiklerini, bu ifadeyi benimsediklerini ve diğer seçeneklerle Milli Görüşçü seçeneği arasına kayda değer bir mesafe koydukları görülmektedir.

Sorulan sorunun yapısı gereği görüşülenler, Milli Görüşçü ifadesini tercih ettikten sonra diğer seçeneklerden de tercihlerde bulunabileceklerini bildikleri halde diğer seçeneklerin oranlarının Milli Görüşçü ifadesinin ziyadesiyle gerisinde kalması, Milli Görüşçülerin büyük bir bölümünün "Milli Görüşçü" ifadesinin dışında hiçbir tanımlamaya sıcak bakmadığını ortaya koyar niteliktedir.

Bu veriler sonucunda değerlendirilecek bir diğer husus görüşülenlerin İslamcılık kavramına bakışıdır. Birçok çalışmada ve bu çalışmada açıkça ifade edilmektedir ki teorik anlamda Milli Görüş Hareketi ile İslamcılık arasında gözle görülür bir ilişki bulunmaktadır. Buna rağmen İslamcılarının bir kısmının İslamcılık ifadesini reddettiği de bu çalışmanın önceki bölümlerinde ifade edilmiş, SP Genel Başkanı Temel Karamollaoğlu'nun bir televizyon programında İslamcılık ifadesini reddetmiş olması örneği ile de bu durum desteklenmiştir. Tüm bu bilgilerle birlikte Tablo 20'de karşılaştığımız verilerin, Milli Görüş tabanının İslamcılık ifadesine bakışı hakkında fikir sahibi olmamız açısından ziyadesiyle değerli olduğu söylenebilir. Bu tabloya göre görüşülenlerin yalnızca %24,5'i İslamcılık ifadesini benimsemektedir. Daha açık ifade etmek gerekirse; teorik açıdan İslamcı olarak tabir edilebilecek olan bu toplulukta yaklaşık her 4 kişiden 3'ü İslamcı kimliğini tercih etmemektedir.

5.3. Milli Görüşçü Siyasallaştırmanın Davranışsal Görünümleri

Bu bölümde görüşülenlerin katılım ve davranış boyutunda siyasallaşmalarını analiz etmeye yönelik veriler değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler tablo ve çapraz tablolarla desteklenmiştir.

5.3.1. Milli Görüş Hareketi ile Siyasal Katılma Tercihi Belirleme

Bireylerin siyasallaşmasında Milli Görüş Hareketi'nin etkisini ortaya çıkaracak önemli durumlardan birincisi, onların siyasal katılma tercihi belirlemelerinde MGH'nin etkisinin ne düzeyde olduğudur. Bu doğrultuda, görüşülenlerin siyasal tercihlerinin ve siyasal bilgi kaynaklarının değerlendirilmesi önemli görülmektedir.

5.3.1.1. Örneklem Grubunun Gerçekleştirilen Son Genel Seçimdeki Tercihleri

Görüşülenlerin 1 Kasım 2015 tarihinde gerçekleştirilen genel seçimde kullandıkları oylara göre dağılımı Tablo 21'de gösterilmiştir. Görüşülenlere “Diğer” seçeneği sunulurken açık uçlu cevap verme imkânı sunulmuştur ve elde edilen tüm bulgular tabloya aktarılmıştır.

Tablo 21. Son Genel Seçimdeki Tercihlerin Dağılımı

Partiler	N	%
Ak Parti	196	13,9
BBP	1	0,1
CHP	1	0,1
HDP	3	0,2
MHP	5	0,4
Saadet Partisi	1026	72,9
Oy Kullanmayanlar	175	12,4
Toplam	1407	100,0

Tablo 21'e göre görüşülenlerin büyük bir bölümünü ifade eden %72,9'luk kısmı 1 Kasım 2015 tarihinde yapılan genel seçimde tercihini Saadet Partisi yönünde kullanmıştır. Bunun yanında Ak Parti'yi tercih edenlerin oranı %13,9'dur. Ayrıca görüşülenlerin %12,4'ünün oy kullanmadığı görülmektedir. Tablo 20'de ifade edildiği

üzere görüşülenlerin %91,5'inin Milli Görüşçü ifadesini benimsemesine karşın bu tabloda tercihini Saadet Partisi'nden yana kullananlarının oranının %72,9'da kalması dikkate değer bir durum olarak ifade edilebilir. Bu durum bizlere “Milli Görüşçü” ifadesini benimsemesine karşın seçimlerde farklı partileri tercih edebilen kişilerin var olduğunu ispatlar niteliktedir.

5.3.1.2. Görüşülenlerin Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Referandumundaki Tercihleri

Görüşülenlerin Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin oylandığı 16 Nisan 2017 tarihli referandumdaki tercihlerine göre dağılımları Tablo 22’de gösterilmiştir.

Tablo 22. Araştırma Kapsamındakilerin Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nin Oylandığı Referandumdaki Tercihlerine Göre Dağılımı

Tercih	N	%
Evet	265	18,8
Hayır	894	63,5
Oy Kullanmayanlar	248	17,6
Toplam	1407	100,0

Saadet Partisi Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nin oylandığı 16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleştirilen halk oylamasında “Hayır” seçeneğini tercih etme kararı almıştır (Cumhuriyet, 2017). Tablo 22’ye göre görüşülenlerin %63,5’i referandumda “Hayır” seçeneğini tercih ettiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte %18,8’lik kesim “Evet” seçeneğini tercih ettiğini, %17,6’lık kesim ise oy kullanmadığını ifade etmiştir. Saadet Partisi’nin “Hayır” seçeneğini bir parti kararı olarak seçmenine sunması ve önceki tablolarda ifade edilen “Milli Görüşçü” ifadesinin benimsenme oranı, Saadet Partisine oy verme oranı gibi bilgiler dikkate alındığında referandum tercihini belirlerken parti kararının dışına çıkan bir kesimin varlığının söz konusu olduğu görülmektedir.

Bu durumun daha tafsilatlı değerlendirilmesi için Milli Görüş Hareketi’ne bağlı ve/veya yakın kuruluşlarda görevi olan bireylerin referandum tercihlerinin incelenmesinin faydalı olacağı görülmüştür. Bu incelemeye dair rakamsal bulgular Tablo 23’de gösterilmiştir.

Tablo 23. Görüşülenlerin Referandum Tercihlerinin Görevli Oldukları Kuruluşlar Üzerine Dağılımı

Görüşülenlerin Referandumdaki Tercihleri	Görüşülenlerin Görevli Oldukları MGH Eksenli Kuruluşlar									
	AGD/MGV		Saadet Partisi		Diğer		Görevi Olmayanlar		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Evet	132	49,8	18	6,8	23	8,7	92	34,7	265	100,0
Hayır	437	48,9	342	38,3	37	4,1	78	8,7	894	100,0
Oy Kullanmayanlar	151	60,9	42	16,9	11	4,4	44	17,7	248	100,0
Toplam	720	51,2	402	28,6	71	5,0	214	15,2	1407	100,0

Tablo 23’de görüşülenlerin 16 Nisan Referandumundaki tercihleri bir değişken olarak bir diğer değişken olan görüşülenlerin görevli oldukları kuruluşlar ile çaprazlanmıştır. Bu tabloya göre halk oylamasında “Evet” seçeneğini tercih eden 265 kişinin %49,8’i AGD/MGV bünyesinde görev yapmakta, %6,8’i ise Saadet Partisi’nde görev yapmaktadır. Referandumda “Hayır” seçeneğini tercih eden 894 kişinin ise %48,9’u AGD/MGV’de, %38,3’ü ise SP’de görev yapmaktadır. Buna ek olarak referandumda oy kullanmayan 248 kişinin %60,9’u AGD/MGV’de, %16,9’u ise SP’de görev yapmaktadır.

Parti kararlarını uygulama noktasında parti görevlilerinin ve partiye en yakın duruşu gösteren gençlik örgütünün tutumunu ve bireylerin siyasal kararlarında içerisinde bulundukları kuruluşların etkilerini incelemek adına Tablo 23 birçok veri sunmaktadır. Örneğin, Saadet Partisi’nin referandum kararı “Hayır” olmasına karşın, parti bünyesinde görev yapan 402 kişiden 18’inin “Evet” tercihinde bulunduğu ve 42 kişinin ise oy kullanmadığı, özetle 60 kişinin parti kararı ile uyumlu hareket etmediği görülmektedir. Bu durum AGD/MGV’de ise şöyledir: AGD/MGV’de görev yapan 720 kişinin 437’si “Hayır” seçeneğini tercih ederek SP’nin almış olduğu kararla uyumlu hareket etmiştir.

Elde edilen bu bulgularla birlikte, görüşülenlerin Referandumdaki tercihlerinin öğrenim durumlarına göre değerlendirilmesi de bu noktada önem arz etmektedir.

Görüşülenlerin referandum tercihlerinin öğrenim durumlarına göre dağılımı Tablo 24’te gösterilmiştir.

Tablo 24. Görüşülenlerin Öğrenim Durumlarına Göre Referandum Tercihlerinin Dağılımı

Öğrenim Durumu	Görüşülenlerin Referandum Tercihleri							
	Evet		Hayır		Oy Kullanmayanlar		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Okur-yazar değil	0	0,0	0	0,0	1	100,0	1	100,0
Okur-yazar	4	14,8	12	44,4	11	40,7	27	100,0
İlkokul mezunu	3	5,6	46	85,2	5	9,3	54	100,0
Ortaokul mezunu	5	6,8	47	63,5	22	29,7	74	100,0
Lise ve dengi mezunu	46	12,4	250	67,6	74	20,0	370	100,0
Ön linsans mezunu	24	16,1	103	69,1	22	14,8	149	100,0
Lisans mezunu	130	22,8	355	62,3	85	14,9	570	100,0
Yüksek lisans mezunu	40	31,5	62	48,8	25	19,7	127	100,0
Doktora veya üzeri	13	37,1	19	54,3	3	8,6	35	100,0
Toplam	265	18,8	894	63,5	248	17,6	1407	100,0

Tablo 24’te görüşülenlerin öğrenim durumlarına dair bulgular ile referandumdaki tercihlerine dair bulgular çaprazlanmak suretiyle elde edilen veriler gösterilmektedir. Tabloya göre görüşülenlerin öğrenim durumlarına göre referandumdaki tercihlerinin değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Örneğin görüşülenler içerisinde ilkokul mezunlarının referandumda “Evet” oyu kullanma oranı %5,6 iken, bu rakam lise mezunlarında %12,4, lisans mezunlarında %22,8’dir; doktora veya üzeri öğrenim durumuna sahip olanlarda ise bu rakam %37,1 olarak saptanmıştır. Bununla birlikte ilkokul mezunlarının referandumda “Hayır” oyu kullanma oranının %85,2 olduğu ve buna karşın lise mezunlarında %62,2 ve doktora veya üzeri öğrenim durumunda olanlarda ise %54,3 oranında “Hayır” tercihinin bulunduğu görülmektedir. Saadet Partisi’nin Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Referandumu’nda “Hayır” oyu kullanma kararı tekrar değerlendirildiğinde, bu kararın Milli Görüşçü çevrelerde değerlendirilmesinin öğrenim düzeyine göre değişkenlik gösterdiği söylenebilmektedir.

5.3.1.3. Katılımcıların Güncel Siyasi Parti Tercihleri

Görüşülenlere yarın seçim olması durumunda siyasi tercihlerinin ne olacağı sorulmuş ve olası partiler seçenek olarak verilmekle birlikte görüşülenlere “Diğer” seçeneği sunulmuştur. Diğer seçeneğini tercih etmeleri durumunda kendilerinin parti ismi yazmaları istenmiştir. Böylelikle seçenekler arasında bulunmayan partilerinde tercih edilebilmesine olanak sağlanmıştır. Görüşülenlerin yarın seçim olması durumunda hangi tercihte bulunacaklarına dair bulgular Tablo 25’te gösterilmektedir.

Tablo 25. Güncel Siyasi Tercihlerine Göre Araştırma Grubunun Dağılımı

Siyasi Parti	N	%
Ak Parti	132	9,4
İyi Parti	1	0,1
MHP	9	0,6
Saadet Partisi	1153	81,9
Dr. Fatih Erbakan	39	2,8
Oy Kullanmam	68	4,8
Kararsız	5	0,4
Toplam	1407	100,0

Tablo 25’e göre görüşülenlerin %81,9’u yarın seçim olması durumunda Saadet Partisi’ni tercih edeceklerini ifade etmiştir. Bununla birlikte Ak Parti’ye oy vereceğini ifade edenler görüşülenlerin %9,4’ünü, oy kullanmayacağını söyleyenler görüşülenlerin %4,8’ini oluşturmaktadır. “Diğer” seçeneğini tercih ederek açık uçlu bölüme Dr. Fatih Erbakan’ın bir siyasi partisinin olması durumunda o partiye oy vereceğini ifade edenler görüşülenlerin %2,8’ini oluşturmaktadır.

5.3.1.4. Araştırma Kapsamındakilerin Siyasal Bilgi Kaynakları

Görüşülenlerin siyasi bilgi ve birikimlerini ne şekilde kazandıklarına dair bulgular Tablo 26’da ifade edilmiştir.

Tablo 26. Siyasal Bilgi Kaynaklarına Göre Görüşülenlerin Dağılımı

Araç	N	%
Bireysel çalışmalar sayesinde	215	15,3
Milli Görüş eksenli STK'lardaki eğitim, seminer, vb. sayesinde	614	43,6
Milli Görüş'ün yayın organları sayesinde	85	6,0
Partinin çalışmaları sayesinde	117	8,3
Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın anlattıkları sayesinde	376	26,7
Toplam	1407	100,0

Tablo 26'da görüldüğü üzere örneklem grubunun büyük çoğunluğunu ifade eden %43,6'lık kesimi siyasi bilgi ve birikimlerini Milli Görüş eksenli sivil toplum kuruluşlarındaki eğitim, seminer gibi araçlar sayesinde elde ettiklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanında görüşülenlerin %26,7'si siyasi bilgi ve birikimini Erbakan'ın anlattıkları sayesinde, %15,3'ü kendi çalışmaları sayesinde, % 8,3'ü parti çalışmaları sayesinde, %6,0'sı ise Milli Görüş'ün yayın organları aracılığıyla elde ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu tablo, Milli Görüş çevrelerinde sivil toplum kuruluşlarının siyasallaşma süreci açısından önemini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca bu tablonun bireylerin siyasallaşma süreçlerinde siyasi liderlerin etkisine dair de önemli veriler sunduğu düşünülmektedir.

5.3.2. Milli Görüş Hareketi ile Parti Özdeşimi Kurma

MGH'nin bireylerin siyasallaşması üzerindeki etkisinin anlaşılabilmesi için bireylerin MGH ile ilişkilerinin ve MGH hakkındaki fikirlerinin değerlendirilmesi elzem görülmektedir. Bundan dolayı bu bölümde görüşülenlerin MGH ile ne şekilde tanıştıkları, harekete katılanların ne şekilde katıldıkları, hareketle hangi seviyede etkileşim içerisinde oldukları, harekete ne düzeyde bağlı oldukları ve MGH ile ilgili birtakım hususlardaki değerlendirmeleri gibi konular değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular sayesinde görüşülenlerin siyasallaşmasında MGH'nin ne şekilde ve hangi seviyede etkili olduğu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

5.3.2.1. Örneklem Grubunun Milli Görüş Hareketi ile Tanışma Süreçlerine Dair Bulgular

Bireylerin MGH ile ilişkilerinin sağlıklı değerlendirilebilmesi şüphesiz onların hareket ile tanışma süreçlerini en iyi şekilde anlamak ile mümkün olacaktır. Dolayısıyla bu bölümde bireylerin tanışmadan önceki siyasi görüşleri, hareketle hangi tarihler arasında tanıştıkları, hareketle ilk temasının ne şekilde gerçekleştiği, hangi araç sayesinde tanıştıkları ve hangi etken sayesinde fikirleri benimsedikleri gibi konular değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler aracılığıyla MGH'nin ne şekilde, hangi zaman aralıklarında ve hangi araçları kullanarak bireylere daha etkili ulaşabildiği ve bireylerin siyasallaşma süreçlerine dâhil olduğu konularına açıklık kazandırmak hedeflenmiştir.

Bu hedefler çerçevesinde ilk olarak görüşülenlerin MGH ile tanışmadan önce hangi siyasi partileri tercih ettikleri hususunun değerlendirilmesi önemli görülmüştür. Bireylerin MGH ile tanışmadan önceki siyasi tercihlerine göre dağılımı Tablo 27'de gösterilmiştir. Bu soruda görüşülenlere “Diğer” seçeneğini açık uçlu olarak doldurma imkânı sunulmuş ve gelen tüm veriler tabloya aktarılmıştır.

Tablo 27. Görüşülenlerin MGH ile Tanışmadan Önceki Siyasi Tercihlerine Göre Dağılımı

Tercih	N	%
AK PARTİ - Adalet ve Kalkınma Partisi	161	11,4
ANAP - Anavatan Partisi	28	2,0
AP - Adalet Partisi (DP - Demokrat Parti) (DYP - Doğru Yol Partisi)	11	0,8
BBP - Büyük Birlik Partisi	6	0,4
CHP - Cumhuriyet Halk Partisi	17	1,2
MHP - Milliyetçi Hareket Partisi (MÇP - Milliyetçi Çalışma Partisi)	45	3,2
DSP - Demokratik Sol Parti	9	0,6
HDP - Halkların Demokratik Partisi	7	0,5
Çocukluk dönemlerinden itibaren Milli Görüş Hareketi içerisinde olanlar	679	48,3
Siyasi parti tercihi olmayanlar	444	31,6
Toplam	1407	100,0

Tablo 27'ye göre görüşülenlerin hemen yarısını ifade etmekte olan %48,3'lük kesimi çocukluk dönemlerinden beri MGH içerisinde bulunduklarını ifade etmişlerdir. Bu durum aile içerisinde veya ailenin yönlendirmesi ile meydana gelen siyasallaşmanın görülmesi açısından daha önce ifade edilen bulgu ve yorumları destekleyici bir durumdur. Bunun yanı sıra görüşülenlerin %31,6'sı MGH ile tanışmadan önce herhangi bir siyasi tercihlerinin bulunmadığını ifade etmişlerdir. Bu durum da hiçbir siyasi görüşe sahip olmadığı halde MGH ile tanışarak siyasal fikirler edinen geniş kesimlerin olduğunu ortaya koyar niteliktedir. MGH'nin siyasallaştırma yönünü aydınlatmak açısından şüphesiz bu bulgu en değerli bulgulardan biri olarak değerlendirilebilir.

Tüm bunlara ek olarak; görüşülenler arasında bir siyasi parti tercihi varken MGH ile tanışan kesimler içerisinde en geniş kesimin MGH ile tanışmadan önce Ak Parti taraftarı olan kişilerden oluştuğu görülmektedir. Görüşülenlerin %11,4'ü MGH ile tanışmadan önce siyasi tercihinin Ak Parti olduğunu ifade etmiştir. Tablonun yapısı sebebiyle MGH ile tanışmadan önce Ak Partili olan bu kesimdeki insanların ne kadarının MGH ile tanıştıktan sonra siyasi tercihinin Milli Görüş'ün siyasi partisinden yana kullandığını bilememekteyiz. Buna rağmen tabloya göre MGH'nin kendi partisi dışındaki siyasi partiler içerisinde en çok Ak Parti tabanı ile etkileşim halinde olduğunu söyleyebilmekteyiz.

Bu bilgilerin yanı sıra gerek çocukluğundan beri MGH içerisinde olan bireylerin, gerek hiçbir siyasi tercihi yokken MGH ile tanışan bireylerin ve gerekse Ak Partili olup da MGH ile tanışan bireylerin MGH ile tanışma araçları önem arz etmektedir. Bu sebeple önce genel olarak görüşülenlerin MGH ile ilk temaslarının hangi araçlar aracılığıyla gerçekleştiğine dair bulguların, ardından ise görüşülenlerin MGH ile tanışmadan önceki siyasi tercihlerinin MGH ile ilk temaslarını sağlayan kuruluşlar üzerine dağılımının değerlendirilmesi faydalı görülmüştür.

Görüşülenlerin MGH ile ilk temasının gerçekleştiği kuruluşlara göre dağılımı tablo 28'de gösterilmiştir.

Tablo 28. Milli Görüş Hareketi ile İlk Temasının Gerçekleştiği Kuruluşlara Göre Katılımcıların Dağılımı

Kuruluşlar	N	%
Anadolu Gençlik Derneği(AGD) / Milli Gençlik Vakfı(MGV) ile	815	57,9
Diğer STK, sendika v.s.	36	2,6
Parti (MNP, MSP, RP, FP, SP)	556	39,5
Toplam	1407	100,0

Tablo 28’e göre görüşülenlerin %57,9’unu oluşturan çoğunluğunun MGH ile ilk temasının gençliğe yönelik çalışmalar yapan sivil toplum kuruluşları aracılığıyla gerçekleştiği görülmektedir. Parti aracılığıyla MGH ile ilk temasının gerçekleştiğini ifade edenler ise görüşülenlerin %39,5’ini oluşturmaktadır. Görüşülenlerin çoğunluğunun genç yaş kuşağında olduğu bilgisiyle değerlendirildiğinde, AGD/MGV’nin bu tabloda etkili bir noktada görülmesi anlaşılır bir durum olarak ifade edilebilir. Bununla birlikte siyasi partilerin medya aracını kullanma ve insanlara bu şekilde ulaşma imkânının sivil toplum kuruluşlarına nazaran daha fazla olması durumu dikkate alındığında, AGD/MGV’nin bu alandaki etkinliğinin partilerden yüksek olması durumu daha dikkat çekici hale gelmektedir. Bu durum gençlere hitap eden Milli Görüş eksenli sivil toplum kuruluşlarının (Geçmişte MGTV, günümüzde AGD) etkili çalıştığı düşüncesini destekler niteliktedir.

Görüşülenlerin MGH ile tanışmadan önceki siyasi tercihlerinin, MGH ile ilk temasını sağlayan kuruluşlar üzerine dağılımı Tablo 29’da gösterilmiştir.

Tablo 29. Görüşülenlerin MGH İle Tanışmadan Önceki Siyasi Tercihlerinin, MGH İle İlk Temasını Sağlayan Kuruluşlar Üzerine Dağılımı

MGH ile Tanışmadan Önceki Siyasi Tercihler	MGH ile İlk Teması Sağlayan Kuruluşlar							
	Anadolu Gençlik Derneği(AGD) / Milli Gençlik Vakfı(MGV)		Diğer STK, sendika v.s.		Parti (MNP, MSP, RP, FP, SP)		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
AK PARTİ - Adalet ve Kalkınma Partisi	118	73,3	8	5,0	35	21,7	161	100,0
ANAP - Anavatan Partisi	17	60,7	5	17,9	6	21,4	28	100,0
AP - Adalet Partisi (DP - Demokrat Parti) (DYP - Doğru Yol Partisi)	2	18,2	0	0,0	9	81,8	11	100,0
BBP - Büyük Birlik Partisi	4	66,7	1	16,7	1	16,7	6	100,0
CHP - Cumhuriyet Halk Partisi	9	52,9	0	0,0	8	47,1	17	100,0
MHP - Milliyetçi Hareket Partisi (MÇP - Milliyetçi Çalışma Partisi)	21	46,7	2	4,4	22	48,9	45	100,0
DSP - Demokratik Sol Parti	3	33,3	0	0,0	6	66,7	9	100,0
HDP - Halkların Demokratik Partisi	6	85,7	0	0,0	1	14,3	7	100,0
Çocukluk dönemlerimden beri Milli Görüş Hareketi içerisindeyim	366	53,9	10	1,5	303	44,6	679	100,0
Siyasi parti tercihi olmayanlar	269	60,6	10	2,3	165	37,2	444	100,0
Toplam	815	57,9	36	2,6	556	39,5	1407	100,0

Tablo 29'a göre çocukluğundan beri MGH içerisinde olduğunu beyan edenlerin %53,9'u ilk olarak AGD/MGV ile, %44,6'sı ise ilk olarak siyasi parti ile temasını sağladığını ifade etmiştir. MGH ile tanışmadan önce herhangi bir siyasi tercihi olmadığını ifade edenlerin ise %60,6'sı ilk olarak AGD/MGV ile, %37,2'si ise ilk olarak siyasi parti ile temas sağladığını ifade etmiştir. Bunların yanı sıra MGH ile tanışmadan önce siyasi tercihini Ak Parti'den yana kullandığını ifade edenlerin %73,3'ünün ilk olarak AGD/MGV ile, %21,7'sinin ise ilk olarak siyasi parti ile temas

kurduğu görülmektedir. Tabloya göre SP'ye nazaran AGD/MGV'nin Ak Parti tabanı ile daha etkili iletişim kurduğu görülmektedir. Ayrıca siyasi tercihi olmayan bireylere ulaşma noktasında da AGD/MGV'nin Milli Görüş'ün siyasi partilerine göre bir adım önde olduğu ifade edilebilmektedir. Tüm bunların yanı sıra HDP'li olarak MGH ile temas haline geçen kişilerin de %85,7'sinin AGD/MGV ile bu teması sağladığı görülmektedir ve bu durum da dikkat çekici bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tablo MGH'nin genç yaş gruplarına hitap eden sivil toplum kuruluşlarının birçok kesim üzerindeki etkinliğini savunan görüşleri destekler niteliktedir.

Görüşülenler arasında MGH'nin hangi dönemlerde daha etkin olduğunu görebilmek adına görüşülenlerin MGH ile hangi tarihler arasında tanıştıklarının değerlendirilmesi de bu noktada önemli görülmektedir. Görüşülenlerin MGH ile tanıştıkları dönemlere göre dağılımı tablo 30'da gösterilmiştir.

Tablo 30. Görüşülenlerin Milli Görüş Hareketi ile Tanışma Dönemlerine Göre Dağılımı

Yıllar	N	%
1969 – 1980 yılları arasında	84	6,0
1981 – 1990 yılları arasında	179	12,7
1991 – 2000 yılları arasında	466	33,1
2001 – 2010 yılları arasında	416	29,6
2010'dan sonra.	262	18,6
Toplam	1407	100,0

Tablo 30'a göre görüşülenlerin %33,1'i 1991-2000 yılları arasında MGH ile tanıştıklarını ifade etmişlerdir. İfade edilen bu dönem aynı zamanda daha önce ifade edildiği üzere MGH'nin zirve dönemi olarak görülmektedir; zira Refah-yol Hükümeti bu dönem içerisinde kurulmuş, Milli Görüş en yüksek oy oranını bu dönem içerisinde yakalamıştır. Bu sebeple bu dönemi, gerek birçok çalışmada ifade edildiği üzere en güçlü dönem olması itibarıyla gerekse tabloda görüldüğü üzere geniş kitlelere kendini tanıtmaya itibarıyla MGH'nin en etkin olduğu zaman dilimi olarak ifade etmek mümkün olacaktır.

Bunun yanı sıra MGH ile 2001-2010 yılları arasında tanıştığını ifade edenler ise görüşülenlerin %29,6'sını oluşturmaktadır. Her ne kadar bu dönem Milli Görüş

Hareketi adına siyasi açıdan zayıflama dönemi olarak görülse de görüşülenlerin yaş aralıkları dikkate alındığında bu durum anlaşılır görülmektedir.

Görüşülenlerin hangi siyasallaşma araçları sayesinde MGH ile tanıştıklarının bilinmesi de bu çerçevede değerli bir bilgi olacaktır. Görüşülenlerin milli görüş hareketi ile tanışmalarını sağlayan araçlara göre dağılımı Tablo 31’de gösterilmiştir.

Tablo 31. Görüşülenlerin Milli Görüş Hareketi ile Tanışmalarını Sağlayan Araçlara Göre Dağılımı

Araçlar	N	%
Aile	672	47,8
Akraba	77	5,5
Arkadaş	285	20,3
Ev – Yurt ararken	52	3,7
Medya	38	2,7
Parti mitingi	26	1,8
Partinin yerel (ilçe-köy-mahalle) çalışmaları	66	4,7
Sivil toplum kuruluşları	126	9,0
Diğer	65	4,6
Toplam	1407	100,0

Tablo 31’e göre görüşülenlerin yarısına yakınıni ifade etmekte olan %47,8’lik kesimi MGH ile tanışmasını sağlayan etkenin ailesi olduğunu ifade etmişlerdir. Siyasallaşma sürecinde ailenin yeri ile ilgili teorik bilgilerle ve Tablo 27’deki bulgularla bağlantılı olduğu düşünülen Tablo 31’deki bu bulgulara göre Milli Görüş çevrelerinde siyasallaşmanın en önemli aracının aile olduğunu ifade etmek mümkündür.

Bununla birlikte görüşülenlerin MGH ile tanışmalarını sağlayan araçlardan ikincisinin arkadaş etkeni olduğu görülmektedir. MGH ile arkadaş aracılığıyla tanıştığını ifade edenler görüşülenlerin %20,3’ünü oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra MGH’nin sivil toplum kuruluşlarına önem veren bir siyasi hareket olduğu bilinmekle birlikte, MGH ile sivil toplum kuruluşları aracılığıyla tanıştığını ifade edenler görüşülenlerin %9,0’ını oluşturmaktadır.

Görüşülenlerin büyük bir kısmının MGH ile tanıştıktan sonra Milli Görüş düşüncesini benimsedikleri, büyük bir kısmının kendisini Milli Görüşçü olarak gördüğü

ve MİLKO içerisinde görev aldıkları ya da Saadet Partisi'ne oy verdikleri önceki tablolarda görülmektedir. Görüşülenlerin Milli Görüş'ü benimsemelerinde ilk etkenin ne olduğunun da bu konu içerisinde önemli bir bulgu olacağı düşünülmüştür. Görüşülenlerin Milli Görüş'ü benimsemelerinde ilk etkili olan etkenlere göre dağılımı Tablo 32'de gösterilmiştir.

Tablo 32. Görüşülenlerin Milli Görüş'ü Benimsemelerinde İlk Etkili Olan Etkenlere Göre Dağılımı

Etkenler	N	%
Yakınlarının Milli Görüş Hareketi'nde yer alması	99	7,0
Dava düşüncesi	457	32,5
Kariyer hedefleri	2	0,1
Milli Görüş Hareketi içerisinde yer alan aydınlar ve siyasetçiler	21	1,5
Milli Görüş Hareketi içerisindeki görevlilerin hoşgörülü tutum ve davranışları	74	5,3
Milli Görüşçü basın-yayın organları	9	0,6
Prof. Dr. Necmettin Erbakan ve söylemleri	641	45,6
Teşkilat çalışmaları	57	4,1
Teşkilat yapısı	15	1,1
Diğer	32	2,3
Toplam	1407	100,0

Tablo 32'ye göre görüşülenlerin %45,6'sının Milli Görüş'ü benimsemelerinde etkili olan ilk etkenin Erbakan ve söylemleri olduğu görülmektedir. Siyasi liderlerin siyasallaşma konusundaki etkisini anlamak adına bu bulgu önem arz etmektedir. Ayrıca görüşülenlerin %32,5'i Milli Görüş'ü benimsemelerinde etkili olan ilk etkenin dava düşüncesi olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bulgu da bireylerin siyasallaşmalarında siyasal fikirlerle tanışmalarının önemli bir yeri olduğunu ifade eder niteliktedir. Tabloya göre önemli görülen bir başka konu da Milli Görüşçü basın-yayın organları ile ilgili bulgulardır. Medyanın siyasallaşma süreci içerisinde önemli bir yeri olduğu ifade edilmektedir. Buna rağmen görüşülenlerin sadece %0,6'sının Milli Görüş düşüncesini benimsemelerinde Milli Görüşçü basın-yayın organlarının etkili olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Medyanın siyasallaşma süreçlerindeki etkisi ve siyasallaşmanın bir aracı

olduğu birçok çalışmanın konusu olmuştur. Buna rağmen bir görüşü savunan basın-yayın organlarının o görüşün müntesipleri üzerindeki etkinliğinin bu denli düşük olması dikkate değer bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Bu noktada Milli Görüş çevrelerine dair spesifik bir durum ya da Milli Görüş eksenli basın-yayın organlarının başarısızlığı, aranacak iki durum olarak değerlendirilebilir.

5.3.2.2. Görüşülenlerin Milli Görüş Hareketi ile İlişkilerine Dair Bulgular

Önceki bölümde görüşülenlerin MGH ile tanışma süreçlerine dair bulgular değerlendirilmiştir. Bu bölümde ise görüşülenlerin MGH ile ilişkilerini ortaya koymak adına hangi harekete bağlı olan kuruluşlarda görevlerinin olup olmadığı ve görevi olanların hangi kuruluşlarda görev yaptıkları gibi bilgilere başvurulacaktır.

Görüşülenlerin görevli oldukları Milli Görüş eksenli kuruluşlara göre dağılımı Tablo 33'te gösterilmiştir. Görüşülenlere Milli Görüş eksenli kuruluşlardan hangilerinde görevli oldukları sorulmuş ve “Diğer” seçeneği açık uçlu olarak düzenlenmiştir. Diğer seçeneğini tercih etmeleri durumunda görevli oldukları kuruluşları kendilerinin yazmalarının gerektiği görüşülenlere ifade edilmiş ve veri kaybına neden olmamak adına elde edilen tüm bulgular tabloya aktarılmıştır.

Tablo 33. Görüşülenlerin Görevli Oldukları Milli Görüş Eksenli Kuruluşlara Göre Dağılımı

Kuruluşlar	N	%
AGD/MGV	720	51,2
Cansuyu Derneği	2	0,1
Cihannüma Derneği	2	0,1
DİN-BİR-DER	2	0,1
Erbakan Vakfı	44	3,1
ESAM	2	0,1
HUDER	1	0,1
İHH	1	0,1
Memur-Sen	1	0,1
Saadet Partisi	402	28,6
Sağlık-Der	1	0,1
Şuurlu Öğretmenler Derneği	12	0,9
TEKDER	3	0,2
Görevi Olmayanlar	214	15,2
Toplam	1407	100,0

Tablo 33'e göre görüşülenlerin yarısından fazlasını ifade eden %51,2'lik kesiminin Milli Görüş'ün gençlik teşkilatları olan AGD veya MGV'de görevli oldukları görülmektedir. Bununla birlikte görüşülenlerin %28,6'sını Saadet Partisi görevlileri oluşturmaktadır. Görüşülenlerin %15,2'si ise Milli Görüş eksenli kuruluşlarda görevlerinin olmadıklarını ifade etmişlerdir. Bunların yanı sıra görüşülenlerin %3,1'inin Erbakan Vakfı'nda görev yaptıkları görülmektedir.

Görevli olunan kuruluşların cinsiyete üzerine dağılımı Tablo 34'te gösterilmiştir.

Tablo 34. Görevli Olunan Kuruluşların Cinsiyete Üzerine Dağılımı

Kuruluşlar	Cinsiyet					
	Erkek		Kadın		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
AGD/MGV	505	48,0	215	60,4	720	51,2
Cansuyu Derneği	0	0,0	2	0,6	2	0,1
Cihannüma Derneği	2	0,2	0	0,0	2	0,1
DİN-BİR-DER	2	0,2	0	0,0	2	0,1
Erbakan Vakfı	38	3,6	6	1,7	44	3,1
ESAM	2	0,2	0	0,0	2	0,1
HUDER	0	0,0	1	0,3	1	0,1
İHH	1	0,1	0	0,0	1	0,1
Memur-Sen	1	0,1	0	0,0	1	0,1
Saadet Partisi	317	30,2	85	23,9	402	28,6
Sağlık-Der	1	0,1	0	0,0	1	0,1
ÖĞDER	12	1,1	0	0,0	12	0,9
TEKDER	3	0,3	0	0,0	3	0,2
Görevi Olmayanlar	167	15,9	47	13,2	214	15,2
Toplam	1051	100,0	356	100,0	1407	100,0

Tablo 34'e göre erkeklerin %48,0'ı, kadınların ise %60,4'ü AGD/MGV'de görev yapmaktalar. Bununla birlikte erkeklerin %30,2'sinin, kadınların ise %23,9'unun SP'de görev yaptıkları görülmektedir. Ayrıca erkeklerin %15,9'unun, kadınların ise %13,2'sinin görevi olmadığı görülmektedir. Bu veriler ışığında, Milli Görüş içerisinde görevli olanların görev yaptıkları kuruluşların arasında cinsiyete bağlı olarak kısmen değiştiğini söylemek mümkündür. Tabloya göre Milli Görüş içerisindeki kadınların erkeklerden daha fazla sivil toplum kuruluşlarını tercih ettikleri ve parti çalışmalarını erkeklerin kadınlara nazaran daha yüksek oranlarda tercih ettikleri görülmektedir.

5.3.2.3. Araştırma Grubunun Milli Görüş Hareketi ile Bağlılık ve Etkileşim Düzeyleri Hakkındaki Bulgular

Görüşülenlerin MGH ile tanışma süreçleri ve MGH içerisindeki pozisyonları hakkındaki bulgu ve bilgilerin yanı sıra, Milli Görüş'e ne düzeyde bağlı oldukları ve hangi seviyede etkileşim halinde oldukları da araştırmanın konuları içerisinde yer almıştır. Zira insanların bir harekete veya bir görüşe bağlılık seviyelerinin onların siyasallık durumları ile doğrudan ilişkili olduğu düşünülmüştür. Bu sebeple, bu bölümde görüşülenlerin Milli Görüşçü yayın organlarını takip etme, siyasi parti genel kongrelerine katılma, harekete aidat verme gibi birtakım durumlarına dair bulgulara ve bilgilere müracaat edilmiştir.

Görüşülenlere hangi yayın organlarına abone oldukları sorulmuş ve çoklu yanıt imkânının olduğu ifade edilmiştir. Görüşülenlerin abone oldukları yayın organlarına göre dağılımı Tablo 35'te gösterilmiştir.

Tablo 35. Abone Oldukları Yayın Organlarına Göre Katılımcıların Dağılımı (Çoklu Yanıt %)

Yayın Organları	N	%
Anadolu Gençlik Dergisi	514	36,5
Milli Gazete	850	60,4
Genç İstikbal Dergisi	307	21,8
Zehra Dergisi	98	7,0
Hiçbiri	446	31,7
Toplam	1407	100,0

Tablo 35'e göre görüşülenlerin çoğunluğunu ifade etmekte olan %60,4'ünün Milli Gazete abonesi oldukları görülmektedir. Bununla birlikte bir gençlik dergisi olarak Anadolu Gençlik Dergisi'ne görüşülenlerin %36,5'inin abone oldukları görülmektedir. Daha çok çocukluk dönemlerine hitap eden Genç İstikbal Dergisi'ne ise görüşülenlerin %21,8'inin abone oldukları görülmektedir. Ayrıca görüşülenlerin %31,7'sinin bu yayın organlarından hiçbirine abone olmadıkları görülmektedir. Bu bulgular ışığında Milli Görüş'ün yazılı yayın organlarının görüşülenler arasında kısmen sahiplenildiği, bilhassa Milli Görüş'ün gazetesi olan Milli Gazete'nin görüşülenlerin büyük bölümü tarafından takip edildiği söylenebilir.

Gazete, dergi gibi yayın organlarının yanı sıra siyasallaşma süreçlerine etki etme bakımından şüphesiz en önemli yayın organlarından biri televizyondur. MGH bünyesinde yayın yapan TV5 bu açıdan önemli bir yere sahiptir. Görüşülenlerin TV5'i ne sıklıkla takip ettiklerine dair değerlendirmelerine göre dağılım Tablo 36'da gösterilmiştir.

Tablo 36. TV5'i Takip Etme Sıklıklarına Göre Araştırma Grubunun Dağılımı

Değerlendirmeler	N	%
TV5'in ne olduğunu bilmeyenler	7	0,5
İzlemeyenler	233	16,6
Nadiren izleyenler	627	44,6
Sadece haber programlarını takip edenler	126	9,0
Sıklıkla izleyenler	231	16,4
Her gün izleyenler	183	13,0
Toplam	1407	100,0

Tablo 36'ya göre görüşülenlerin %16,6'sının TV5'i izlemediği, %44,6'sının TV5'i nadiren izlediği, %9,0'ının TV5'te sadece haber programlarını takip ettikleri görülmektedir. Tabloya göre TV5'i Milli Görüş çevrelerinde sıklıkla ya da her gün izleyenlerin oranının toplamının %29,4 olduğu bilgisi ve Milli Gazete ile ilgili Tablo 35'deki bulgular doğrultusunda, TV5'in Milli Gazete'ye nazaran daha az takip edildiği değerlendirilebilir. Ayrıca bu bulgular, siyasallaşma süreçlerinin en önemli etkenlerinden biri olan televizyonda Milli Görüş düşüncesindeki bir kanalın (TV5'in) Milli Görüş çevrelerince az takip edilmesinin sebepleri hakkında merak

uyandırmaktadır. Bulgular doğrultusunda ilk akla gelen, MGH'nin televizyonu etkin kullanamamasının bu konuda bir etken olduğudur.

İnsanların oy verdikleri siyasi partinin genel kongrelerine katılmaları siyasallaşma düzeyinin göstergelerinden biri olarak değerlendirilebilir; çünkü genel kongreler son derece siyasi olaylardır. Sadece oy kullanan bir birey ile oy kullandığı partinin genel kongrelerine katılacak kadar partiyi benimsemiş bir birey arasında hem siyasallık yönünden hem de siyasi harekete bağlılık yönünden fark olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle görüşülenlerin hem siyasallık düzeyleri hakkında hem de MGH'ye bağlılıklarının düzeyi hakkında fikir sahibi olmak amacıyla genel kongrelere katılım durumlarının incelenmesi faydalı görülmüştür. Görüşülenlerin SP'nin genel kongrelerine katılım sıklıklarına göre dağılımı Tablo 37'de gösterilmiştir.

Tablo 37. SP'nin Genel Kongrelerine Katılım Sıklıklarına Göre Dağılım

Değerlendirmeler	N	%
Genel kongrelere düzenli olarak katılanlar.	308	21,9
Çoğunlukla genel kongrelere katılanlar	389	27,6
Nadiren genel kongrelere katılanlar	401	28,5
Hiçbir genel kongreye katılmayanlar	309	22,0
Toplam	1407	100,0

Tablo 37'ye göre görüşülenlerin %21,9'u düzenli olarak genel kongrelere katıldığını, %27,6'sı çoğunlukla genel kongrelere katıldığını ifade etmişlerdir. Bunların yanı sıra görüşülenlerin %28,5'i nadiren genel kongrelere katıldıklarını, %22,0'ı ise hiçbir genel kongreye katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Genel kongrelere katılımın bir siyasallaşma göstergesi olarak kabul edilmesi durumunda görüşülenlerin %21,9'unun son derece siyasal kişilerden oluştuğunu ifade etmek mümkün olmaktadır. Ayrıca hiçbir genel kongreye katılmayan %22,0'lık kesimin ise siyasallaşmamış bir kesim olduğunu söylemek mümkün değildir, çünkü insanların genel kongrelere katılmak istemelerine rağmen katılmalarını engelleyen faktörler olabilir. Memuriyet, ekonomik durum veya sağlık problemleri bu gerekçelere örnek niteliğindedir.

Görüşülenlerin hem hareketi ne ölçüde benimsediklerini ve sahiplendiklerini hem de hem de ne ölçüde önemsediklerini gösteren bir başka konu ise harekete bağlı

kuruluşlara aidat verip vermemesidir. Görüşülenlerin MGH içerisindeki kuruluşlara aidat verme durumlarına göre dağılımı Tablo 38’de gösterilmiştir.

Tablo 38. Milli Görüş Hareketi İçerisindeki Kuruluşlara Aidat Verme Durumlarına Göre Katılımcıların Dağılımı

Cevap	N	%
Evet	1070	76,0
Hayır	337	24,0
Toplam	1407	100,0

Tablo 38’e göre %76,0’ının MGH bünyesindeki kuruluşlara aidat verdiği, %24,0’ının ise vermediği görülmektedir. Aidat vermenin aidiyet hissiyatının gelişmesi ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde tabloya göre görüşülenlerin büyük çoğunluğunun hareketi benimsediği ve harekete maddi kaynak sağladığı görülmektedir.

Aidat vermenin şüphesiz bireylerin gelir düzeyi ile de doğrudan ilişkili olduğu düşünülmektedir. Çünkü insanların geçimlerine yönelik giderlerini önceleyeceği varsayılarak gelir düzeyi düşük olanların yüksek olanlara nazaran daha az aidat vermesi beklenilebilir. Görüşülenlerin gelir düzeylerinin aidat verme durumları üzerine dağılımı Tablo 39’da gösterilmiştir.

Tablo 39. Görüşülenlerin Gelir Düzeylerinin Aidat Verme Durumları Üzerine Dağılımı

Gelir Düzeyi	Aidat Verme Durumu					
	Evet		Hayır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
0 – 1404 TL	89	75,4	29	24,6	118	100,0
1405 – 2000 TL	153	77,3	45	22,7	198	100,0
2001 – 3000 TL	246	74,1	86	25,9	332	100,0
3001 – 5000 TL	361	80,0	90	20,0	451	100,0
5001 TL veya üzeri	221	71,8	87	28,2	308	100,0
Toplam	1070	76,0	337	24,0	1407	100,0

Tablo 39'a göre gelir durumunun değişmesine bağlı olarak yüksek oranda değişen bir aidat verme durumu saptanamamıştır. Görüşülenlerin genel sonuçlara göre %76,0'ının Milli Görüşçü kuruluşlara aidat verdikleri görülmüştü. Bu oranın gelir grupları içerisinde de çok büyük ve dikkate değer bir oranda değiştiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Çok küçük farklılıklar olmakla birlikte en yüksek aidat verme oranı 3001-5001 gelir grubunda görülmüştür. En düşük aidat verme oranı ise yüksek gelir grubunda görülmüştür.

Tüm bunlarla birlikte insanların bir fikri ya da bir teşkilatı hangi düzeyde benimseyip kabullendiği, onun ailesindeki bireyleri o fikre ya da harekete yönlendirmesi ile de anlaşılmaktadır. Şüphesiz hiç kimse zararlı olabilme ihtimali olan bir düşünceye ya da harekete çocuklarının yönelmesini istemeyecektir. Bu çerçevede görüşülenlerin, çocuklarının ya da torunlarının MGH içerisinde yetişmesini isteme durumlarına göre dağılımı Tablo 40'ta gösterilmiştir.

Tablo 40. Çocuklarının ya da Torunlarının MGH İçerisinde Yetişmesini İsteme Durumlarına Göre Örneklem Grubunun Dağılımı

Cevap	N	%
Evet	1324	94,1
Hayır	21	1,5
Kararsız	62	4,4
Toplam	1407	100,0

Tablo 40'a göre çocuklarınızın ya da torunlarınızın MGH içerisinde yetişmesini ister misiniz sorusuna görüşülenlerin %94,1'i olumlu, %1,5'i olumsuz yanıt vermişlerdir. Görüşülenlerin %4,4'ü ise bu konuda kararsız olduklarını ifade etmişlerdir. Tabloya göre çocuklarının ya da torunlarının MGH içerisinde yetişmesini isteyenlerin oranı(%94,1) daha önce Tablo 20'de ifade edilen kendisini Milli Görüşçü olarak ifade edenlerin oranından (%91,5) bile yüksek ölçülmüştür. Bu durum dikkate değer bir durumdur. Özetle, Milli Görüş çevrelerindeki insanların çok büyük bölümü çocuklarının veya torunlarının hareketin içerisinde yetişmesini isteyecek kadar harekete güven ve aidiyet duymaktadırlar.

Annelerin çocuklar üzerindeki duygu ve düşüncelerinin babalardan kısmen farklı olduğu bilgisinden hareketle, çocuklarının veya torunlarının MGH içerisinde

yetişmesini isteyenlerin cinsiyete göre dağılımı araştırma konusuna dâhil edilmiştir. Bu çerçevede görüşülenlerin çocuklarının ya da torunlarının MGH içerisinde yetişmesini isteme durumlarının cinsiyet üzerine dağılımı Tablo 41’de gösterilmiştir.

Tablo 41. Görüşülenlerin Çocuklarının ya da Torunlarının Milli Görüş Hareketi İçerisinde Yetişmesini İsteme Durumlarının Cinsiyet Üzerine Dağılımı

Cinsiyet	Görüşülenlerin Çocuklarının ya da Torunlarının MGH içerisinde Yetişmesini İsteme Durumları							
	Evet		Hayır		Kararsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Erkek	986	93,8	19	1,8	46	4,4	1051	100,0
Kadın	338	94,9	2	0,6	16	4,5	356	100,0
Toplam	1324	94,1	21	1,5	62	4,4	1407	100,0

Tablo 41’e göre çocuklarının veya torunlarının MGH içerisinde yetişmesini isteme durumunun görüşülenlerin cinsiyetine göre anlamlı bir değişiklik göstermediği, erkekler ve kadınlarda hesaplanan oranların birbirine ziyadesiyle yakın olduğu görülmüştür.

5.4. Milli Görüşçü Siyasallaştırmanın Yargısal Görünümleri

Bu bölümde görüşülenlerin siyasallaşmaları, bilgi ve duygu boyutunda ele alınarak değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler tablo ve çapraz tablolarla desteklenmiştir.

5.4.1. Milli Görüş Hareketi'nin Karşılaştığı Olumsuzluklara Dair Görüşler

Milli Görüş çevrelerinin siyasallaşma süreçlerini ve siyasallaşma düzeylerini anlayabilmek amacıyla siyasi birtakım hadiseleri ne şekilde değerlendirdiğinin bilinmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu sebeple Milli Görüş'ün yaşadığı olumsuzlukları ve karşılaşılan engelleri ne şekilde değerlendirdiklerine dair bulgular tablolarla ifade edilmeye çalışılmıştır.

Görüşülenlerin Milli Görüş Hareketi'nin yaşadığı en büyük olumsuzluğun ne olduğu konusundaki görüşlerine göre dağılımı Tablo 42'de gösterilmiştir.

Tablo 42. Milli Görüş Hareketi'nin Yaşadığı En Büyük Olumsuzluğun Ne Olduğu Konusundaki Görüşlerine Göre Görüşülenlerin Dağılımı

Olaylar	N	%
1980 Darbesi	15	1,1
28 Şubat Postmodern Darbesi	376	26,7
Milli Görüşçülerin görüş ayrılıklarına düşmesi	462	32,8
Necmettin Erbakan'ın vefat etmesi	165	11,7
Numan Kurtulmuş ve ekibinin ayrılması	40	2,8
Recep Tayyip Erdoğan ve ekibinin ayrılması	349	24,8
Toplam	1407	100,0

Tablo 42'ye göre görüşülenlerin %32,8'i Milli Görüş Hareketi'nin yaşadığı en büyük olumsuzluk olarak Milli Görüşçülerin görüş ayrılıklarına düşmesini görmektedirler. Bu bulguya göre Milli Görüşçüler arasında görüş ayrılıklarının bulunmasının görüşülenlerin hatırı sayılır bir kesimini rahatsız ettiği ifade edilebilmektedir. Bununla birlikte görüşülenlerin %26,7'si 28 Şubat'ta gerçekleşen Postmodern Darbe'yi, %24,8'i ise Recep Tayyip Erdoğan ve ekibinin Milli Görüş'ten ayrılmasını Milli Görüş Hareketi'nin yaşadığı en büyük olumsuzluk olarak değerlendirmişlerdir.

Milli Görüş Hareketi'nin yaşadığı en büyük olumsuzlukla ilgili değerlendirmelerin yanı sıra hareketin önündeki en büyük engelin ne olduğu konusunda da görüşülenlerin düşünceleri önemli yer tutmaktadır. Görüşülenlerin bu husustaki değerlendirmelerine dair bulgular Tablo 43'te gösterilmiştir.

Tablo 43. Milli Görüş Hareketi'nin Önündeki En Büyük Engelin Ne Olduğu Konusundaki Görüşlerine Göre Katılımcıların Dağılımı

Durumlar	N	%
Eğitim sistemi	32	2,3
Kapitalizm	29	2,1
Kemalizm	16	1,1
Küresel sistem	158	11,2
Laiklik	17	1,2
Medya'nın taraflı olması	237	16,8
Muhafazakârlık	179	12,7
Toplumun güce ve güçlüye değer vermesi	445	31,6
Toplumun yönlendiriliyor olması	294	20,9
Toplam	1407	100,0

Tablo 43'e göre görüşülenlerin %31,6 sı toplumun güce ve güçlüye değer vermesi durumunu, %20,9'u ise toplumun yönlendiriliyor olması durumunu Milli Görüş'ün önündeki en büyük engel olarak ifade ettikleri görülmektedir. Aynı zamanda bu iki seçeneğin en çok tercih edilen iki seçenek olduğu ve oransal olarak toplamda %52,5 rakamına tekabül ettiği görülmektedir. Bu noktada, hareketin kurucu lideri Erbakan'ın, Milli Görüş'ün önündeki engellerle ilgili birçok ifadesinde küresel sisteme atıf yapmasına karşın, görüşülenlerin hemen yarısından fazla bir kesiminin Milli Görüş'ün önündeki en büyük engelin toplumla ilgili nedenler olduğunu ifade etmeleri dikkate değer bir konu olarak değerlendirilebilir. Bu durumun daha spesifik bir çalışmayla incelenmesinin faydalı olabileceği düşünülmektedir.

5.4.2. Türkiye'nin Dış Politikası Hakkındaki Görüşler

Milli Görüş Hareketi'nin kendine özgü bir dış politika anlayışı olduğu, günümüzde önemli bazı uluslararası kuruluşlara karşı mesafeli duruşu, iktidar yıllarında

uyguladığı dış politika gibi birçok durum bu çalışmada ve başka birçok çalışmada ifade edilmiştir. Uluslararası birtakım konuların Milli Görüşçü çevrelerde ne şekilde değerlendirildiği ve Milli Görüş Hareketi'nin temel görüşlerinin Milli Görüş tabanında hangi seviyede benimsendiği gibi birtakım durumların, siyasal fikirlerin tabana ne düzeyde aktarılabilirdiği ve tabanın siyasallaşmasının nasıl şekillendiği gibi konularda aydınlatıcı saptamalar sağlayacağı düşünülmüştür.

Bu kapsamda; görüşülenlerin Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılıp/katılmaması konusundaki görüşlerine göre dağılımı Tablo 44'te gösterilmiştir.

Tablo 44. Avrupa Birliği Hakkındaki Görüşlerine Göre Görüşülenlerin Dağılımı

AB'ye Katılmaya İlişkin Görüşler	N	%
Evet	46	3,3
Hayır	1320	93,8
Kararsız	41	2,9
Toplam	1407	100,0

Tablo 44'e göre görüşülenlerin çok büyük bir çoğunluğunu oluşturan %93,8'lik kesimin Avrupa Birliği'ne katılma fikrine mesafeli durduğu görülmektedir. Bununla birlikte görüşülenlerin %3,3'lük kesimi AB'ye katılmalıyız derken, %2,9'luk kesim ise kararsız olduğunu ifade etmiştir. Tablonun genel görünümüne bakıldığında görüşülenlerin büyük çoğunluğunun bu konudaki düşüncesinin Milli Görüş Hareketi'nin ve Necmettin Erbakan'ın savunduğu fikirlerle uyumlu olduğu görülmektedir.

Avrupa Birliği konusunda olduğu gibi Türkiye'nin uluslararası müttefiklerinin hangi devletler olması gerektiği konusunda da Milli Görüş'ün tutumu son derece belirgindir. Bu çalışmada ve birçok çalışmada ifade edildiği üzere Milli Görüş, halkının çoğunluğu Müslüman olan ülkelerle ittifak halinde olmanın faydalı olacağını savunmuş ve bu konudaki uluslararası alanda en önemli adımlardan biri kabul edilen D-8'in kuruluşunda öncü rol üstlenmiştir. Bu bilgiler ışığında; çok özel bir konu olarak değerlendirilebilecek olan uluslararası müttefiklik hususunda, Milli Görüş Hareketi'nin temel savunularını tabana ne düzeyde aktardığını anlamak adına, Tablo 45 önemli bulgular sunmaktadır. Görüşülenlerin, Türkiye'nin menfaatleri doğrultusunda hangi

lkeler ile ittifak kurması gerektiğine dair görüşlerine göre dağılımı Tablo 45’te gösterilmiştir. Sorunun oklu yanıt sisteminde olduğu görüşülenlere bildirilmiştir.

Tablo 45. Türkiye’nin Menfaatleri Doğrultusunda Hangi lkeler ile İttifak Kurması Gerektiği Konusundaki Görüşlerine Göre Görüşülenlerin Dağılımı (Çoklu Yanıt %)

lkeler	N	%
ABD	62	4,4
Rusya	181	12,9
Almanya	116	8,2
İran	1053	74,9
Pakistan	1041	74,0
Endonezya	997	70,9
Hiçbiri	148	10,5
Toplam	1407	-

Tablo 45’e göre İran ile ittifak kurulmasını savunanlar görüşülenlerin %74,9’luk kısmı oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra görüşülenlerin %74,0’ı Pakistan ile ittifak kurulmasını ve %70,9’u Endonezya ile ittifak kurulmasını savunmuştur. Genel görünüme bakıldığında bu 3 devlet dışındaki seçeneklerin belirgin şekilde az sayıda tercih edildiği görülmektedir. D-8 lkeleri içerisinde yer alan İran, Pakistan ve Endonezya’nın görüşülenlerin büyük çoğunluğu tarafından tercih edilmesi, Milli Görüşün müttefik ülkeler konusundaki görüşlerinin taban tarafından büyük oranda benimsendiğini ifade etmektedir.

5.4.3. Milli Görüş Hareketi’ne İlişkin Genel Düşünceler

Bu bölümde görüşülenlerin Milli Görüş Hareketi ile ilgili genel bazı konulardaki görüş ve değerlendirmelerine başvurularak, MGH’nin bireylerde oluşturduğu etki, bireylerin geçmişe ve geleceğe dair düşünceleri ve SP ile Milli Görüş arasındaki ilişkiye dair fikirleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Böylelikle bireylerin Milli Görüş’e bakışının analizi yapılarak görüşülenlerin siyasallaşmaları üzerine genel değerlendirmeler hedeflenmiştir.

5.4.3.1. Milli Görüş'ün Yayın Organlarının Etkileyici Olduğu Konular

Bu perspektif ile ilk olarak Milli Görüş'ün yayın organlarının bireyleri hangi konularda daha fazla etkilediğinin değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Görüşülenlerin Milli Görüş'ün yayın organlarından hangi konularda daha fazla etkilendiklerine göre dağılımı çoklu yanıt sistemine göre hesaplanarak Tablo 46'da gösterilmiştir.

Tablo 46. Görüşülenlerin, Milli Görüş'ün Yayın Organlarından (Dergiler Kitaplar, Milli Gazete, TV5 v.s.) Etkilendikleri Konulara Göre Dağılımı (Çoklu Yanıt %)

Konular	N	%
Dini Konular	627	44,6
Siyasi Konular	1053	74,8
Ekonomik Konular	520	37,0
Sosyo-kültürel Konular	703	50,0
Hiçbiri	150	10,7
Toplam	1407	100,0

Tablo 46'ya göre Milli Görüş yayın organlarından görüşülenlerin %74,8'i siyasi konularda etkilendiklerini, %50,0'ı sosyo-kültürel konularda etkilendiklerini %44,6'sı dini konularda etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Görüşülenlerin %10,7'si hiçbir konuda Milli Görüş yayınlarından etkilanmediklerini ifade etmişlerdir. Tabloya göre Milli Görüş Hareketi'nin iletişim araçlarının bilhassa siyasi konularda Milli Görüş çevreleri üzerinde etkileyici yönünün olduğu görülmektedir.

5.4.3.2. Milli Görüş'ün Geleceğine İlişkin Tasavvurlar

Görüşülenlerin gelecekle ilgili duygu ve düşüncelerinin onların siyasal fikirleri, bu fikirlere bağlılıkları ve siyasallıkları ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede onların siyasal anlamda geleceğe dair umut ve beklentilerinin değerlendirilmesi gerekli görülmüştür. Görüşülenlerin MGH'nin yakın gelecekte tekrar iktidar olup olamayacağı konusundaki değerlendirmelerine göre dağılımı Tablo 47'de gösterilmiştir.

Tablo 47. Milli Görüş Hareketi'nin Yakın Gelecekte Tekrar İktidar Olma Olasılığına İlişkin Değerlendirmelerine Göre Araştırma Kapsamındakilerin Dağılımı

Cevap	N	%
Evet	910	64,7
Hayır	361	25,7
Kararsız	136	9,7
Toplam	1407	100,0

Tablo 47'ye göre MGH'nin yakın gelecekte tekrar iktidar olacağına görüşülenlerin %64,7'sinin inandığı, %25,7'sinin ise inanmadığı görülmektedir. Görüşülenlerin %9,7'sini oluşturan bir kesim bu konuda kararsız olduklarını ifade etmişlerdir. Bu tablonun, önceki tablolardan da elde edilen bulgu ve bilgilerin ışığında değerlendirildiğinde dikkate değer bir sonuç arz ettiği düşünülmektedir. Şöyle ki; bu çalışma son derece büyük bir kısmının kendisini Milli Görüşçü olarak nitelediği ve dahi %94,1'inin çocuklarının ve torunlarının MGH içerisinde yetişmesini istediği gözlemlenen bir kitle üzerinde gerçekleştirilmiştir. MGH ile son derece yakın olduğu gözlemlenen böylesi bir kitlenin tamamına yakınının tabloda ifade edilen yakın gelecekle ilgili hadise karşısında umutlu bir tutum sergileyeceği beklentisi ortaya çıkmaktadır. Buna rağmen geleceğe dair umutlu olanların görüşülenlerin %64,7'sinden -ki yine büyük çoğunluğunu temsil etmektedir- oluşması genel anlamda ayrıntılı incelemeye tabi tutulması gereken bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Ayrıca geleceğe dair siyasal beklentiler bireylerin siyasallaşma seviyeleriyle ilişkilendirilebilir. Bununla birlikte geleceğe dair umudu olanların daha fazla siyasal katılım sağlayacağı ve daha gayretle çalışacağı, umudu olmayanların ise geri çekileceği ihtimalleri akla gelecektir. Daha çok katılım gösterenlerin siyasallaşma düzeyleri geri çekilenlere nazaran pozitif yönde seyredeceği için tabloda ifade edilen durum doğrudan siyasallaşma ile ilişkilendirilebilecektir.

MGH'nin yakın gelecekte tekrar iktidar olup olamayacağı konusundaki değerlendirmelerin görüşülenlerin yaş grupları üzerine dağılımı Tablo 48'de gösterilmiştir.

Tablo 48. Milli Görüş Hareketi'nin Yakın Geleceğine İlişkin Değerlendirmelerin Görüşülenlerin Yaş Grupları Üzerine Dağılımı

Yaş	Görüşülenlerin Milli Görüş Hareketi'nin Yakın Gelecekte Tekrar İktidar Olup Olamayacağı Konusundaki Değerlendirmeleri							
	Evet		Hayır		Kararsız		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
15 - 20 yaş	134	73,2	32	17,5	17	9,3	183	100,0
21 - 27 yaş	265	62,4	110	25,9	50	11,8	425	100,0
28 - 35 yaş	173	59,7	87	30,0	30	10,3	290	100,0
36 - 45 yaş	180	61,0	85	28,8	30	10,2	295	100,0
46 - 60 yaş	138	73,8	41	21,9	8	4,3	187	100,0
61 yaş veya üzeri	20	74,1	6	22,2	1	3,7	27	100,0
Toplam	910	64,7	361	25,7	136	9,7	1407	100,0

Tablo 48'e göre Milli Görüş Hareketi'nin yakın gelecekte tekrar iktidar olamayacağını düşünenlerin en yüksek oranda görüldüğü yaş grubu 28-35 yaş grubu olarak görülmektedir. Bu yaş grubundaki görüşülenlerin %30,0'ı yakın gelecekte MGH'nin tekrar iktidar şansının olmayacağını düşünmektedirler. Yine 28-35 yaş grubunda bu konudaki kararsızların da çıkarılması durumunda yakın gelecekte MGH'nin tekrar iktidar olacağına inananların %59,7'lik bir kesim olduğu görülmektedir. Görüşülenler arasında MGH'nin yakın gelecekte tekrar iktidar olacağına inananların oranının yüksek görüldüğü 2 yaş grubu ise şöyledir: 20 yaş ve altı, 46 yaş ve üzeri. Bu tablonun aynı konudaki duygu ve düşüncelerin ya da hadiseye bakış açısının yaş gruplarına göre değişkenlik gösterdiğini destekler niteliktedir.

5.4.3.3. Saadet Partisi ile Milli Görüş İdeolojisi Arasındaki Temsil İlişikisine Dair Değerlendirmeler

Bir ideoloji ile o ideolojinin temsilcisi konumunda olan bir kurum arasındaki ilişkiyi birçok bakış açısı ile değerlendirmek mümkündür. Bu değerlendirme bireylerin bakış açısı ve siyasallıkları ile ilişkilidir. Şöyle ki, bir düşünceyi savunan bir kişinin

eğer o düşünceye belirli bir düzeyin üzerinde bağlanmış ise, o düşüncenin yasal temsilcisi konumundaki kurum ve kuruluşların çalışmalarını eksik veya yanlış olarak değerlendirebileceği düşünülebilir. Bu toplumda yaygın görülen bir durumdur. Bu durumun yanı sıra bir fikrin savunucusu olan bir siyasi parti o fikri temsil etme noktasında gerçek bir eksik ya da hata yaparsa bunu da ilk fark edecek olan yine o fikrin destekçileridir. Şüphesiz o fikrin destekçilerinin, eksikleri veya hataları fark edebilmelerinin de onların siyasal bilgi, birikim ve tecrübeleri ile yani siyasallıkları ile ilişkili olduğu ifade edilebilir.

Bu çerçevede görüşülenlerin Milli Görüş düşüncesinin anlatılması açısından Saadet Partisi'nin çalışmalarının yeterli olup olmadığı konusundaki değerlendirmelerine göre dağılımı Tablo 49'da gösterilmiştir.

Tablo 49. Katılımcıların Milli Görüş Düşüncesinin Anlatılması Açısından Saadet Partisi'nin Çalışmalarının Yeterli Olup Olmadığına İlişkin Düşüncelerine Göre Dağılımı

Değerlendirmeler	N	%
Yeterli	441	31,3
Yetersiz	826	58,7
Kararsız	140	10,0
Toplam	1407	100,0

Tablo 49'a göre görüşülenlerin %58,7'si Saadet Partisi'nin Milli Görüş'ün anlatılması açısından yetersiz çalıştığını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte görüşülenlerin %31,3'ü ise Saadet Partisi'nin çalışmalarının Milli Görüş'ü anlatılması açısından yeterli olduğunu ifade etmişlerdir. Görüşülenlerin %10,0'ının ise bu konuda kararsız tutum gösterdikleri görülmektedir.

5.4.3.4. Milli Görüş Hareketi'nin Türkiye'deki Siyasallaşma Sürecine Katkısına İlişkin Değerlendirmeler.

Türkiye'de genel olarak toplum üzerinde cereyan eden sosyalleşme, demokratikleşme ve siyasallaşma gibi genel konularda, ülkenin yakın siyasi tarihinin önemli siyasi hareketlerinden biri olan MGH'nin etkisi birçok çalışmada ve bu

çalışmada genel hatları ile ele alınmaktadır. Ancak bu hususta Milli Görüş çevrelerinin değerlendirmeleri de değerli görülmüştür.

Bu sebeple, Türkiye'deki sosyalleşme, demokratikleşme ve siyasallaşma gibi konularda Milli Görüş Hareketi'nin etkisine dair görüşülenlerin değerlendirmelerine göre dağılımı Tablo 50'de gösterilmiştir.

Tablo 50. Türk Siyasetinde Milli Görüş Hareketi'nin Etkisine Dair Görüşlerin Dağılımı

Değerlendirmeler	N	%
Olumlu	1191	84,6
Olumsuz	21	1,5
Yok	54	3,8
Kararsız	141	10,0
Toplam	1407	100,0

Tablo 50'ye göre görüşülenlerin çok büyük çoğunluğunu ifade etmekte olan %84,6'lık kesimi Milli Görüş Hareketi'nin Türkiye'deki sosyalleşme, demokratikleşme ve siyasallaşma süreçlerine olumlu yönde etki ettiğini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte görüşülenlerin %10,0'ı bu konuda kararsız olduklarını belirtmişlerdir.

SONUÇ

İnsan, dünyaya geldiği andan itibaren hayata ve siyasete dair kuralları ve bilgileri öğrenmeye başlar. Bu öğrenme halinin hayat boyu devam eden bir süreç olduğu ifade edilmektedir. İnsanların hayatı yaşayış şekilleri ve hayattaki kararlarının birçoğu onların sosyalleşme süreçleri ile doğrudan ilişkilidir. Bununla beraber insanların siyasi hayatları ve siyasi tercihleri de onun siyasal sosyalleşmesi ile doğrudan ilintilidir. Bu nedenle siyasal sosyalleşme insan hayatının önemli bir bölümünü ihtiva etmektedir.

Birinci bölümde bahsedildiği üzere ‘siyasallaşma’ ifadesi anlam bakımından insanların siyasal sosyalleşme sürecini işaret etmektedir. Hatta öyle ki, bazı bilim insanlarının siyasallık ile toplumsallık arasında dahi ayrım yapmadığı görülmüştür; çünkü onlara göre birey toplumsallaşıp toplumun bir üyesi haline geldikçe zorunlu olarak siyasallaşmakta ve siyasal insan haline gelmektedir.

İnsanın siyasallaşmasında içerisinde bulunduğu ortamın son derece önemi vardır. Siyasallaşma, doğum anından itibaren başladığı gibi aile içerisinde devam etmekte, okul hayatının başlamasından itibaren eğitimle ve sosyal gruplarla tanıştıkça şekillenen bir süreç haline gelmektedir. Aile, gerek iktidar ilişkileriyle ve kurallarla ilk kez tanışılan ortam olması, gerekse ebeveynlerin bilgi ve tecrübelerini çocuklara aktarması ve onları etkilemesi nedenlerinden dolayı siyasallaşma sürecinin başlangıç noktası kabul edilebilmektedir. Hayatın ilerleyen zamanlarında okul ve benzeri eğitim kurumları ile tanışan birey eğitimin siyasallaştırıcı yönü ile muhatap olmaktadır. Eğitim, siyasal sistemler ve siyasal örgütler tarafından kendi devamlılıklarını tesis edebilmek için siyasallaştırma amacıyla kullanılabilmektedir. Okullar, eğitim müfredatının siyasallaştırma etkisinin yanı sıra arkadaş gruplarının oluşması ve çocukların birbirlerinden etkilenmeleri nedeniyle de hem sosyalleşme hem de siyasallaşma ortamlarıdır. Aile ve okulun yanı sıra sosyal gruplar ve arkadaş gruplarının da bireyin sosyalleşmesinde ve siyasallaşmasında etkili olan önemli araçlardan oldukları ifade edilmektedir. Birey içerisinde bulunduğu çevre ile bilgi ve görgü açısından sürekli bir etkileşim ve alışveriş içerisinde. Dolayısıyla, bir arkadaş grubuna veya bir sosyal gruba dahil olan bir bireyin o gruptan hiç etkilenmeyeceğini veya grup üzerinde hiçbir etki oluşturmayacağını söylemek mümkün değildir. Bu sebeple iletişimin, aktarımın ve etkileşimin var olduğu her ortamın bir siyasallaştırma aracı olduğunu ifade etmek mümkündür.

Kitle iletişiminin iki unsuru olan medya ve sosyal medyanın toplumda bir iletişim ağı oluşturarak bireylerin öğrenme süreçlerine dahil oldukları bilinmektedir. Bu yönü ile ele alındığında hem medyanın hem de sosyal medyanın siyasallaşma aracı oldukları değerlendirilmektedir. Bunlarla birlikte toplumsal hayatta cereyan eden birtakım sosyal ve siyasi olaylar da bireylerin siyasete ilgi duymalarına ve siyasallaşmalarına neden olabilmektedir. Bu nedenle siyasi olaylar da siyasallaşma araçları içerisinde zikredilmektedirler. Tüm bu siyasallaşma araçlarının yanı sıra varlığını ve devamlılığını sürdürmek adına siyasallaştırmayı bir araç olarak gören siyasi partiler ve siyasal örgütler de siyasallaşmanın en önemli araçlarıdır. Siyasi partiler, iktidara gelebilmek amacıyla propaganda aracını kullanarak toplumun tüm kesimlerine siyasal görüşlerini aktarmaya çalışmaktadırlar. Öyle ki, bireyin karşılaştığı en aktif siyasallaşma aracının siyasi partiler ve siyasi hareketler olduğunu ifade etmek mümkündür.

Hayat boyu devam eden ve içerisinde bulunulan ortamdan her zaman etkilenen siyasallaşma süreci, insan hayatının gençlik evresinde son derece hızlı işlemektedir. Bunun en önemli nedeni ise bireyin büyüdükçe ailesi dışındaki otoritelerle tanışmasıdır. Öyle ki, insanın siyasete ve siyasal olana ilgisinin en yüksek seviyede olduğu gençlik dönemlerinde içerisinde bulunulan sosyal ve siyasal grupların, hayatın tamamını etkileyebileceği ifade edilmektedir. Karşılaşılan siyasi olayların bireyde siyasal ilgi uyandırması veya bireyin siyasi partilere ve siyasal veya sosyal çalışmalar yapan sivil toplum kuruluşlarına katılarak bu kuruluşlar içerisinde siyasal fikirler kazanması gibi durumlar gençlik dönemlerinde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca medya araçlarının veya sosyal medyanın siyasallaştırma etkisinin yüksek olduğu dönem de yine gençlik dönemleridir.

Kuşkusuz her siyasal sistem ve siyasal örgüt gibi Milli Görüş Hareketi de kendi devamlılığını sağlamak adına insanların siyasallaşma süreçlerine dâhil olmayı hedeflemektedir. Dolayısıyla bu çalışmada MGH'nin siyasallaştırma emeli, bu emelinde ne seviyede başarılı olduğu ve bu hedefini gerçekleştirmek adına hangi metotlardan faydalandığı gibi konulara odaklanılmıştır. Bir siyasallaştırma amili olarak MGH'nin değerlendirilmesine, hareketin tarihi, yapısı ve fikri zemini gibi temel özelliklerinin incelenmesiyle başlanması uygun görülmüş ve bu nedenle bu çalışmanın ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümleri bu konulara ayrılmıştır.

MGH'nin fikirsel düzlemde İslamcılık ideolojisi ile ilişkilendirildiği birçok çalışmada görülmektedir. Her ne kadar Milli Görüş çevrelerinde İslamcılık kavramı çoğunlukla reddediliyor olsa da Milli Görüş'ün temel kodlarının İslamcılık ideolojisi içerisinde olduğu ifade edilmiştir. İslamcılık ideolojisi ise en özet haliyle, İslam'ın hayatın her alanında hâkim olması gerektiğini savunmaktadır. İslam'ın sadece bireysel ibadetleri, inancı, ahlakı düzenleyen bir din olmadığını, bunlarla birlikte siyaset, yönetim ve hukuk alanlarını da düzenleyen bir din olduğunu savunan İslamcılar, Müslümanlar arasında birlik ve dayanışmayı tesis ederek İslam ülkelerini biraraya getirerek Batı karşısında geri kalmışlıktan kurtarmayı hedeflemektedir.

Fikirsel zeminini bu kökten alan MGH, Türk siyasal hayatına ilk olarak 1969 yılında Bağımsızlar Hareketi olarak katılmıştır. Daha sonra hızlı şekilde partileşen hareketin ilk partisi Milli Nizam Partisi ismiyle kurulmuştur. MNP'nin kapatılmasının ardından çeşitli gerekçelerle ardı ardına kapatılan Milli Görüş partilerinin isimleri sırasıyla Milli Selamet Partisi, Refah Partisi ve Fazilet Partisi'dir. Fazilet Partisi'nin de kapatılmasının ardından kurulan Saadet Partisi günümüzde Milli Görüş'ü temsil eden son siyasi parti olarak varlığını sürdürmektedir.

Hareketin kurucusu Erbakan'dır. Erbakan, siyasete katılmadan önce akademik çalışmalar yapmış, bu çalışmaları sayesinde yurt içinde ve yurt dışında saygın bir konum elde etmiştir. Türkiye'nin sanayileşmesini önemseyen Erbakan, "Milli Ağır Sanayi" fikrinin ilk kıvılcımlarını oluşturmuş ve ilk olarak Gümüş Motor Fabrikası'nı kurmuştur. Gümüş Motor'un Türkiye'de kullanılması konusunda birtakım engellerle karşılaşılınca, bu engelleri ortadan kaldırabilmek amacıyla önce 1966-1968 yılları arasında Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Teşkilatı Sanayi Dairesi Başkanlığı ve Genel Kâtipliği, 1968-1969 tarihlerinde İdare Meclisi Üyeliği yapmış ve 1969 yılında da Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Genel Başkanı olmuştur. Fakat dönemin hükümeti bu başkanlığı tanımamış ve seçildikten 6 ay sonra Erbakan'ı bu makamdan uzaklaştırmıştır. Tüm bunların neticesinde sorunların siyaset kaynaklı olduğunu düşünen Erbakan, siyasete katılmaya karar vermiş ve 1969 seçimlerinde Bağımsızlar Hareketi dâhilinde Konya bağımsız milletvekili seçilmiştir. Türk siyasal hayatına bu şekilde katılan Erbakan uzun yıllar siyaset sahnesinde yer almıştır. Siyasi hayatı ve kişiliği ile nevi şahsına münhasır bir lider olan Erbakan siyasette zaman zaman hapis veya siyaset yasağı gibi cezalara mahkûm edilerek etkisiz hale getirilmeye çalışılmış olsa da hareketin doğal lideri pozisyonunu kaybetmemiştir. Erbakan, 2010 yılında son

kez SP Genel Başkanlığına seçilmiş ve bu görevi yürütmekte olduğu sırada 27 Şubat 2011’de 85 yaşında vefat etmiştir.

Erbakan siyaset yaptığı süre boyunca siyasetin sadece siyasi parti ile yapılmayacağını, savunulan fikirlerin toplumun her kesimine ulaşmasının çok kapsamlı bir teşkilat modeliyle sağlanabileceğini savunmuştur. Erbakan, parti teşkilatlarının köy ve mahallelere kadar uzanması gerektiğini savunurken aynı zamanda geniş bir sivil toplum ağı kurmuştur. Bu sivil toplum ağına MİLKO (Milli Görüşçü Kuruluş ve Organizasyonlar) ismini veren Erbakan bu ağın içerisinde toplumun birçok kesimine hitap edecek sivil toplum kuruluşları kurmuştur. Sendikalar, dernekler, vakıflar, mesleki örgütler, gençlik teşkilatları, kadın teşkilatları, medya unsurları ve daha birçok örgütlenmeyi bünyesinde barındıran MİLKO’nun, halkın siyasallaşma sürecine dâhil olmak ve bu süreci şekillendirmek amacıyla kurulduğu görülmektedir.

Bu çalışmada, siyasallaşma ve MGH konularında elde edilen bu genel geçer bilgilerden yola çıkarak, Milli Görüş Hareketi’nin insanlar üzerinde siyasallaştırma etkisinin olduğu varsayımından hareketle, MGH’nin bu siyasallaştırma yönü aydınlatılmaya çalışılmıştır. Saha araştırmasının sonucunda elde edilen bilgilere göre uygulamada hedeflenen kitleye çok büyük oranda başarıyla ulaşıldığı ve araştırmanın amacına hizmet edecek bilgilerin muntazam bir şekilde elde edildiği ifade edilebilmektedir.

Nicel verilerle hazırlanan ve bir siyasallaştırma amili olma yönüyle MGH’nin değerlendirildiği bu çalışma neticesinde hareketin siyasallaştırma konusunda genel anlamda etkili olduğu ifade edilebilmektedir. Genel anlamda bu etkinin sebeplerinden en önemlisinin güçlü teşkilatlanma ve güçlü kurumsal yapı olduğu ifade edilebilecektir; ancak medyanın ve özellikle sosyal medyanın son derece ön plana çıktığı günümüzde sadece kurumsal yapının güçlü olmasının ne düzeyde etkili olabileceği ayrı bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkacaktır.

Daha önce ifade edildiği üzere MGH’nin genç yaş gruplarına ulaşma çalışmalarının son derece güçlü olduğu gözlemlenmiştir. MİLKO bünyesinde faaliyet gösteren kuruluşlar içerisinde en yoğun çalışan teşkilatların da gençlik teşkilatları olduğu ilk bakışta görülmektedir. Ayrıca gerçekleştirilen nicel araştırmada da genç katılımın yüksek çıkması bu durumu destekler niteliktedir. MGH’nin, siyasallaşmanın en yoğun yaşandığı yaş gruplarına daha fazla önem gösterdiği görülmektedir.

Nicel veriler ışığında, Milli Görüş çevrelerinde “Milli Görüşçü” ifadesinin benimsenmiş olması, bunun bir kimlik olarak kullanılabilecek kadar kabullenilmiş olması ve daha da önemlisi bu ifadenin diğer ifadelerden çok net bir şekilde ayrı tutularak sahiplenilmesi siyasallaşma göstergesi kabul edilebilecek bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendisini Milli Görüşçü olarak tanımlayanların oranının, seçimlerde Saadet Partisi’ne oy verenlerin ya da oy vereceklerin oranlarından veya referandumda SP kararına uyumlu hareket edenlerin oranından gözle görülür şekilde yüksek olması ise başka bir durumu ortaya koymaktadır. Şöyle ki, seçimlerde tercihlerini başka partilerden yana kullanmalarına rağmen ve referandum gibi kritik konularda SP’nin kararlarından bağımsız tercihlerde bulunmalarına rağmen kendisini Milli Görüşçü kimliği ile tanıtmakta sorun görmeyen bir kesimin varlığı müşahade edilmektedir. Bu da siyasallaşma konusu açısından başka bir perspektif sunan bir veri olarak değerlendirilmektedir.

Bu çalışmada elde edilen en önemli verilerden biri de ailede siyasallaşma konusudur. Görüşülen bireylerin önemli bir kısmının siyasallaşmasında ailelerinin etkili olduğu görülmüştür. Bu durumun daha spesifik incelenmesi neticesinde, Milli Görüş çevrelerinde aile içerisinde siyasallaşma sürecine etkisi bakımından babanın diğer aile üyelerine nazaran daha baskın olduğu saptanmıştır. Bu da siyasallaşmanın araçlarından biri olan aile hakkında önemli bir bilgi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ortaya çıkan bulgulara dayalı olarak Milli Görüş çevrelerinde siyasi olayların ve durumların değerlendirilmesi yapılırken genel olarak Milli Görüş’ün ve Erbakan’ın anlatılarının benimsendiği ve değerlendirmelerin bu perspektiften yapıldığı görülmektedir. Bu durumun istisnaları da mevcuttur. Örneğin Milli Görüş’ün önündeki en büyük engelin hangisi olduğu sorusuna görüşülenlerin çoğunluğunun toplumla ilgili nedenler olduğunu ifade etmeleri bu durum içerisindeki bir istisnadır. Bu istisnai durumun duygusal sebeplerden kaynaklandığı yorumunu yapmak mümkündür. Genel çerçeve içerisinde bu tür istisnaların genel kaideyi değiştirmediği söylenebilmektedir. Genel olarak Milli Görüş’ün birçok konudaki tutum ve değerlendirmelerinin Milli Görüşçü çevrelerce benimsenmiş ve içselleştirilmiş olduğu ifade edilebilir. Bu durum da MGH’nin siyasallaştırma yönünü ortaya koyması bakımından önemli bir saptamadır. Bununla birlikte görüşülenlerin siyasi bilgi ve birikimlerini ne şekilde kazandıklarına bakıldığında, Milli Görüş eksenli kuruluşların eğitimleri ve Erbakan’ın anlatıları

ifadelerini tercih edenlerin görüşülenlerin büyük çoğunluğunu oluşturması da MGH'nin siyasallaştırıcı etkisini destekler niteliktedir.

Görüşülenlerin siyasallaşma süreçlerinde MGH'nin etkisinin tafsilatlı bir şekilde değerlendirildiği bu çalışmada, bireylerin ne düzeyde siyasallaşmış oldukları da araştırmanın konuları arasında yer almıştır. Görüşülenlerin demokrasi ile ilgili birtakım konulardaki değerlendirmelerine bakıldığında yüksek seviyede siyasallaştıkları görülmektedir. Kadınların siyasete katılımları gibi birtakım spesifik konularda görüşülenlerin İslamcılık köklerinden gelen karakteristik yapıları ve bazı hassasiyetleri belirginleşmiş ve bu durumun modern demokrasi anlayışı ile birebir örtüşmediği görülmüştür. Bu durum da istisnai bir durum olarak ele alındığında, genel anlamda mevcut siyasi yapıyı ve siyasal hayatı özümledikleri ve hâlihazırdaki siyasal sistemi yadırgamadıkları görülmektedir. Bu durum özellikle görüşülenlerin halk-yönetim ilişkisine dair ortaya koydukları değerlendirmelerde daha gözle görülür hale gelmiştir. Görüşülenlerin halk-yönetim ilişkisine dair çekincelerini ve eleştirilerini ortaya koymakla birlikte demokratik yönetim anlayışını hem benimsedikleri hem de savundukları görülmüştür.

Görüşülenlerin Milli Görüş ile tanışma süreçleri MGH'nin siyasallaştırıcı yönünü ortaya çıkarması açısından son derece önemli olan bir başka konudur. Görüşülenlerin Milli Görüş'e hangi siyasi görüşlerden gelerek katıldıklarına bakıldığında görüşülenlerin yarısının çocukluk dönemlerinden beri MGH içerisinde oldukları görülmüştür. Bu durumun iki sebebi olabileceği değerlendirilmiştir; birincisi aile etkisi, ikincisi ise AGD/MGV'nin çocuklara hitap eden çalışmalarıdır. Bu iki durumun hangisinin daha etkili olabileceğini tespit edememekle birlikte ikisinin de var olduğu saptaması yapılabilecektir. MGH ile tanışmadan önce herhangi bir siyasi görüşü olmadığını ifade edenler de görüşülenlerin hatırı sayılır bir kesimini oluşturmaktadır. Bireylerin var olan siyasi görüşlerinde değişiklikler yaparak harekete kazandırmak siyasallaştırmanın bir boyutu olarak değerlendirildiğinde, hiçbir siyasi görüşü olmayan, yani siyasallaşma düzeyi son derece düşük olan bireyleri siyasallaştırmak ve siyasal düzlemin içerisinde konumlandırmak siyasallaştırmanın bir başka boyutu olarak değerlendirilebilecektir. Dolayısıyla bu durum da MGH'nin siyasallaştırma yönü hakkında önemli bir bulgu olarak görülmektedir.

Bununla birlikte görüşülenlerin çoğunluğunun MGH ile ilk temasının AGD/MGV aracılığıyla sağlandığı görülmüş ve AGD/MGV'nin siyasallaşma

konusundaki etkisine dair ifade edilenler bu noktada desteklenmiştir. Genç yaş gruplarına hitap eden bir sivil toplum kuruluşu olan AGD/MGV'nin insanlara ulaşma ve hareket ile insanlar arasında ilk teması kurma yönü siyasallaşma konusu açısından en önemli özelliği kabul edilebilir. Bu nedenle, MGH'nin halkın tüm kesimlerine ulaşmaya çalışırken, siyasallaşma sürecinin ivme kazandığı bir dönem olan gençlik dönemine daha fazla eğilmesi bilinçli ve tutarlı bir politika olarak değerlendirilebilecektir. Hareketle tanışmanın ve ilk temasın yanında hareketi benimsemek de farklı bir siyasallaşma düzeyidir. Görüşülenlerin hareketi benimsemelerinde etkili olan etkenler incelendiğinde Erbakan'ın en önemli etken olduğu görülmüştür. Liderlerin siyasallaşma sürecine etkisini ortaya koyması açısından bu veri de değerli görülmektedir.

Görüşülenlerin MGH ile ilişkilerine dair bulgular incelendiğinde görüşülenlerin büyük çoğunluğunun MGH içerisinde görevli oldukları, yayın organlarını takip ettikleri, siyasi parti genel kongrelerine katıldıkları, harekete maddi katkı sağladıkları ve hatta çocuklarının veya torunlarının bu hareket içerisinde yetişmelerini istedikleri görülmektedir. Bahsedilen bu durumlar, görüşülen kitlenin hem son derece siyasal bir kitle olduğunu, hem de Milli Görüş ile aralarında bağlılık ve aidiyet duyguları oluştuğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- AGD (2016a). Faaliyet Katalogu, Anadolu Gençlik Derneği Üniversite Komisyonu, Ankara.
- AGD (2016b). 42. Dönem Çalışan Gençlik Komisyonu Çalışma Kitapçığı, Anadolu Gençlik Derneği, Ankara.
- AGD (2017a). Anadolu Gençlik Derneği Tüzüğü, 10 Haziran 2017 tarihinde AGD Web Sitesi: <https://www.agd.org.tr/Tuzugumuz.php> adresinden alındı.
- AGD (2017b), Anadolu Gençlik Derneği Komisyonları, 10 Haziran 2017 tarihinde AGD Web Sitesi: <https://www.agd.org.tr/Komisyonlar.php> adresinden alındı.
- AGD (2018a). Anadolu Gençlik Derneği Teşkilat Komisyonu, 27 Eylül 2018 tarihinde AGD Web Sitesi: <http://agd.org.tr/komisyon-teskilat-komisyonu-15> adresinden alındı.
- AGD (2018b). Anadolu Gençlik Derneği Liseler Komisyonu 43. Dönem Rapor Formatları, 28 Eylül 2018 tarihinde AGD Web Sitesi: <http://agd.org.tr/filedownload-372676e7f7a523489ea8c5066cbebe01-190> adresinden alındı.
- Akın, Mahmut H.(2013). Siyasallığın Toplumsal İnşası: Siyasal Toplumsallaşma, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Akın, Uğur & Arslan, Gani (2014). İdeoloji ve eğitim: devlet-eğitim ilişkisine farklı bir bakış. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1).
- Aktay, Yasin (2005). Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce (Cilt 6) : İslamcılık (2. Baskı). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Aktay, Yasin, (2005). Türk siyasi düşüncesinde kayıp halka: Siyasal Kemalizm, Sosyalizm ve İslamcılık. *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, (19), s. 35-59. Retrieved from: <http://dergipark.gov.tr/divan/issue/25948/273377>
- Alkan, Türker (1979). Siyasal Toplumsallaşma, Kültür Bakanlığı Yayınları: 328. Ankara
- Alkan, Türker (1982). The Political Integration of Europe: A Political Socialization Approach: Content Analysis of the Turkish, French, German, and Italian History Textbooks. Middle East Technical University, Ankara.
- Alkan, Türker (1989). Siyasal Bilinç ve Değişim, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Aristoteles (1993), Politika. Çev: Mete Tunçay. Remzi Kitabevi, İstanbul.

- Arpacı, Işıl (2012). Türk Siyasal Yaşamına Etkileri Bakımından İslamcılık ve Necmettin Erbakan, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Arslantürk, Z. & Amman, T. (2009). Sosyoloji. Çamlıca Yayınları. İstanbul
- Atılğan, Gökhan & Aytekin, E. Attila (2012). Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler. Yordam Kitap, İstanbul.
- Aydın, Fatih (2016). Amacımız, *Siyaset Okulu “İnsani Kalkınma, Nitelikli Nesil”*, Saadet Partisi Genel Merkez Gençlik Kolları Yüksek Öğretim Başkanlığı, Ankara.
- Aydın, Mustafa (2000), Kurumlar Sosyolojisi, (2. Baskı). Vadi Yayınları, Ankara.
- Aydın, Mustafa (2006), Siyasetin Sosyolojisi, (2. Baskı). Açılım Kitap, İstanbul.
- Aytaç, Kemal (1980). Avrupa Eğitim Tarihi – Antik Çağdan 19.Yüzyılın Sonuna Kadar. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi yayınları No:225, Eğitim Tarihi Serisi*, Ankara.
- Bauman, Zygmunt (1998). Sosyolojik Düşünmek, Çev. A. Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BBC (2017, 20 Ekim). Necmettin Erbakan’ın Fikir Babası Olduğu D-8 Nedir? 4 Kasım 2017 tarihinde BBC Web Sitesi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-41693289> adresinden alınmıştır.
- Bektaş, Arsev. (2000). Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi, Bağlam Yayıncılık. İstanbul
- Bora, Tanıl (2017). Cereyanlar: Türkiye’de siyasi ideolojiler. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bulaç, Ali (2005). İslam’ın Üç Siyaset Tarzı veya İslamcıların Üç Nesli. (Ed: Yasin Aktay) *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce (Cilt 6) : İslamcılık (2. Baskı)* (48-67). İletişim yayınları, İstanbul.
- Caymaz, Birol. (2015). Mücadele Alanı Olarak Parti Gençlik Kolları AKP Gençlik Kolları ve Ülkü Ocakları’nda “Gençlik”. *İleti-ş-im*, (22). Sayfa: 31- 62
- CNN TÜRK. (2018, Şubat 14). Afrin Harekatı ve ittifak çalışmalarında son durum - Ne Oluyor? 13.02.2018 Salı [Video dosyası] <https://www.youtube.com/watch?v=abKhpCYbUlk>
- Coleman, Andrew M. (2003). Oxford Dictionary Of Psychology. Oxford University Press, New York

- Coştu, Yakup. (2009). Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme. *Dinbilimleri Journal*, 9(3).
- Cumhuriyet (2017, 20 Şubat). Saadet Partisi'nden Referandum Kararı: Hayır Oyu Kullanacağız Ancak.... 2 Kasım 2018 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi Web Sitesi: http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/680153/Saadet_Partisi_nden_referandum_karari__Hayir_oyu_kullanacagiz_ancak....html adresinden alınmıştır.
- Cüceloğlu, Doğan (2008). İnsan ve davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları (17. Baskı). Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Çakır, Ruşen (1994). Ne Şeriat Ne Demokrasi, Metis Yayınları, İstanbul.
- Çakır, Ruşen (2005). Milli Görüş Hareketi. (Ed: Yasin Aktay) *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce (Cilt 6) : İslamcılık (2. Baskı)* (544 - 575). İletişim yayınları, İstanbul.
- Çakır, Ruşen. [Rusen Cakir Medyascope]. (2017, Nisan 3) Türkiye'de ve dünyada İslamcılık Konuk: Atasoy Müftüoğlu [Video dosyası]. <https://www.youtube.com/watch?v=omTacw1mLqo>
- Çalmuk, Fehmi (2005). Necmettin Erbakan. (Ed: Yasin Aktay) *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce (Cilt 6) : İslamcılık (2. Baskı)* (550 - 567). İletişim yayınları, İstanbul.
- Çetin, Halis (2003). Siyasetin Evrensel Sorunu: İktidarın Meşruiyeti – Meşruiyetin İktidarı, *A.Ü.S.B.F. Dergisi, Sayı 58, No 3, ss. 47-56*. Ankara.
- Çetin, Halis (2003). İnsan ve siyaset: siyasetin psikolojik temelleri. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Çetin, Halis (2014). Siyaset Bilimi (4. Baskı), Orion Kitabevi, Ankara.
- Doğan, M. Sait (2005). Sosyalleşme, Sosyal Değişme ve Siyasal Sosyalleşme. *Sosyoloji Konferansları, (32), 31-40*.
- Durkheim, Emile. (1972). Erziehung und Soziologie. Schwann.
- El- Karadâvi, Yusuf (2013). İslam’da Devlet Mefhumu, Çev: Hüsameddin Cemal. Nida Yayıncılık, İstanbul.
- Ensonhaber (2018, 29 Temmuz). Fatih Erbakan parti kuruyor. 12 Eylül 2018 tarihinde Ensonhaber Web Sitesi: <http://www.ensonhaber.com/fatih-erbakan-parti-kuruyor.html> adresinden alınmıştır.

- Erbakan, Necmettin (2005). “Gayemiz Bütün Beşeriyetin Saadetidir” Necmettin Erbakan’ın ESAM’da yaptığı konuşmanın tam metni 14 Mart 2018 tarihinde <http://www.necmettinerbakan.net/page.php?act=haberGoster&haberID=1011&name=gayemiz-butun-beseriyetin-saadetidir> adresinden alındı.
- Erbakan, Necmettin (2013). Davam, (Ed. Mustafa Yılmaz), Milli Gazete Ankara Kitap Kulübü, Ankara.
- Erbakan, Necmettin (2014). Prof. Dr. Necmettin Erbakan Külliyyatı, 2. Baskı, 1. Cilt. MGVS Yayınları, Ankara.
- Erbakan, Necmettin (2016). Darbe, (Ed. Tacettin Çetinkaya), 2. Baskı, MGVS Yayınları, Ankara
- Erzen, Meltem Ünal & Yalın, Bahar Eroğlu (2011). Siyasal Kültürün Temel Paradigmaları Üzerine: Kültürden, Siyasal Toplumsallaşma, Örgütlenme ve Katılma Süreçlerine Yansıyanlar. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi - Istanbul University Faculty of Communication Journal*, (41), 49-61.
- ESAM (2018). Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi. 14 Mart 2018 tarihinde ESAM Web Sitesi: http://www.esam.org.tr/misyon_k35.html adresinden alındı.
- Fichter, J. (2001). Sosyoloji nedir. (5. Baskı) Türkçesi: Nilgöl Çelebi, Atilla Kitabevi, Ankara.
- Fichter, J. (2009). Sosyoloji nedir. Türkçesi: Nilgöl Çelebi, Anı yayıncılık, Ankara.
- Genç Saadet (2017). “Saadet Partisi Gençlik Kolları Birimleri” 10 Haziran 2017 tarihinde SP Gençlik Kolları Web Sitesi: <http://gensaadet.org.tr/birimler> adresinde alındı.
- Genç Saadet (2018a). “Gençliğe Bakışımız” 20 Eylül 2018 tarihinde SP Gençlik Kolları Web Sitesi: <http://www.gensaadet.org.tr/genclige-bakis> adresinde alındı.
- Genç Saadet (2018b). “Tüzüğümüz – Genç Saadet” 23 Eylül 2018 tarihinde SP Gençlik Kolları Web Sitesi: <http://www.gensaadet.org.tr/tuzuk> adresinde alındı.
- Genç Saadet (2018c). “Genç Saadet Çalışma Prensiplerimiz” 24 Eylül 2018 tarihinde SP Gençlik Kolları Web Sitesi: <http://www.gensaadet.org.tr/calisma-prensipleri#> adresinde alındı.
- Giddens, Anthony (2000). Sosyoloji, Çev: Hüseyin Özel, Cemal Güzel, Ayraç Yayınları, Ankara.
- Gökçe, Orhan (2016). Siyaset Sosyolojisi. Çizgi Kitabevi, Konya.

- Güllüpınar, Hasan (2010). Seçmen tercihi bakımından aday imajı: Konya 2009 Yerel Seçimleri. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Gürel, Burak (2012) İslamcılık. (Ed: Atılğan, Gökhan & Aytekin, E. Attila). *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*. (405-422) Yordam Kitap, İstanbul
- Haberler.com (2008, 15 Mart). AK Parti, 14 Ağustos 2001'de kuruluş dilekçesini İçişleri Bakanlığı'na resmen vererek kuruldu. 12 Eylül 2018 tarihinde Haberler.com web sitesi:<https://www.haberler.com/ak-parti-14-agustos-2001-de-kurulus-dilekcesini-haberi/> adresinden alındı.
- Heywood, Andrew (2015). Siyasetin Temel Kavramları (2. Baskı), Çev: Hayrettin Özler. Adres Yayınları, Ankara.
- Heywood, Andrew (2013). Siyaset (9. Baskı), Çev: B. Berat Özipek, Bican Şahin, Mete Yıldız, Zeynep Kopuzlu, Bahattin Seçilmişoğlu, Atilla Yayla. Adres Yayınları, Ankara.
- Heywood, Andrew (2017). Siyaset (18. Baskı), Çev: B. Berat Özipek, Bahattin Seçilmişoğlu, Atilla Yayla, Hasan Yücel Başdemir. Adres Yayınları, Ankara.
- Hobsbawm, Eric J. (2006). 1870'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik, (çev. Osman Akınhay), (3. Baskı), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Hürriyet, (2004). “MGV’nin Dağıtılmasına Karar Verildi”. 03.06.2004 Hürriyet Gazetesi, 26.09.2018 tarihinde Hürriyet Gazetesi web sitesi: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/mgvnin-dagitilmasina-karar-verildi-230837> adresinden alındı.
- İçli, Gönül. (2005). Sosyolojiye Giriş (2. Baskı). Anı Yayıncılık. Ankara.
- İçli, Gönül. (2008). Sosyolojiye Giriş (3. Baskı). Anı Yayıncılık. Ankara.
- Kapani, Münici (1997). Politika Bilimine Giriş (9. Baskı). Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Kırbaşoğlu, Hayri (2015). “Milli Görüş ve Kavramsal Düzlemi”, Röp: Mehmet Biten, *Anadolu Gençlik Dergisi*, Şubat 2015 Prof. Dr. Necmettin Erbakan Özel Sayısı, s.33- 38.
- Kışlalı, Ahmet Taner (1999). Siyaset Bilimi, İmge Kitabevi, Ankara
- Kışlalı, Ahmet Taner (2002). Siyaset Bilimi, (9. Baskı). İmge Kitabevi, Ankara

- Köksal, Yüksel & Özdemir, Şuayip (2013). Bir iletişim aracı olarak sosyal medya'nın tutundurma karması içerisindeki yeri üzerine bir inceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 323 – 337
- Kutup, Seyyid (1999). Din Bu. (5. Baskı). Çev: Furkan Hocaoglu. Özgün Yayıncılık, İstanbul.
- Metin, Osman (2016). Sosyal Medyanın Siyasal Toplumsallaşmaya Etkileri: Bir Alan Araştırması. *Afyon Kocatepe University Journal of Social Sciences*, 18(2).
- Milli Gazete (2017, Şubat 1). Prof. Dr. Necmettin Erbakan kimdir? Milli Görüş Hareketi Nedir? 10 Haziran 2018 tarihinde Milli Gazete web sitesi: <https://www.milligazete.com.tr/haber/915859/prof-dr-necmettin-erbakan-kimdir-milli-gorus-hareketi-nedir> adresinden alındı.
- Milliyet (2016, Ekim 30) “Saadet Partisi'nin yeni genel başkanı Temel Karamollaoğlu oldu” 8 Haziran 2017 tarihinde Milliyet Gazetesi web sitesi: <http://www.milliyet.com.tr/saadet-partisi-nin-yeni-genel-baska-siyaset-2336314/> adresinden alındı.
- Milliyet, (1969). “Erbakan Bağımsız Adayları Açıkladı”, Milliyet Gazetesi, 15.09.1969, s.1,6.
- Milliyet, (2004). “Yargıtay, MGV'nin Dağıtılması Kararını Onadı!..”, Milliyet Gazetesi, 11.11. 2004
- Mynet (2018, 25 Nisan). Erbakan Vakfı'ndan Saadet Partisi'ne ser tepki! 12 Eylül 2018 tarihinde Mynet Web Sitesi: <https://www.mynet.com/erbakan-vakfi-ndan-saadet-partisi-ne-sert-tepki-110104076272> adresinden alınmıştır.
- Nacak, Mehmet Rauf (2011). Siyasal tüketen bir söylem olarak metapolitik “Türk siyasal hayatı örneğinde bir inceleme”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Nebati, Nureddin (2014). AK Parti Teşkilatlarının Demokratik Değerlere Bakışı Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz: Milli Görüşten Muhafazakar Demokrasiye, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- NTV. (2011, Şubat 27). “Necmettin Erbakan Vefat Etti” 8 Haziran 2017 tarihinde NTV Web Sitesi: http://www.ntv.com.tr/turkiye/necmettin-erbakan-vefat-etti,NVO_r8yoyUiMRD-5VAdl0w adresinden alındı.

- Odatv (2014, 28 Nisan). Saadet Partisi'nde Erbakan-Kamalak kavgası büyüyor. 12 Eylül 2018 tarihinde Odatv Web Sitesi: <https://odatv.com/saadet-partisinde-erbakan-kamalak-kavgasi-buyuyor-2804141200.html> adresinden alındı.
- Öğder (2017). 8 Haziran 2017 tarihinde Şuurlu Öğretmenler Derneği Web Sitesi: <http://www.ogder.org> adresinden alındı.
- Özen, Yener & Gül, Abdulkadir (2007). Sosyal Ve Eğitim Bilimleri Araştırmalarında Evren-Örneklem Sorunu. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, (15), 394-422.
- Parsons, Talcott (1991). The social system. Psychology Press.
- Platon (2013). Devlet. Çev: N. Akbıyık. Lacivert Yayıncılık, İstanbul.
- Poyraz, Fahrettin (2006). Türk Siyasal Yaşamında Milli Görüş Hareketi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Saadet Partisi (2014a). *Meb, Milli Eğitim Buluşmaları Kamp Rehberi (Ed:Yusuf Karaağaç)*, Saadet Partisi Genel Merkez Gençlik Kolları Tanıtma Başkanlığı, Ankara
- Saadet Partisi (2014b). “Saadet Partisi Programı / 04.05.2014” 25 Eylül 2018 tarihinde Saadet Partisi Web Sitesi: <https://www.saadet.org.tr/program.pdf> adresinden alındı.
- Saadet Partisi (2016). *Siyaset Okulu “İnsani Kalkınma, Nitelikli Nesil”*, Saadet Partisi Genel Merkez Gençlik Kolları Yüksek Öğretim Başkanlığı, Ankara.
- Saadet Partisi (2018). Saadet Partisi Tüzüğü. 25 Eylül 2018 tarihinde Saadet Partisi Web Sitesi: <https://www.saadet.org.tr/tuzuk.pdf> adresinden alındı.
- Savcı, Bahri. (1965). Gençliğin Siyasal Hayata Hazırlanması. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 20(02).
- Stohmeier, Gerd (2005). Politik bei Benjamin Blümchen und Bibi Blocksberg. *Aus Politikund Zeitgeschichte*, 41:7-16.
- Superhaber (2017, Şubat 6). İşte Necmettin Erbakan'ın okul yıllığına yazılanlar. 2 Haziran 2018 tarihinde Superhaber web sitesi: <https://www.superhaber.tv/iste-necmettin-erbakanin-okul-yilligina-yazilanlar-haber-41506> adresinden alındı.
- Taşdelen, Musa (2010). Siyaset Sosyolojisi. Kocav Yayınları, İstanbul.
- Tatar, Taner. (1997). Siyaset Sosyolojisi. Turan Yayıncılık, İstanbul.

- Timeturk (2018a) (2018, 29 Nisan). 'Saadet Partisi Siyasi Harakiri Yapıyor' 12 Eylül 2018 tarihinde Timeturk Web Sitesi: <https://www.timeturk.com/saadet-partisi-siyasi-harakiri-yapiyor/haber-890040> adresinden alınmıştır.
- Timeturk (2018b) (2018, 2 Mayıs). Fatih Erbakan'dan SP yönetimine sert sözler. 12 Eylül 2018 tarihinde Timeturk Web Sitesi: <https://www.timeturk.com/fatih-erbakan-dan-sp-yonetimine-sert-sozler/haber-891084> adresinden alındı.
- Timeturk. (2011, Şubat 27). "Milli Görüş Partileri" 8 Haziran 2017 tarihinde Timeturk Web Sitesi: <http://www.timeturk.com/tr/2011/02/27/iste-milli-goruspartileri.html> adresinden alındı.
- Tokgöz, Oya. (1978). Siyasal toplumsallaşmada kitle haberleşme araçlarının rolü ve önemi. *Ankara Üniversitesi SBF dergisi*, 33: 79-92. Ankara.
- Turan, İlter. (2000). Türkiye’de Siyasal Kültürün Oluşumu. Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme, Derleyen: Ersin Kalaycıoğlu, ve Ali Yaşar Sarıbay, Alfa Yayınları, İstanbul, 359-386.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (2001). “İslamcılık Maddesi.”, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul. 23, 60-71
- Türkkahraman, Mimar (2000). Türkiye’de Siyasal Sosyalleşme ve Siyasal Sembolizm, Birey Yayıncılık, İstanbul.
- Ventura, Raphael (2001). Family political socialization in multiparty systems. *Comparative Political Studies*, 34(6), 666-691.
- Vergin, Nur (2000). Din, Toplum ve Siyasal Sistem. Bağlam Yayıncılık, Ankara.
- Vural, Z. Beril, & Bat, Mikail (2010). Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma. *Journal Of Yasar University*, 5(20), 3348-3382
- Yarıcı, Müslim (2017). Milli Görüş Hareketi’nin Fikri Temelleri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Yeni Akit (2015, Şubat 25). Prof. Dr. Necmettin Erbakan kimdir? 10 Haziran 2018 tarihinde Yeni Akit web sitesi: <https://www.yeniakit.com.tr/haber/prof-dr-necmettin-erbakan-kimdir-53849.html> adresinden alındı.
- Yeşilorman, Mehtap (2003). Siyasallaşma Sürecinin Yeniden Keşfi: Siyasal Eğitim Kavramına Kuramsal Bir Giriş. *İ. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No: 28, Sayfa:23 – 47.

- Yeşilorman, Mehtap (2009). How Do The Children Become Politicized? The Nature Of Political Socialization In Turkey. *F.Ü.Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 19, Sayı: 1, Sayfa: 143-168.*
- Yılmaz, Nihat. (2013). Sosyalleşme sürecinin siyasallaşma boyutu. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9(19), 319-331.
- Yücekök, Ahmet N. (1987). Siyaset'in Toplumsal Tabanı. Ankara, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Görüşmeler

- Bozkurt, Murat (2018). Anadolu Gençlik Derneği Genel Merkez Yürütme Kurulu Üyesi. 24.09.2018 tarihinde Ankara'da görüşme gerçekleştirildi.
- Soy, Recep Ali (2018) Saadet Partisi Gençlik Kolları Genel Başkan Yardımcısı. 22.06.2018 tarihinde Ankara'da görüşme gerçekleştirildi.

EKLER

Ek 1. Orijinallik Raporu

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	SAMET REŞİT CAN
Öğrenci Numarası	161208107
Enstitü Anabilim Dalı	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
Programı	YÜKSEK LİSANS
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Mehtap YEŞİLORMAN
Tez Başlığı (Türkçe)	BİR SİYASALLAŞTIRMA AMİLİ OLARAK MİLLİ GÖRÜŞ HAREKETİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 157 sayfalık kısmına ilişkin 13/03/2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %10'dur

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Prof. Dr. Mehtap YEŞİLORMAN

Danışmanın Adı-Soyadı

(İmzası)

Prof. Dr. Zahir KIZMAZ

Anabilim Dalı Başkanı

(İmzası)

Lisansüstü tezler, savunma öncesinde intihal program raporu ile birlikte enstitüye teslim edilir.

İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'u geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

Ek 2. Anket

Sayın Katılımcı;

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans yapmaktayım. Bu anket formu, Türkiye’de toplumun siyasallaşma sürecinde Milli Görüş Hareketi’nin rolünü tespit etmek üzere yürütülen bilimsel bir çalışma için hazırlanmıştır. Ankette bulunan sorulara vereceğiniz cevaplar kesinlikle gizli tutulacak ve tamamen bilimsel amaçlı olarak kullanılacaktır.

Bu ankette sizlerden çeşitli konularda kişisel görüşlerinizi bildirmeniz istenmektedir. Sorulara gerçek düşüncelerinizi yansıtan cevaplar vermeniz, çalışmanın gidişatını olumlu yönde etkileyecektir. Anket formlarında isminizi ya da kimlik bilgilerinizi belirtmeniz istenmemektedir.

İlgi ve desteğiniz için çok teşekkür ederim.

1. Kaç yaşındasınız?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ 15 - 20 yaş
- ☐ 21 - 27 yaş
- ☐ 28 - 35 yaş
- ☐ 36 - 45 yaş
- ☐ 46 - 60 yaş
- ☐ 61 yaş veya üzeri

2. Cinsiyetiniz nedir?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Kadın
- ☐ Erkek

3. Medeni durumunuz nedir?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Evli
- ☐ Bekar
- ☐ Dul/Boşanmış

4. Öğrenim durumunuz nedir?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Okur-yazar değilim
- ☐ Okur-yazar
- ☐ İlkokul mezunuyum
- ☐ Ortaokul mezunuyum

☐ Lise ve dengi mezunuyum

☐ Ön lisans mezunuyum

☐ Lisans mezunuyum

☐ Yüksek lisans mezunuyum

☐ Doktora veya üzeri

5. Hangi ilde bulunmaktasınız?

"Diğer" şıkkını tercih ederseniz lütfen cevabınızı yazarak belirtiniz.

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

☐ Adana

☐ Ağrı

☐ Ankara

☐ Antalya

☐ Aydın

☐ Balıkesir

☐ Bursa

☐ Erzurum

☐ Gaziantep

☐ Hatay

☐ İstanbul

☐ İzmir

☐ Kastamonu

☐ Kayseri

☐ Kırıkkale

☐ Kocaeli

- ☐ Konya
- ☐ Malatya
- ☐ Manisa
- ☐ Mardin
- ☐ Samsun
- ☐ Şanlıurfa
- ☐ Tekirdağ
- ☐ Trabzon
- ☐ Van
- ☐ Zonguldak
- ☐ Diğer:

6. Mesleki durumunuz nedir?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Esnaf
- ☐ Ev Kadını
- ☐ İşsiz
- ☐ Memur
- ☐ Öğrenci
- ☐ Serbest Meslek (Avukat, Mimar, Müteahhit, Muhasebeci v.b..)
- ☐ Vasıflı İşçi
- ☐ Vasıfsız İşçi
- ☐ Yüksek Memur (Öğretmen, Polis, Subay, Mühendis, Doktor, Hemşire, Şef, Müdür, v.b..)
- ☐ Diğer

7. Ailenizin aylık gelir düzeyi nedir?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ 0 – 1404 tl
- ☐ 1405 – 2000 tl
- ☐ 2001 – 3000 tl
- ☐ 3001 – 5000 tl
- ☐ 5001 tl veya üzeri

8. Aşağıdaki siyasi kavramlardan hangilerini benimzersiniz?

Uygun olanların tümünü işaretleyin.

- ☐ Liberal

- ☐ Demokrat
- ☐ Sosyal Demokrat
- ☐ Laik
- ☐ Cumhuriyetçi
- ☐ Milliyetçi
- ☐ İslamcı
- ☐ Muhafazakâr
- ☐ Milli Görüşçü
- ☐ Hiçbiri

9. 1 Kasım 2015 tarihinde gerçekleştirilen son genel seçimde hangi partiye oy verdiniz?

"Diğer" şıkkını tercih ederseniz lütfen cevabınızı yazarak belirtiniz.

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Ak Parti
- ☐ CHP
- ☐ MHP
- ☐ HDP
- ☐ Saadet Partisi
- ☐ Oy Kullanmadım
- ☐ Diğer:

10. 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi'nin oylandığı referandumda tercihinizi hangi yönde kullandınız?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Evet
- ☐ Hayır
- ☐ Oy kullanmadım

11. Yarın seçim olsa oyunuzu hangi partiye verirsiniz?

"Diğer" şıkkını tercih ederseniz lütfen cevabınızı yazarak belirtiniz.

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Ak Parti
- ☐ CHP
- ☐ MHP

- ☐ HDP
- ☐ Saadet Partisi
- ☐ Oy Kullanmam
- ☐ Diğer:

12. Milli Görüş eksenli teşkilatlardan hangisinde göreviniz vardır?

"Diğer" şikkını tercih ederseniz lütfen cevabınızı yazarak belirtiniz.

Yalnızca bir şikkı işaretleyin.

- ☐ Saadet Partisi
- ☐ Anadolu Gençlik Derneği(AGD) / Milli Gençlik Vakfı(MGV)
- ☐ Görevim yok
- ☐ Diğer:

13. Milli Görüş Hareketi ile tanışmanız hangi tarihlerde gerçekleşmiştir?

Yalnızca bir şikkı işaretleyin.

- ☐ 1969 – 1980 yılları arasında
- ☐ 1981 – 1990 yılları arasında
- ☐ 1991 – 2000 yılları arasında
- ☐ 2001 – 2010 yılları arasında
- ☐ 2010'dan sonra.

14. Milli Görüş Hareketi ile tanışmanız hangisi aracılığıyla gerçekleşmiştir?

Yalnızca bir şikkı işaretleyin.

- ☐ Aile
- ☐ Akraba
- ☐ Arkadaş
- ☐ Ev – Yurt ararken
- ☐ Medya
- ☐ Parti mitingi
- ☐ Partinin yerel (ilçe-köy-mahalle) çalışmaları
- ☐ Sivil toplum kuruluşları
- ☐ Diğer

15. Milli Görüş düşüncesini benimsemenizdeki etkili olan ilk etken hangisi olmuştur?

Yalnızca bir şikkı işaretleyin.

- ☐ Bir yakınımın Milli Görüş Hareketi'nde yer alması
- ☐ Dava düşüncesi
- ☐ Kariyer hedeflerim
- ☐ Milli Görüş Hareketi içerisinde yer alan aydınlar ve siyasetçiler
- ☐ Milli Görüş Hareketi içerisindeki görevlilerin hoşgörülü tutum ve davranışları
- ☐ Milli Görüşçü basın-yayın organları
- ☐ Prof. Dr. Necmettin Erbakan ve söylemleri
- ☐ Teşkilat çalışmaları
- ☐ Teşkilat yapısı
- ☐ Diğer

16. Ailenizin diğer üyeleri sizinle aynı siyasi görüşü paylaşır mı?

Yalnızca bir şikkı işaretleyin.

- ☐ Paylaşır
- ☐ Paylaşmaz
- ☐ Kısmen paylaşır

17. Ailenizde size Milli Görüş'ü anlatan yakınlarınız var mıdır, varsa hangileridir?

Uygun olanların tümünü işaretleyin.

- ☐ Annem
- ☐ Babam
- ☐ Kardeşlerim
- ☐ Eşim
- ☐ Çocuklarım
- ☐ Ailemde Milli Görüş'ü bana anlatan hiç kimse olmadı

18. Milli Görüş Hareketi ile tanışmadan önceki siyasi parti tercihiniz neydi?

"Diğer" şikkını tercih ederseniz lütfen cevabınızı yazarak belirtiniz.

Yalnızca bir şikkı işaretleyin.

- ☐ AK PARTİ - Adalet ve Kalkınma Partisi
- ☐ CHP - Cumhuriyet Halk Partisi

- ☐ AP - Adalet Partisi (DP - Demokrat Parti)
(DYP - Doğru Yol Partisi)
- ☐ ANAP - Anavatan Partisi
- ☐ DSP - Demokratik Sol Parti
- ☐ MHP - Milliyetçi Hareket Partisi (MÇP -
Milliyetçi Çalışma Partisi)
- ☐ BBP - Büyük Birlik Partisi
- ☐ HDP - Halkların Demokratik Partisi
- ☐ Siyasi parti tercihim yoktu.
- ☐ Çocukluk dönemlerimden beri Milli Görüş
Hareketi içerisindeyim
- ☐ Diğer:

19. Milli Görüş Hareketi ile ilk temasınız Milli
Görüş düşüncesine bağlı olan kurumlardan
hangisi ile gerçekleşmiştir?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Parti (MNP, MSP, RP, FP, SP)
- ☐ Anadolu Gençlik Derneği(AGD) / Milli
Gençlik Vakfı(MGV) ile
- ☐ Diğer STK, sendika v.s.

20. Aşağıdaki yayın organlarından hangilerine
abonesiniz?

Uygun olanların tümünü işaretleyin.

- ☐ Anadolu Gençlik Dergisi
- ☐ Millî Gazete
- ☐ Genç İstikbal Dergisi
- ☐ Zehra Dergisi
- ☐ Hiçbiri

21. TV5'i ne sıklıkla takip edersiniz?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ TV5'in ne olduğunu bilmiyorum
- ☐ İzlemem
- ☐ Nadiren izlerim
- ☐ Sadece haber programlarını takip ederim
- ☐ Sıklıkla izlerim
- ☐ Her gün izlerim

22. Milli Görüş yayınları (dergi, gazete, kitap,
TV5) aşağıdaki hangi konularda sizi
etkilemektedir?

Uygun olanların tümünü işaretleyin.

- ☐ Dini Konular
- ☐ Siyasi Konular
- ☐ Sosyo-Kültürel Konular
- ☐ Ekonomik Konular
- ☐ Hiçbiri

23. Saadet Partisi'nin genel kongrelerine ne
sıklıkla katılırsınız?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Genel kongrelere düzenli olarak katılırım.
- ☐ Çoğunlukla genel kongrelere katılırım
- ☐ Nadiren genel kongrelere katılırım.
- ☐ Hiçbir genel kongreye katılmadım.

24. Milli Görüş eksenli teşkilatlardan herhangi
birine düzenli aidat verir misiniz?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Evet
- ☐ Hayır

25. Çocuklarınızın ya da torunlarınızın Milli
Görüş Hareketi içerisinde yetişmesini ister
misiniz?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Evet
- ☐ Hayır
- ☐ Kararsızım

26. Milli Görüş Hareketi'nin bugüne kadar
yaşamış olduğu en büyük olumsuzluk sizce
hangisidir?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ 1980 Darbesi
- ☐ 28 Şubat Postmodern Darbesi
- ☐ Milli Görüşçülerin görüş ayrılıklarına
düşmesi

- ☐ Necmettin Erbakan'ın vefat etmesi
- ☐ Numan Kurtulmuş ve ekibinin ayrılması
- ☐ Recep Tayyip Erdoğan ve ekibinin ayrılması

27. Milli Görüş Hareketi'nin önündeki en büyük engel sizce hangisidir?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Eğitim sistemi
- ☐ Kapitalizm
- ☐ Kemalizm
- ☐ Küresel sistem
- ☐ Laiklik
- ☐ Medya'nın taraflı olması
- ☐ Muhafazakârlık
- ☐ Toplumun güce ve güçlüye değer vermesi
- ☐ Toplumun yönlendiriliyor olması

28. Siyasi bilgi ve birikiminizi ne şekilde kazandınız?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Kendi çalışmalarım sayesinde
- ☐ Milli Görüş eksenli STK'lardaki eğitim, seminer, vb. sayesinde
- ☐ Milli Görüş'ün yayın organları sayesinde
- ☐ Partinin çalışmaları sayesinde
- ☐ Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın anlattıkları sayesinde

29. Sizce, Türkiye menfaatleri doğrultusunda aşağıdaki ülkelerden hangileri ile ittifak halinde olmalıdır?

Uygun olanların tümünü işaretleyin.

- ☐ ABD
- ☐ Rusya
- ☐ Almanya
- ☐ İran
- ☐ Pakistan
- ☐ Endonezya
- ☐ Hiçbiri

30. Avrupa Birliği'ne girmeli miyiz?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Evet
- ☐ Hayır
- ☐ Kararsızım

31. Milli Görüş Hareketi'nin yakın gelecekte iktidar olacağını düşünüyor musunuz?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Evet
- ☐ Hayır
- ☐ Kararsızım

32. Milli Görüş düşüncesinin anlatılması açısından Saadet Partisi'nin çalışmalarını yeterli görüyor musunuz?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Evet, yeterli.
- ☐ Hayır, yetersiz.
- ☐ Kararsızım

33. Seçimlerde tercihinizi belirleyen temel etken hangisidir?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Lider
- ☐ Parti

34. Siyasi partilere üye olmak sizce gerekli midir?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Evet
- ☐ Hayır
- ☐ Kararsızım

35. Kadınların siyasete katılım düzeyi ile ilgili değerlendirmeniz nedir?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Siyasete kadınlar erkeklerden fazla katılım göstermeli

- ☐ Katılım yetersiz, daha fazla kadın katılımı gerekli
- ☐ Katılımı yeterli görüyorum
- ☐ Gereğinden fazla kadın katılımı var
- ☐ Kadınların siyasette bulunmasına karşıyım

36. Halkın yönetimde gerçekten söz sahibi olduğunu düşünüyor musunuz?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Evet
- ☐ Hayır
- ☐ Kararsızım

37. Devlet yönetimi ile ilgili kararların halka sorulması doğru mudur?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Evet
- ☐ Hayır
- ☐ Kararsızım

38. Halkın her zaman doğru karar vereceğine inanıyor musunuz?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Evet

- ☐ Hayır
- ☐ Kararsızım

39. Farklı siyasi ideolojilerden insanlarla ilişkileriniz hangi seviyededir?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Arkadaşlık kurabilirim
- ☐ Aynı ortamı paylaşabilirim
- ☐ Siyasi işbirliği yapabilirim
- ☐ İletişim kurmaktan rahatsız olurum

40. Milli Görüş Hareketi'nin Türkiye'de sosyalleşme, demokratikleşme ve siyasallaşma gibi konularda nasıl bir etkisi olduğunu düşünüyorsunuz?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Etkisi olmadı
- ☐ Olumlu etkisi oldu
- ☐ Olumsuz etkisi oldu
- ☐ Kararsızım

ANKETE KATILDIĞINIZ İÇİN TEŞEKKÜR
EDERİM.

ÖZ GEÇMİŞ

4 Ocak 1992 tarihinde Elazığ'da doğdum. İlk ve Ortaokulu Elazığ Mustafa Kemal İlköğretim Okulu'nda, Liseyi Elazığ Ahmet Kabaklı Anadolu Öğretmen Lisesi'nde okudum. 2010 yılında Fırat Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Bilgisayar Mühendisliği bölümünü kazandım ve 2. Sınıfta Siyaset Bilimi okumak amacıyla mühendislikten ayrıldım. 2012 yılında başladığım Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünü 2016 yılında tamamladım. 2016 yılında kazanmış olduğum Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı yüksek lisans programında eğitime devam etmekteyim.

